Raftul Denisei

Virginia Woolf

Doamna Dalloway

roman tradus de Petru Creția

ebook

HUMANITAS

Raftul Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

VIRGINIA WOOLF

Doamna Dalloway

Traducere din engleză de
PETRU CREȚIA

HUMANITAS
fiction

Redactor: Andreea Răsuceanu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Iuliana Constantinescu

VIRGINIA WOOLF
MRS DALLOWAY
Penguin Modern Classics, 2000

ISBN 978-973-689-513-5 (pdf)

Editura Humanitas Fiction
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Doamna Dalloway spusese că are să cumpere ea însăși florile.

Pentru că Lucy avea de lucru până peste cap. Ușile urmau să fie scoase din balamale; oamenii lui Rumpelmayer erau pe cale să sosească. Și, de altfel, se gândi Clarissa Dalloway, ce dimineață! – proaspătă, răsărită parcă pentru niște copii pe țărmul mării.

Ce escapadă! Ce salt în adânc! Așa i se păruse întotdeauna la Bourton când, cu un mic scârțâit al balamalelor, pe care îl auzea și acum, deschidea larg ferestrele și se cufunda în aerul de afară. Ce proaspăt, ce calm, mai liniștit decât acesta de acum, firește, era aerul zorilor de atunci; ca un clipocit de val; ca sărutul unui val; înghețat și tăios, și totuși (pentru o fată de optsprezece ani cum era ea atunci) solemn, dacă simțeai ce simțea ea atunci, stând acolo, la fereastra deschisă, că dintr-o clipă în alta avea să se întâmple ceva zguduitor; privind la flori, la arborii din care se despletea fumul, la ciorile care urcau, coborau; stând și privind, până când Peter Walsh i-a spus: „Reverie printre legume?“ – asta era? – sau: „Îi prefer pe oameni conopidelor“ – asta era? Spusese asta probabil la micul dejun, într-o dimineață când ea ieșise pe terasă – Peter Walsh. Urma să se întoarcă din India zilele acestea,

în iunie sau iulie, uitase în care lună anume, pentru că scrisorile lui erau groaznic de plicticoase; ce-ți rămânea în amintire erau vorbele lui, ochii lui, briceagul lui, zâmbetul lui, aerul lui morocănos și, după irosirea absolută a milioane de lucruri – ce ciudat! –, câteva vorbe ca acestea, despre verze.

Se încordă puțin pe bordură, așteptând să treacă furgoneta lui Durtnall. O femeie încântătoare, gândi Scrope Purvis despre ea (o cunoștea cum prea bine cunoști pe cineva care locuiește la un pas de tine în Westminster); are ceva de pasăre, de gaiță, verde-albastru, ușor, vioi, deși are peste cincizeci de ani și e foarte albită de când cu boala ei. Stătea acolo sus, pe bordură, fără să-l vadă, așteptând să traverseze, foarte dreaptă.

Când ai locuit în Westminster – vreme de câți ani? peste douăzeci – simți, chiar în toiul traficului sau veghind noaptea, Clarissa nu se îndoia de asta, o tăcere anume, ceva solemn, o indescifrabilă pauză, o încremenire (dar s-ar putea să fie de vină inima ei, atinsă, din câte i se spusese, de gripă) înainte ca Big Ben să înceapă să bată. Gata! Dangătul porni, întâi o avertizare, muzicală; apoi ora, irevocabilă. Cercurile de plumb se topeau în aer. Uite ce proști suntem, se gândi ea, traversând Victoria Street. Că numai Cerul știe de ce ne e drag lucrul acesta așa, cum îl vedem așa, înfiripându-l, clădindu-l în jurul nostru, nimicindu-l, creându-l în fiecare clipă din nou; dar făpturile cele mai jerpelite, cele mai părăginite ruine așezate pe praguri de porți (își beau decăderea) fac la fel ca noi; nu le poate veni de hac, era sigură, nici o lege, tocmai din pricina aceasta; le e dragă viața, în ochii oame-

nilor, în pașii lor sprinteni, apăsați sau greoi; vuietul și zarva; trăsurile, automobilele, omnibuzele, camioanele, purtătorii de reclame pășind târșâit sau legănat; fanfarele; flașnetele; în triumful și zăngănitul și ciudata, ascuțita cântare a vreunui avion deasupra capului ei, toate acestea îi erau dragi; viața; Londra; această clipă de iunie.

Pentru că era mijlocul lui iunie. Războiul se terminase, mai stăruia doar pentru unii ca doamna Foxcroft de la ambasadă, căreia i se mistuia inima de durere noaptea trecută pentru că băiatul acela drăguț fusese ucis și acum vechea Manor House trebuia să revină unui văr; sau lady Bexborough, care, după câte se spunea, deschisese o tombolă cu telegrama în mână, John, favoritul ei, ucis; dar se terminase, slavă Domnului – se terminase. Era iunie. Regele și regina erau la palat. Și pretutindeni, deși era încă atât de devreme, se auzea un tropot, o vânzoleală de ponei în galop, ciocniturile croselor de crichet; lorzii, Ascot, Ranelagh și toți ceilalți; înfășurați cu toții în năvodul lin al aerului dimineții, cenușiu-albastru, care, cu scurgerea zilei, avea să-i scoată din faldurile lui și să depună pe terenuri și peluze poneii săltăreți, ale căror picioare dinainte abia izbeau pământul că și scăpărau în sus, pe tinerii învolburați, pe fetele râzând în muselinele lor străvezii, care, chiar acum, după ce dansaseră o noapte întreagă, își scoteau la plimbare absurzii câini lânoși; și chiar acum, la ora aceasta, bătrâne doamne discrete țâșneau în automobilele lor după treburi de taină; iar negustorii nu-și găseau astâmpăr în spatele vitrinelor lor cu imitații și cu diamante veritabile, cu adorabile broșe vechi verzi ca marea, în monturi din secolul al optsprezecelea, menite

să-i ispitească pe americani (numai că omul trebuie să fie econom, nu să cumpere pripit daruri pentru Elizabeth), și ea, de asemenea, care iubea toate acestea așa cum le iubea, cu o patimă absurdă și fidelă, care făcea parte din ele, de vreme ce ai ei fuseseră curteni cândva, în vremea regilor George, ea, de asemenea, urma chiar în noaptea aceea să aprindă și să ilumineze; să dea o serată. Dar, ce ciudat, în timp ce pătrundea în parc, tăcerea; ceața; freamătul; rațe înotând lin, fericite; păsări mergând legănat umflate în pene; și cine venea spre ea, cu spatele la clădirile guvernului, în chipul cel mai nimerit, ducând o servietă cu emblema regală pe ea, cine dacă nu Hugh Whitbread; vechiul ei prieten Hugh – admirabilul Hugh!

— Bună dimineața, Clarissa! spuse Hugh, forțând puțin tonul (se cunoșteau de copii). Încotro?

— Îmi place să umblu prin Londra, spuse doamna Dalloway. Zău că-i mai plăcut decât la țară.

Veniseră, vai, să consulte medici. Alții vin să vadă expoziții; să meargă la Operă; să-și scoată fetele în lume; cei doi Whitbread veneau „să consulte medici“. De câte ori n-o vizitase Clarissa pe Evelyn la un sanatoriu sau altul! Evelyn era iarăși bolnavă? Evelyn nu se simțea bine deloc, încuviință Hugh, făcând o grimasă și umflându-și puțin trupul, trupul lui plin, impunător, foarte bine făcut, perfect înveșmântat (era, de obicei, aproape prea elegant, probabil însă că așa trebuia, ținând seama de mărunta lui slujbă la Curte). Voia să sugereze în felul acesta că soția lui suferă de o boală internă, nimic grav, vechea lui prietenă, Clarissa Dalloway, înțelege perfect, fără să mai fie nevoie să spună el ce anume. O, da, firește, înțelege; ce

mizerie; și se simte emoționată ca o soră și totodată ciudat de jenată din pricina pălăriei sale. Nu tocmai pălăria potrivită pentru dimineața devreme, nu-i așa? Întotdeauna în prezența lui Hugh, care acum se grăbea să plece, salutând-o cu o înălțare puțin exagerată a pălăriei și asigurând-o că arată ca o fată de optsprezece ani și, firește, avea de gând să vină diseară la serata ei, Evelyn ținea neapărat, numai că are să întârzie puțin, după recepția de la Palat, unde trebuia să-l ducă pe unul dintre băieții lui Jim – întotdeauna se simțea puțin în inferioritate lângă Hugh; ca o elevă; legată însă de el, în parte pentru că îl știa de când lumea, și-apoi îl socotea totuși băiat bun în felul lui, deși pe Richard aproape că-l exaspera, cât despre Peter Walsh, el n-o iertase nici acum pentru această prietenie.

Putea să-și amintească scenă cu scenă ce se întâmplase la Bourton – Peter furios; Hugh, deși nici pe departe pe măsura lui, totuși nici cum afirma Peter, un imbecil absolut; nici chiar o căpățână de frizer și nimic mai mult. Când maică-sa, o femeie bătrână, îl ruga să nu mai vâneze ori s-o însoțească la Bath, făcea ce-i cerea fără murmur; era, într-adevăr, lipsit de egoism, iar a spune, ca Peter, că nu avea nici inimă, nici minte, nimic altceva decât manierele și buna-creștere ale unui gentleman englez, asta nu putea spune decât dragul ei Peter, în momentele lui cele mai proaste; și putea fi insuportabil, putea fi imposibil, dar ce încântător tovarăș de drum într-o dimineață ca asta!

(Iunie dăduse la iveală și ultimele frunze ale arborilor. Mamele din Pimlico își hrăneau la sân pruncii. Marina transmitea Amiralității mesaj după mesaj. Arlington Street

și Piccadilly păreau să încingă până și aerul parcului și să-i ridice, fierbinte, sclipitor, frunzele, pe valurile acelei divine vitalități atât de dragă ei. Să danseze, să călărească – Clarissa adorase toate aceste lucruri.)

Puteau foarte bine să fie departe unul de altul veacuri întregi, ea și cu Peter; ea nu-i scria niciodată, iar scrisorile lui erau atât de seci; dar adesea, pe neașteptate, o năpădea un gând. Dacă ar fi cu mine acum, oare ce-ar spune? – anumite zile, anumite priveliști i-l aduceau înapoi, cu seninătate, fără vechea amărăciune; ceea ce era, poate, răsplata faptului că ți-a fost cineva drag; iată, se întorceau în centrul parcului St. James într-o dimineață frumoasă – se întorceau cu adevărat. Dar Peter – oricât de frumoase ar fi fost ziua, arborii, iarba, și fetița în roz –, Peter nu vedea niciodată nimic din toate acestea. Dacă-l îndemna ea să privească, își punea ochelarii; privea. Ceea ce-l interesa însă pe el era starea lumii; Wagner, poezia lui Pope, iarăși și iarăși caracterele oamenilor, și defectele sufletului ei. Cum o mai certa! Cum se mai înfruntau! Are să se mărite cu un prim-ministru și are să-și primească oaspeții din înaltul unor trepte; gazda perfectă o numea el (și ea plânsese din pricina asta în camera ei de culcare), avea stofa unei gazde perfecte, îi spunea.

Astfel că iată, și acum, în parcul St. James, continua să-l înfrunte, să-i demonstreze că bine făcuse nemăritându-se cu el. Da, bine făcuse. Pentru că, într-o căsnicie, între oameni care trăiesc zi de zi în aceeași casă trebuie să existe un dram de libertate, un dram de independență; ceea ce Richard îi acorda, și ea lui. (Unde era în dimineața asta, de pildă? În vreun comitet, nu-l întreba niciodată.) Cu

Peter însă, totul trebuia împărtășit; totul trebuia lămurit. Ceea ce era de nesuportat, iar când asta a dus la scena din grădina cea mică, lângă izvor, a fost obligată să rupă cu el, altfel ar fi fost nimiciți, pierduți amândoi, era convinsă de asta; totuși purtase în ea, pretutindeni, ani de-a rândul, ca pe o săgeată înfiptă în inimă, tristețea, tortura; și apoi oroarea clipei când cineva îi spusese că s-a însurat cu o femeie întâlnită pe vapor, în drum spre India! N-are să uite niciodată toate acestea! Rece, fără inimă, o mironosiță, așa îi spunea. N-are să înțeleagă niciodată cât o iubește. De bună seamă însă că femeile acestea din India înțelegeau – stupide, drăguțe, frivole femei de nimic. Și-apoi era o milă de prisos. Era absolut fericit, o asigura el – absolut fericit, deși nu făcuse nimic de care să se poată vorbi; viața lui întreagă se irosise în zadar. Și-acum se mai gândea la asta cu mânie.

Ajunsese la poarta parcului. Zăbovi o clipă, uitându-se la omnibuzele de pe Piccadilly.

Acum nu mai spunea despre nimeni din lume că e așa sau altfel. Se simțea foarte tânără; și totodată nespus de bătrână. Pătrundea, ca o lamă de cuțit, în orișice; și în același timp rămânea afară, privind. Avea, în timp ce se uita la taxiuri, senzația durabilă că este afară, afară, departe, în largul mării, și singură; avusese întotdeauna sentimentul că este tare, tare primejdios să trăiești fie și o singură zi. Nu că s-ar fi crezut inteligentă, sau foarte ieșită din comun. Cum izbutise să treacă prin viață cu ajutorul puținelor mlădițe de cunoaștere pe care i le dăduse *Fräulein* Daniels? Nu-și putea da seama. Nu știa nimic; nici limbi străine, nici istorie; ajunsese să nu citească mai

nimic, doar câte o carte de memorii, în pat; și, cu toate acestea, spectacolul era pentru ea absolut fascinant; totul; trecerea mașinilor; și nu avea să mai spună despre Peter, nu avea să mai spună despre ea însăși sunt așa sau așa.

Singurul ei dar era să cunoască oamenii aproape instinctiv, se gândi ea, mergând. Pune-o într-o încăpere cu cineva, odată-și zburlește spinarea ca o pisică; sau toarce. Devonshire House, Bath House, casa cu papagalul de porțelan, cândva le văzuse pe toate iluminate; și își amintea de Sylvia, de Fred, de Sally Seton – de o mulțime de oameni; și că a dansat noaptea întreagă; și căruțele trecând, greoaie, spre piață; întoarcerea cu mașina acasă, prin parc. Își amintea cum aruncase odată un șiling în Serpentină. De amintit, oricine își amintește; ce îi era ei drag era asta, aici, acum, în fața ei; doamna asta grasă din birjă. Și atunci are vreo importanță, se întrebă ea, îndreptându-se către Bond Street, are vreo importanță că trebuie, în mod inevitabil, să înceteze cu totul? Toate acestea trebuie să se desfășoare mai departe fără ea; oare o supără lucrul acesta? Sau nu cumva ajungi să te consolezi cu credința că moartea e un sfârșit absolut? Dar că, într-un fel sau altul, pe străzile Londrei, în fluxul și refluxul lucrurilor, aici, acolo, ea supraviețuia, Peter supraviețuia, trăiau fiecare în celălalt, ea fiind parte, era ferm convinsă, din arborii de acasă; din casa de aici, așa urâtă cum era și gata să se destrame în praf și pulbere: parte din oameni pe care nu-i întâlnise niciodată; fiind desfășurată ca o ceață între cei pe care îi știa bine, care o înălțau în crengile lor așa cum văzuse ea că arborii înalță ceața, care însă se răspândește mereu mai departe, viața ei, ea însăși. Dar la ce visa în

timp ce privea în vitrina lui Hatchard? Ce încerca să regăsească? Ce imagine a unor albe zori la țară, în timp ce ea citea în cartea deschisă: „*De arşiță nu te mai teme / De recea iernilor vântoasă*“[1].

Evul acesta târziu din experiența universului a făcut să izvorască în ei toți, în toți bărbații și femeile, o fântână de lacrimi. Lacrimi și tristeți; curaj și răbdare; o ținută perfect onestă și stoică. Gândește-te, de pildă, la femeia pe care ea o admira cel mai mult, lady Bexborough, deschizând tombola.

Uite *Plimbări și nostimade* a lui Jorrock; uite *Buretele săpunit,* uite *Memoriile* și *Vânători în Nigeria* ale doamnei Asquith, toate deschise. Nenumărate cărți, dar parcă nici una potrivită s-o duci lui Evelyn Whitbread, la sanatoriu. Nimic în stare s-o amuze și s-o facă pe această femeie mărunțică și nespus de uscată să aibă, la intrarea Clarissei, măcar pentru o clipă, o înfățișare cordială; înainte să se aștearnă la obișnuita discuție interminabilă despre bolile de femei.

Ce mult și-ar fi dorit asta, ca oamenii să se arate încântați când apare ea, se gândi Clarissa, și se întoarse, luând-o înapoi spre Bond Street, plictisită, pentru că era o neghiobie să faci ceva din motive străine. Mai degrabă ar fi vrut să fie unul din oamenii aceia care, ca Richard, făceau un lucru pentru lucrul acela, câtă vreme ea – se gândea ea, așteptând să traverseze – din două lucruri pe

1 W. Shakespeare, *Cymbeline*, actul IV, scena 2, trad. Leon D. Levițchi, în *Opere complete*, vol. 8, ed. Univers, Bucureşti, 1990, p. 172. (N. red.)

unul nu-l făcea așa, pur și simplu pentru că trebuia făcut pentru el însuși, ci pentru a-i face pe oameni să creadă una sau alta; prostie desăvârșită, își dădea seama (iar acum agentul de circulație își înalță mâna), pentru că nimeni nu se lăsa amăgit nici măcar o clipă. O, dacă și-ar putea trăi încă o dată viața! se gândi ea, pășind în continuare spre trotuar, dacă ar fi putut până și să arate altfel!

Ar fi fost, în primul rând, oacheșă ca lady Bexborough, cu pielea ca un pergament șifonat și cu ochi frumoși. Ar fi fost, ca lady Bexborough, lentă și impozantă; cam trupeșă; interesată de politică exact ca un bărbat; cu o vilă la țară; foarte demnă, foarte sinceră. În loc de asta, avea o față îngustă, ca un arac; o față mică și ridicolă, ascuțită, ca de pasăre. Că avea ținută, asta era adevărat; și mâini, și picioare delicate; și se îmbrăca bine față de puținul pe care îl cheltuia. Dar acum deseori trupul acesta pe care-l purta (se opri să privească o pictură olandeză), trupul acesta, cu tot ce putea el, părea să nu fie nimic – absolut nimic. Avea senzația extrem de bizară că este invizibilă; nevăzută; necunoscută; că acum nu mai e vorba de măritiș, de avut copii, ci că există doar înaintarea aceasta uimitoare și aproape solemnă împreună cu toți ceilalți, pe Bond Street, că este doar doamna Dalloway; nici măcar Clarissa; că este doamna Richard Dalloway.

Bond Street o fascina; Bond Street dimineața devreme, în vara timpurie; cu drapelele fluturând; cu magazinele sale; fără paradă; fără fast; un sul de tweed în magazinul de unde tatăl ei își cumpărase costumele timp de cincizeci de ani; câteva perle; somon pe un bloc de gheață.

„Asta-i tot“, spuse, privind în magazinul de pescărie. „Asta-i tot“, repetă, zăbovind o clipă în fața vitrinei unui magazin de mănuși unde, înainte de război, puteai să-ți cumperi mănuși aproape perfecte. Iar bătrânul ei unchi William avea obiceiul să spună că o lady se cunoaște după încălțăminte și după mănuși. Unchiul William se întorsese în pat într-o bună dimineață, în timpul războiului. Spusese: „Mi-a fost de-ajuns“. Mănuși și pantofi; avea o pasiune pentru mănuși; dar propriei sale fiice, Elizabeth, ei nu-i păsa defel nici de una, nici de alta.

Nu-i păsa defel, se gândi ea, continuând să meargă pe Bond Street către un magazin unde i se rezervau flori când dădea o serată. Lui Elizabeth îi păsa de câinele ei mai mult decât de orice. Casa întreagă mirosea azi-dimineață a catran. Totuși, mai bine bietul Grizzle decât domnișoara Kilman; mai bine răpciugă și catran și toate celelalte decât să stea zăvorâtă într-un dormitor îmbâcsit, cu o carte de rugăciuni în mână! Orice e mai bine! se simțea înclinată să spună. Dar poate e doar o fază, cum spune Richard, din cele prin care trec toate fetele. Poate e îndrăgostită. Dar de ce de domnișoara Kilman? Care a avut o viață amărâtă, firește; trebuie să ții seama de asta, iar Richard spunea că e o persoană foarte capabilă, că are un spirit istoric autentic. Oricum, erau inseparabile, iar Elizabeth, propria ei fiică, se ducea la împărtășanie; și nu-i păsa absolut deloc nici cum se îmbrăca, nici cum îi trata pe musafirii veniți să ia masa la ei, știind din experiență că extazul religios îi face pe oameni insensibili (ca și procesele); le tocește sentimentele, de vreme ce domnișoara Kilman ar fi făcut orice

pentru ruși, postea crâncen de dragul austriecilor, dar în relațiile personale provoca adevărate suferințe, atât era de insensibilă, îmbrăcată cum era în impermeabilul ei verde. Purta haina asta de ani de zile; transpira; nici nu intra bine la tine și te și făcea să simți că-ți e superioară, iar tu îi eşti inferior; cât e ea de săracă; cât ești tu de bogat; cum locuia într-o mahala fără o pernă, un pat sau o carpetă sau așa ceva, cu sufletul tot ruginit de nemulțumirea asta obsedantă, concedierea ei de la școală în timpul războiului – biată făptură acrită! Firește, nu pe ea o detesta, ci ceea ce reprezenta ea ca idee, idee care absorbise în ea foarte multe lucruri care nu erau domnișoara Kilman; devenise unul dintre spectrele acelea cu care te lupți noaptea; unul dintre acele spectre care ne încalecă și sug jumătate din sângele vieții noastre, dominatoare și despotice; de fapt, nu încape îndoială că, aruncând încă o dată zarul, de-ar fi căzut deasupra negrul, și nu albul, i-ar fi fost dragă domnișoara Kilman! Dar nu în lumea asta. Nu.

Totuși o cam irita că-l stârnise în ea pe monstrul acesta brutal! Că auzea frângeri de ramuri și simțea izbituri de copite în adâncul acestei păduri grele de frunzișuri, sufletul; că nu era niciodată pe deplin mulțumită ori în deplină siguranță, pentru că în orice clipă fiara putea să zvâcnească, ura aceasta, ura care, mai ales de când fusese bolnavă, era în stare s-o facă să simtă o sfâșiere dureroasă în șira spinării; îi provoca o durere fizică și făcea ca orice plăcere – să se bucure de frumusețe, de prietenie, să se simtă bine, să fie iubită și să-și facă plin de farmec căminul – orice plăcere să se zguduie, să se clatine, să se aplece, parcă într-adevăr ar fi scurmat la rădăcini un

monstru, parcă întreaga panoplie a mulțumirii n-ar fi fost decât iubire de sine! Ura aceasta!

Prostii, prostii! își strigă sieși în timp ce împingea ușa pivotantă a florăriei Mulberry.

Înainta, ușoară, înaltă, foarte dreaptă și îi ură îndată bun venit, cu fața ei plină de coșuri, domnișoara Pym, ale cărei mâini erau întotdeauna de un roșu aprins, parcă ar fi fost ținute în apă rece, împreună cu florile.

Şi florile erau: nemțișor, sângele-voinicului, buchete de liliac; și garoafe, lanuri de garoafe. Erau trandafiri, erau iriși. A, da – așa inspira ea reavănul, dulcele miros de grădină, conversând cu domnișoara Pym, care își oferea serviciile și care o considera amabilă, pentru că, în urmă cu mulți ani, fusese amabilă; foarte amabilă, dar arăta îmbătrânită, anul acesta, cum îşi întorcea capul când într-o parte, când în alta printre iriși și trandafiri, printre mănunchiuri aplecate de liliac, cu ochii pe jumătate închiși, inspirând adânc, după vuietul străzii, desfătătoarea mireasmă, minunata răcoare. Și-apoi, când deschise ochii, ce proaspeți arătau trandafirii, ca niște rufe cu volane abia spălate și puse în coșuri de răchită; și-ntunecatele și mândrele garoafe roșii, ținându-și fruntea sus; și toate florile de sângele-voinicului desfăcute în glastrele lor, cu umbre de violet, albe ca zăpada, palide – parcă ar fi fost seară și fete în rochii de muselină ar fi ieșit în grădină să culeagă sângele-voinicului și trandafiri după ce mândra zi de vară, cu cerul ei de un albastru întunecat, nemțișorul, garoafele, crinii ei regali, a ajuns la capăt; și era răstimpul dintre șase și șapte când fiecare floare – trandafiri, garoafe, iriși, liliac – strălucește; alb, violet, roșu, portocaliu aprins; fiecare floare pare

să ardă în propria ei flacără, să ardă potolit și pur pe răzoarele încețoșate; și ce dragi îi erau fluturii suri de seară, fâlfâind când înăuntru, peste tarta cu vișine, când afară, peste primulele care se deschideau în înserare!

Și când începu să treacă, împreună cu domnișoara Pym, de la o glastră la alta, alegând florile, prostii, prostii, își spuse, tot mai blând, ca și când frumusețea aceasta, parfumul acesta, culoarea aceasta, și domnișoara Pym care o iubea, care avea încredere în ea, ar fi fost un val pe care îl lăsa să o cuprindă și să covârșească ura aceea, pe monstrul acela, să covârșească tot; și valul o înălța, mereu mai sus când – ah! un pistol bubui afară în stradă!

— Vai, automobilele astea, spuse domnișoara Pym, ducându-se la vitrină să privească afară și întorcându-se apoi cu un zâmbet de scuză, cu brațele pline de sângele-voinicului, parcă automobilele, pneurile acelea de automobil ar fi fost toate din vina *ei*.

Violenta explozie care o făcuse pe doamna Dalloway să tresară și pe domnișoara Pym să se ducă la vitrină și să-şi ceară scuze provenea de la un automobil care trăsese lângă trotuar, exact vizavi de vitrina florăriei Mulberry. Trecătorii care, firește, se opriseră să privească, au avut doar timpul să întrezărească un chip de cea mai mare importanță pe fundalul tapițeriei fumurii, apoi o mână de bărbat trase perdeaua și n-a mai rămas de văzut altceva decât un pătrat fumuriu.

Totuși începură îndată să circule zvonuri, din mijlocul Bond Street spre Oxford Street, pe de o parte, spre parfumeria Atkinson, pe de alta, trecând invizibile, inau-

dibile, ca un nor, rapid, văl peste dealuri, căzând într-adevăr cu ceva din brusca gravitate și liniște a unui nor peste fețe care cu o clipă înainte erau complet dezordonate. Acum însă misterul le atinsese cu aripa lui; auziseră vocea autorității; duhul religiei ieșise pe străzi, strâns legat la ochi și cu gura larg căscată. Numai că nimeni nu știa a cui față fusese văzută. Să fi fost a prințului de Wales, a reginei, a prim-ministrului? A cui față să fi fost? Nimeni nu știa.

Edgar J. Watkiss, cu sulul său de foaie de plumb înfășurat în jurul brațului, spuse deslușit, cu intenție glumeață firește: „Otomobilul prim-ministrului".

Septimus Warren Smith, care nu izbutea să traverseze, îl auzi.

Septimus Warren Smith, om de vreo treizeci de ani, palid, cu nas coroiat, cu pantofi maro și pardesiu ponosit, cu ochii căprui care aveau în ei privirea aceea neliniștită care îi umple de neliniște chiar pe necunoscuți. Lumea își înălțase biciul; unde oare va cădea?

Totul se cufundase în neclintire. Bubuitul motoarelor de automobil suna ca un puls bătând neregulat într-un trup, făcându-l să zvâcnească tot. Soarele deveni neobișnuit de arzător, pentru că automobilul se oprise în dreptul geamului florăriei Mulberry; în înaltul omnibuzelor, bătrâne doamne își deschideau umbrelele negre; ici o umbrelă verde, colo, una roșie se deschideau cu un mic pocnet. Doamna Dalloway, îndreptându-se spre vitrină cu brațele încărcate de sângele-voinicului, privi afară, iar fața ei mică și roz era încruntată scrutător. Toată lumea se uita la automobil. Septimus se uita și el. Țâșniră niște

băieți pe biciclete. Traficul se întețea. Și automobilul stătea acolo, cu perdelele trase, iar pe ele era imprimată o formă ciudată, ca de arbore, se gândi Septimus, și această progresivă convergență a tuturor lucrurilor către un centru unic pe care îl avea în fața ochilor, ca și când ceva oribil ar fi ajuns aproape la suprafață și era pe punctul să izbucnească în flăcări, îl înspăimânta. Universul se clătina, vibra și amenința să izbucnească în flăcări. Eu sunt cel care blochează circulația, se gândi el. Nu la el se uita lumea, nu pe el îl arăta cu degetul? Nu era apăsat acolo, țintuit de trotuar cu un anume scop? Dar cu ce scop?

— Hai să mergem, Septimus, spuse nevastă-sa, o femeie măruntă, cu ochi mari pe un chip palid și ascuțit; o italiancă.

Dar nici Lucrezia nu se putu abține să nu privească automobilul și forma de arbore de pe perdele. Să fie regina înăuntru – regina ieșită după cumpărături?

Șoferul care deschisese ceva, învârtise ceva, închisese ceva, se urca la volan.

— Haide, spuse Lucrezia.

Dar soțul ei (căci aveau acum patru-cinci ani de căsnicie) tresări violent și spuse: „Bine, bine!“, iritat, ca și când l-ar fi întrerupt.

Lumea, de bună seamă, observă; lumea, de bună seamă, vede. Lumea, se gândi ea, privind la lumea care se uita la automobil; englezii, cu copiii, cu caii, cu hainele lor, pe care le admira într-un fel; acum însă erau „englezi“, pentru că Septimus spusese: „Am să mă omor“; o vorbă oribilă. Dacă l-au auzit? Privi mulțimea, „Ajutor, ajutor!“ ar

fi vrut ea să strige ucenicilor și vânzătoarelor de la măcelărie. „Ajutor!" Și nu era mai demult decât toamna trecută când s-au așezat pe stăvilar, cu aceeași haină pe umeri, iar ea, pentru că Septimus citea ziarul în loc să stea de vorbă, i l-a smuls, râzând în nasul bătrânului care-i văzuse! Dar eșecul îl ascundem. Trebuie să-l ia de aici și să-l ducă undeva într-un parc.

— Acum o să traversăm, spuse ea. Ar fi avut dreptul să-i ia brațul, dar brațul lui era străin. Nu-i putea oferi ei, atât de simplă, de impulsivă, neavând decât douăzeci și patru de ani, fără nici un prieten în Anglia, ei, care părăsise Italia de dragul lui, decât o bucată de os.

Automobilul, cu perdele trase și aerul său de inscrutabilă rezervă, înainta spre Piccadilly, încă privit, făcând încă să se încrețească fețele de pe amândouă părțile străzii cu aceeași întunecată adiere de venerație pentru regină, prinț sau prim-ministru, cine să știe. Chipul însuși nu fusese văzut decât o dată, de trei persoane timp de câteva secunde. Chiar sexul era acum disputat. Oricum, nu încăpea îndoiala că înăuntru stătea așezată măreția; măreția trecea, ascunsă, pe Bond Street, la un lat de palmă de oamenii obișnuiți care acum, pentru întâia și cea din urmă oară, se găseau atât de aproape de maiestatea Angliei, de trainicul simbol al statului, pe care arheologii iscoditori, cernând ruinele timpului, îl vor cunoaște când Londra va fi o cărare năpădită de iarbă, și toți cei care se zoresc pe trotuare în miercurea aceasta vor fi doar oase, cu câteva inele de logodnă amestecate în pulberea lor și plombele de aur a nenumărați dinți cariați. Chipul din automobil va fi cunoscut atunci.

E probabil regina, se gândi doamna Dalloway, ieșind de la Mulberry cu florile ei; regina. Și pentru o clipă avu un aer de extremă demnitate, stând lângă florărie în lumina soarelui în timp ce mașina trecea la pas, cu perdelele trase; regina care se duce la vreun spital; regina pe cale să deschidă un bazar; se gândi Clarissa.

Era o aglomerație cumplită pentru ora aceea din zi. Lorzi, Ascot, Hurlingham, ce-i asta? se întrebă ea văzând strada blocată. Exponenți ai clasei de mijloc britanice stând sus, pe banchetele omnibuzelor cu pachete și umbrele, da, chiar cu blănuri pe o zi ca asta erau, se gândi ea, mai ridicoli, mai fără precedent decât își putea cineva închipui; și însăși regina împotmolită în trafic; însăși regina neputând să treacă. Clarissa era imobilizată pe o parte a Brook Street; sir John Buckhurst, bătrânul judecător, pe cealaltă; cu automobilul între ei (sir John nu-și mai exercita meseria de mulți ani și îi plăcea să vadă o femeie bine îmbrăcată), când șoferul, cu o aplecare imperceptibilă, spuse sau arătă ceva agentului de circulație, care salută și își ridică brațul, zvâcni din cap, făcând ca omnibuzul să se dea la o parte, iar automobilul răzbătu. Lent și fără nici un zgomot, porni mai departe.

Clarissa ghici; Clarissa își dădu, firește, seama; văzuse în mâna valetului ceva alb, magic, rotund, un disc pe care era înscris un nume – al reginei, al prințului de Wales, al prim-ministrului? –, un disc care, prin puterea propriei sale străluciri, își croise drum (Clarissa văzu mașina micșorându-se, dispărând), pentru a merge să sclipească printre candelabre, stele scânteietoare, piepturi țepene de atâtea frunze de stejar, Hugh Whitbread, și toți colegii lui, gen-

tlemenii Angliei, în noaptea aceasta la Palatul Buckingham. Iar Clarissa, și ea, dădea o serată. Se încordă o clipă; așadar, avea să stea, așteptând, la capătul de sus al scărilor ei.

Automobilul plecase, dar lăsase în urma lui o hulă ușoară care unduia prin magazinele de mănuși și de pălării, prin croitoriile de pe ambele părți ale Bond Street. Timp de treizeci de secunde toate capetele se înclinară în aceeași direcție – spre vitrină. Alegându-și o pereche de mănuși – să fie până la cot sau peste acesta, galben-lămâie sau gri-pal? – doamnele se opreau; la sfârșitul propoziției ceva se petrecuse. Ceva, care, luat în parte, era infim, aşa încât cel mai fin aparat, fie el capabil să transmită impulsuri de energie până în China, n-ar fi putut să-i înregistreze vibrația, dar care, însumat, era de-a dreptul formidabil și, în unanima lui solicitare, emoționant; pentru că, în toate magazinele de pălării și în toate croitoriile, oameni care nu se cunoșteau se priveau între ei și se gândeau la cei morți; la drapel; la imperiu; într-o cârciumă de pe o stradă dosnică un colonial insulta dinastia Windsor, ceea ce stârni un scandal, cu halbe sparte și un tapaj general care trezea peste drum stranii ecouri în urechile fetelor pe cale să cumpere, pentru logodna lor, lenjerie albă cusută cu dantelă imaculată. Așa era, freamătul de suprafață stârnit de trecerea automobilului, propagându-se, atingea zone foarte adânci.

Alunecând peste Piccadilly, automobilul viră pe St. James Street. Bărbați înalți, bărbați cu un fizic vânjos, bărbați eleganți, în fracuri și plastroane albe, cu părul dat pe spate, care, din motive greu de stabilit, stăteau în balcon la White, cu mâinile la spate peste coada fracului, și se uitau afară,

percepură instinctiv că trecea măreția, și palida lumină a acelei prezențe fără moarte îi învălui așa cum o învăluise și pe Clarissa Dalloway. Brusc, își îndreptară ținuta şi aşa dreaptă, își luară mâinile de la spate, și păreau gata să-și slujească suverana, dacă ar fi fost nevoie, până în bătaia gurilor de tun, cum făcuseră strămoșii lor înainte de ei. În ultimul plan, busturile albe și măsuțele acoperite cu numere din *Tatler*[1] și sticle de sifon păreau că încuviințează; păreau că arată cu mâna grâul îmbelșugat și casele seniorale ale Angliei; și că reflecta foșnetul șoptit al roților de automobil așa cum pereții unei galerii cu ecouri reflectă un singur glas, sporindu-l și dându-i amploarea sonoră a unei întregi catedrale. Moll Pratt, cu șalul pe umeri și florile pe trotuar, îi făcu băiatului urări de bine (fără îndoială, prințul de Wales) și ar fi fost în stare să arunce pe St. James Street prețul unei halbe de bere – un buchet de trandafiri – doar așa, de bucurie și din dispreț pentru sărăcie, dacă nu s-ar fi văzut supravegheată de ochiul polițistului, descurajant pentru loialitatea unei bătrâne irlandeze. Santinelele de la St. James salutau; polițistul reginei Alexandra aproba.

Între timp, o mică mulțime se strânsese la poarta Palatului Buckingham. Cu un aer placid, dar plini de încredere, oameni sărmani cu toții, așteptau; se uitau la palat, la drapelul lui care fâlfâia; la Victoria, înălțându-se ca un val pe piedestalul ei, îi admirau treptele de apă curgătoare,

---

1 Vestit ziar înființat în 1709 de Richard Steele, căruia i s-a asociat curând, colaborând intens, Joseph Addison. Ziarul a existat numai doi ani, dar o colecție de numere din *Tatler* avea valoarea unui document de ilustră istorie literară. (N. tr.)

mușcatele; ocheau, pe Mall, când un automobil, când altul; risipeau emoție, zadarnic, pe câte un om de rând care ieșise și el în oraș cu mașina; își retrăgeau omagiul, ca să-l păstreze necheltuit până trecea mașina asta, și cealaltă; și între timp lăsau rumoarea să se acumuleze în vinele lor și să le învioreze nervii coapselor la gândul că regalitatea îi privește; că regina se înclină; că prințul îi salută; la gândul vieții cerești pe care Domnul o hărăzește regilor; al adjutanților și al reverențelor adânci; al vechii case de păpuși a reginei; al prințesei Mary, măritată cu un englez, și prințul – ah! prințul! care seamănă leit, se zice, cu bătrânul rege Edward, doar că e mult mai zvelt. Prințul locuia în Palatul St. James; putea însă foarte bine să vină dimineața să-și viziteze mama.

Așa spunea Sarah Bletchley ținându-și pruncul în brațe, bătând din picior ca și când ar fi fost acasă, în Pimlico, la gura sobei, dar fără să slăbească din ochi Mall-ul, în timp ce Emily Coates parcurgea cu privirea una după alta toate ferestrele palatului și se gândea la cameriste, la nenumăratele cameriste, la dormitoare, la nenumăratele dormitoare. Un domn bătrân cu un terier de Aberdeen, câțiva gură-cască sporiră mulțimea. Micul domn Bowley, care locuia la hotelul Albany și avea izvoarele mai adânci ale vieții pecetluite cu un sigiliu de ceară, care putea fi însă brusc, disproporționat și sentimental îndepărtat de un lucru de genul acesta – femei sărmane care așteaptă s-o vadă trecând pe regină – femei sărmane, copilași drăguți, orfani, văduve. Războiul – țț-țț – avea în mod indubitabil lacrimi în ochi. O adiere care trecea, vioaie și mândră, peste Mall, prin arborii gingași, de-a lungul eroilor de bronz,

stărui, făcând să fâlfâie un drapel în britanicul piept al domnului Bowley, care își scoase pălăria când automobilul viră spre Mall și o înălță când automobilul se apropie; și se lăsă înghesuit de sărmanele mame din Pimlico, stând foarte drept. Automobilul înainta.

Brusc doamna Coates își ridică ochii spre cer. Sunetul unui avion sfredeli amenințător auzul mulțimii. Iată-l trecând peste arbori, lăsând de la spate o dâră de fum alb care se ondula și se răsucea, scriind ceva. Într-adevăr! Trasa litere pe cer! Toată lumea privea în sus.

Avionul din picaj se avânta iar drept în sus, se dădea peste cap, prindea viteză, plonja, se înălța, și orice-ar fi făcut, oriîncotro ar fi luat-o, din spatele lui ieșea tumultuos o coloană compactă și ondulată de fum alb care se ondula și se împletea în litere pe cer. Dar ce litere? Parcă A, C; un E, apoi un L? Își păstrau forma doar o clipă; apoi se mișcau și se topeau; și se ștergeau de pe cer, iar avionul se îndepărta fulgerător și începea, într-o zonă intactă a cerului, să scrie iarăși, un K, un E, poate un Y?

— Glaxo, spuse doamna Coates cu un glas încordat și îngrozit, privind țintă drept în sus, iar copilașul ei, pe care îl ținea culcat în brațe, țeapăn și alb, privi țintă drept în sus.

— Kreemo, murmură doamna Bletchley, ca o somnambulă. Ținându-și neclintit pălăria în mână, domnul Bowley privea țintă drept în sus. De-a lungul întregului Mall oamenii stăteau neclintiți și se uitau la cer. În timp ce priveau, universul se cufundă în tăcere și un stol de pescăruși străbătu cerul, întâi un pescăruș, călăuzindu-i,

apoi altul, și în această nefirească tăcere și pace, în această paloare, în această puritate, clopote bătură de unsprezece ori, iar sunetul lor se irosi acolo, sus, printre pescăruși.

Avionul vira și gonea și se năpustea exact încotro îi plăcea, rapid, liber, ca un patinator…

— Ăsta-i un E, spuse doamna Bletchley… Sau un balerin…

— O *caramea,* asta este, murmură domnul Bowley – (iar automobilul pătrunse pe poartă și nimeni nu-l privea), și întrerupând fumul, se precipita departe, mai departe, iar fumul se risipea și se aduna în jurul contururilor vaste și albe ale norilor.

Plecase; era dincolo de nori. Nici un sunet. Norii de care se prinseseră literele E, G sau L se mișcau nestăviliți, parcă destinați să traverseze cerul de la vest spre est cu o misiune de extremă importanță, care nu va fi niciodată revelată, și totuși fără putință de îndoială așa era – o misiune de extremă importanță. Apoi, brusc, cum iese un tren din tunel, aeroplanul se avântă din nou în afara norilor, sunetul sfredelea auzul tuturor celor de pe Mall, din Green Park; din Piccadilly, din Regent Street, din Regent Park, iar în urma lui coloana de fum se ondula și se lăsa în jos și se avânta în sus și scria literă după literă – dar ce cuvânt scria?

Lucrezia Warren Smith, așezată lângă soțul ei pe o bancă de pe aleea principală a Regent Park, privea în sus.

— Uite, uite, Septimus! strigă. Doctorul Holmes îi spusese să-l facă pe soțul ei (care nu avea absolut nimic grav, dar era puțin deprimat) să se intereseze de lucruri din afara lui.

Iată deci, se gândi Septimus, privind în sus, îmi fac semnale. E drept, nu tocmai cu vorbe; adică, de fapt, nu putea încă să descifreze limbajul; era însă destul de clar, frumusețea aceasta, frumusețea aceasta rară, și ochii i se umplură de lacrimi uitându-se la literele de fum care lâncezeau și se topeau în aer, așternând deasupra lui, în inepuizabila lor caritate și în bunătatea lor zâmbitoare, formă după formă de neînchipuită frumusețe și semnalizând intenția lor de a-l îmbogăți, pentru nimic, pentru totdeauna, numai să privească, cu frumusețe, cu tot mai multă frumusețe! I se scurgeau lacrimi pe obraji.

Era scris *caramele*; făceau reclamă la caramele, îi spuse Reziei o guvernantă, împreună, ele începură să articuleze c… a… r…

— K… R… spuse guvernanta, dar Septimus o auzi spunând „Kay Arr" chiar lângă urechea lui, rostind adânc și molatic, cu timbrul unui dulce instrument, dar cu o asprime de lăcustă în glas, ceea ce îi zgârie voluptuos șira spinării și îi pompă în creier unde după unde de sunet, care, izbindu-se una pe alta, se spulberau. Iată o descoperire miraculoasă – aceea că vocea umană, în anume condiții atmosferice (pentru că trebuie să fim științifici, mai presus de orice, științifici), poate însufleți copacii! Din fericire, Rezia îi puse mâna, cumplit de grea, pe un genunchi, și rămase copleșit, țintuit, altfel surescitarea provocată de ulmii care se înălțau și se lăsau, se înălțau și se lăsau, cu toate frunzele iluminate, și culoarea lor când rarefiată, când iarăși densă, de la albastru la verdele din arcul unui val, ca panașele pe capete de cai, ca penele pe capete de doamne, atât de semeț se înălțau și se lăsau,

superb, surescitarea aceasta l-ar fi scos din minți. Dar n-are să-și iasă din minți, va închide ochii; n-are să mai vadă.

Numai că semnalizau; frunzele erau vii; arborii erau vii. Și frunzele, fiind corelate prin milioane de fibre cu trupul acesta al lui, de pe bancă, îl traversau cu o adiere, în sus, în jos; când ramura se întindea, făcea și el aceeași afirmație. Și vrăbiile, fâlfâind, înălțându-se, lăsându-se pe marginile știrbite ale fântânilor, și ele făceau parte din text; albul și albastrul, hașurat cu ramuri negre. Sunete se combinau în armonii premeditate; pauzele dintre ele erau tot atât de încărcate de sens ca și sunetele. Un copil plânge. Îi răspunde corect, de departe, sunetul unui corn. Toate la un loc semnificau nașterea unei noi religii…

— Septimus! spuse Rezia. Iar el tresări violent. Fără îndoială, lumea observă.

— Mă duc să fac câțiva pași, până la fântână și înapoi, spuse ea.

Pentru că nu mai putea îndura starea aceasta. Putea să tot spună doctorul Holmes că nu era nimic grav. Ar fi preferat să-l știe mort! Nu putea sta lângă el când avea privirea asta fixă și n-o vedea și prefăcea totul în ceva groaznic; aerul și copacii, copiii care se jucau, trăgeau cărucioare, suflau în fluiere, cădeau; toate erau groaznice. Și n-are să se sinucidă; iar ea nu putea să spună nimănui nimic. „Septimus a lucrat prea mult" – iată tot ce putea să spună, chiar şi mamei sale. Dragostea însingurează, se gândi ea. Nu putea să spună nimănui, acum, nici măcar lui Septimus, și, privind înapoi, îl văzu stând singur, în pardesiul lui ponosit, pe bancă, ghemuit, cu privirea fixă.

Și era laș din partea unui om să spună că se va sinucide, dar Septimus fusese în război; era viteaz; nu mai era Septimus acum. Își punea gulerul de dantelă. Își punea pălăria ei cea nouă, iar el nu observa niciodată; și era fericit fără ea. Pe ea, nimic n-o putea face fericită fără el! Nimic! Era egoist. Așa sunt bărbații. Doar nu era bolnav. Doctorul Holmes spusese că nu are nimic grav. Își desfăcu mâna în fața ochilor. Uite! Inelul de logodnă îi juca în deget — atât de mult slăbise. Ea era cea care suferea – dar nu putea să spună nimănui.

Italia era departe și casele albe și camera unde ședeau surorile ei, făcând pălării, și străzile în fiecare seară înțesate de oameni care se plimbă, râd cu hohote sonore, nu pe jumătate morți precum cei de aici, înghesuiți pe scaune de invalizi, uitându-se la două-trei flori urâte înfipte în ghivece!

— Să vezi grădinile din Milano, spuse cu voce tare. Dar cui?

Nu era nimeni. Cuvintele i se stinseră. Cum se stinge o rachetă. Scânteile ei, după ce și-au croit lin drum prin noapte, se dau bătute, întunericul coboară, năpădește conturul oaselor și al turnurilor, mohorâte coaste de deal se înmoaie vreme de o clipă și pier. Dar, deși nu mai sunt, noaptea e plină de ele; despuiate de culoare, goale de ferestre, ele există mai puternic, emană ceea ce lumina fără ascunzișuri a zilei nu izbutește să exprime – tulburarea și așteptarea neliniștită a lucrurilor îngrămădite acolo în beznă; înghesuite una într-alta în beznă; frustrate de ușurarea pe care o aduc zorile când, spoind zidurile cu alb și cenușiu, marcând fiecare geam, făcând să se înalțe ceața

de pe câmpuri, arătând vacile roșcat-brune cum pasc domol, totul este iarăși așternut în fața ochiului; există iarăși. Sunt singură; sunt singură, plângea, lângă fântâna din Regent Park (privind la indianul cu cruce); poate așa, la miezul nopții, când toate hotarele se șterg, țara se întoarce la vechea ei înfățișare, cum au văzut-o romanii când au debarcat, o întindere nelămurită, și dealurile nu aveau nume și râurile șerpuiau cine știe încotro – tot așa era și bezna ei; când brusc, ca și când ar fi țâșnit un soclu și ea ar fi fost așezată pe el, ea își spuse că e soția lui, măritată cu ani în urmă la Milano, soția lui, și niciodată, niciodată nu va spune că e nebun! Când se întoarse, soclul se cufunda; și ea se prăbuși, mai jos, tot mai jos. Pentru că Septimus plecase, se gândi ea – plecase, cum amenința, să se omoare – să se arunce sub un vehicul! Dar nu; era acolo; șezând, tot singur, pe bancă, în pardesiul lui ponosit, picior peste picior, privind fix, vorbind singur.

Oamenii n-ar trebui să doboare copaci. Există un Dumnezeu. (El nota astfel de revelații pe spatele plicurilor.) Schimbă lumea. Nimeni nu ucide din ură. Fă cunoscut lucrul acesta (așternu asta pe hârtie). Aștepta. Asculta. O vrabie de pe grilajul din față ciripi Septimus, Septimus, de patru-cinci ori, apoi, scoțându-și notele, continuă să cânte cu glas proaspăt și ascuțit, cu vorbe grecești, spunând că nu există crimă și, unindu-și glasul cu al altei vrăbii, cântară cu stăruitoare și ascuțite glasuri, cu vorbe grecești, vestind, de la copacii din pajiștea vieții până dincolo de râul pe unde pășesc morții, că nu există moarte.

Iată mâna lui; iată morții. Lucruri albe se adunau în spatele grilajului din fața lui. Dar nu îndrăznea să privească. Dincolo de grilaj era Evans!

— Ce spui tu? întrebă brusc Rezia, așezându-se alături de el. Iarăși l-a întrerupt. Îl tot întrerupea.

Departe de lume – trebuie să se ducă departe de lume, spuse el (ridicându-se brusc), tocmai acolo, departe, unde erau niște scaune sub un copac și lunga pantă a parcului se adâncea ca o întindere de substanță verde, cu un baldachin de fum albastru și roz deasupra ei, sus, și un meterez neregulat de case îndepărtate, pierdute în fum, iar traficul fremăta împrejur și la dreapta animale brun-cenușii își scoteau grumajii prelungi peste gardul grădinii zoologice, lătrând, mugind. S-au așezat acolo, sub un copac.

— Uite, îl imploră ea, arătându-i o mică ceată de băieți care duceau butuci de crichet, și unul își târșâia picioarele, făcea o piruetă pe călcâi și își târșâia picioarele, ca și când ar fi făcut pe clovnul într-un music-hall.

— Uite, îl imploră ea, pentru că doctorul Holmes îi spusese să-l facă să ia în seamă lucruri reale, să meargă la music-hall, să joace crichet – acesta era exact sportul, spunea doctorul Holmes, un sport agreabil, în aer liber, exact sportul potrivit pentru soțul ei.

— Uite, repetă ea.

Uite, îl îmbia nevăzutul, glasul care comunica acum cu el, cu el, care era omul cel mai mare din toată omenirea, Septimus, de curând trecut din viață în moarte, Domnul care venise să reînnoiască pactul, care se întindea ca o cuvertură, ca o pătură de zăpadă bătută numai de soare, în eternitate neirosit, suferind în eternitate, țapul ispășitor, veșnicul mucenic, dar nu dorește asta, gemu el, îndepărtând de la sine cu o mișcare a mâinii suferința aceasta eternă, această eternă singurătate.

— Uite, repetă ea, pentru că trebuia oprit să vorbească singur când nu era acasă. O, privește, îl imploră ea. Dar la ce să fi privit? Câteva oi. Atâta tot.

Drumul până la stația de metrou Regent Park – puteau să-i arate drumul până la stația de metrou Regent Park – dorea să știe Maisie Johnson. Nu sosise din Edinburgh decât de două zile.

— Nu pe aici – pe acolo! exclamă Rezia, făcându-i semn cu mâna s-o ia în altă direcție, ca să nu-l poată vedea pe Septimus.

Par ciudați amândoi, se gândi Maisie Johnson. Totul părea foarte ciudat. Întâia oară la Londra, venită să ocupe un post la unchiul ei, în Leadenhall Street, iar acum, mergând prin Regent Park dimineața, această pereche de pe banca din parc o speriase de-a binelea; femeia aceea tânără care părea o străină, bărbatul care arăta ciudat; și astfel, chiar când va fi foarte bătrână o să-și mai aducă încă aminte și o să mai facă să zornăie iarăși printre amintirile ei cum trecuse prin Regent Park într-o frumoasă dimineață de vară, cu cincizeci de ani în urmă. Acum avea doar nouăsprezece și până la urmă izbutise să facă ce voise, să vină la Londra; și acum ce ciudat era, perechea aceasta căreia îi ceruse s-o îndrume, și fata a tresărit și a întins brusc mâna, iar bărbatul – părea îngrozitor de ciudat; poate se certau, poate se despărțeau pentru totdeauna; ceva se întâmplase, știa ea bine; și acum toată lumea asta (se întorsese pe aleea principală), bazinele de piatră, florile de soi, bătrânii și bătrânele, majoritatea invalizi în scaune rulante – totul părea, după Edinburgh, atât de ciudat. Și Maisie Johnson, când ajunse în această tovărășie cu

pași ușori, cu priviri vagi, sărutată de briză – veverițe care se cățărau și-și curățau blana, stoluri de vrăbii în căutarea firimiturilor, câini făcându-și de lucru cu grilajul sau ocupați unul cu altul. În timp ce aerul lin și călduț aluneca peste ei și dădea privirii fixe și fără surpriză cu care primeau viața ceva năstrușnic și îmblânzit – Maisie Johnson simți fără putință de îndoială că trebuie să strige O! (pentru că tânărul acela de pe bancă o speriase de-a binelea. Ceva se întâmplase, știa ea bine.)

Ce groaznic! Ce groaznic! ar fi vrut să strige (se despărțise de ai săi; ei o preveniseră ce avea să se-ntâmple).

De ce nu rămăsese acasă? izbucni ea în plâns, răsucind una dintre măciuliile grilajului de fier.

Fata asta, se gândi doamna Dempster (care aduna coji de pâine pentru veverițe și adesea își lua prânzul în Regent Park), habar n-are încă de nimic; și i se păru că într-adevăr e mai bine; să fii nițel dârz, nițel nepăsător, nițel cumpătat în nădejdi. Percy bea. Oricum, mai bine să ai un fiu, se gândi doamna Dempster. Avusese de pătimit și nu se putea opri să nu zâmbească văzând o fată ca asta. O să te măriți, ești destul de drăguță ca să te măriți, se gândi doamna Dempster. Mărită-te, se gândi ea, și-ai să vezi tu atunci: O, bucătăresele, și așa mai departe. Fiecare bărbat are apucăturile lui. Totuși să-mi fi ales chiar asta, dacă aș fi știut, se întrebă doamna Dempster și nu-și putu înfrâna dorința de a-i șopti o vorbă lui Maisie Johnson; să simtă pe punga boțită a obrazului ei bătrân și uzat sărutarea milei. Căci avusese o viață grea, se gândi doamna Dempster. Ce îi jertfise? Trandafirii obrajilor; talia; picioarele, și ele. (Își trase sub rochie butucii noduroși.)

Trandafiri, se gândi ea sardonic. Prostii, draga mea. Pentru că, la urma urmei, mai cu mâncatul, mai cu băutul, mai cu împerecheatul, zile bune, zile rele, viața nu fusese simplă chestiune de trandafiri și, ceea ce era mai important, ascultă-mă pe mine, Carrie Dempster n-ar fi vrut să-și schimbe soarta cu a nici unei femei din Kentish Town! Dar, imploră ea, milă. Milă pentru trandafirii pierduți. Stând lângă răzoarele de zambile, cerea milă de la Maisie Johnson.

Ah, avionul ăsta! Nu dorise doamna Dempster toată viața să vadă ținuturi străine? Avea un nepot misionar. Avionul se înălța și se avânta. La Margate avea obiceiul sa iasă pe mare, nu chiar atât cât să nu se mai vadă țărmul, dar o scoteau din fire femeile care se tem de apă. Avionul făcu o buclă și se lăsă în jos. Doamna Dempster simți un gol în stomac. Din nou în sus. Are la bord un flăcău de nădejde, parie doamna Dempster, și avionul se ducea departe, tot mai departe, micșorându-se iute, avionul se avânta departe, tot mai departe, planând peste Greenwich și peste toate turlele lui; peste mica insulă de biserici cenușii, St. Paul și celelalte, până când, de o parte și de alta a Londrei începură să se desfășoare câmpuri și păduri cafenii unde sturzi întreprinzători, țopăind cu curaj, aruncând priviri iuți, înhățau melcul și îl izbeau de o piatră, o dată, de două ori, de trei ori.

Avionul se avânta departe, tot mai departe, până nu mai rămase decât o scânteie sclipitoare; o aspirație; o condensare; un simbol (așa i se părea domnului Bentley, care își nivela cu vigoare fâșia de teren la Greenwich) al sufletului omenesc; al dârzeniei lui, se gândi domnul Bentley,

dând ocol cedrului ca să iasă din trupul său, deasupra casei sale, cu ajutorul gândirii, Einstein, speculație, matematică, teoria lui Mendel – avionul se avânta departe.

Apoi, pe când un bărbat greu de definit, cu înfățișare ponosită, ducând o valiză de piele, dădea să se oprească pe scările catedralei St. Paul și ezita, căci înăuntru ce balsam era, ce primire măreață, câte morminte peste care fâlfâie drapele, dovezi de biruință nu asupra unor oști, ci asupra, se gândi el, acestui spirit blestemat al căutării adevărului care mă lasă pe mine acum fără situație, și mai mult decât atât, catedrala oferă tovărășie (se gândi el), te invită să fii membrul unei societăți; fac parte din ea oameni mari; au murit pentru ea martiri; de ce să nu intru, se gândi el, să-mi pun valiza de piele doldora de manifeste înaintea unui altar, a unei cruci, simbolul unui lucru care se înălțase deasupra oricărei căutări și ciocniri de cuvinte și devenise cu totul spirit, fără trup, fantomatic – de ce să nu intru? se gândi el și, în timp ce șovăia, avionul zbură peste Ludgate Circus.

Era ciudat; era liniște. Nici un sunet nu putea fi auzit deasupra traficului. Părea că nu-l conduce nimeni; că se deplasează din propria lui voință. Și acum, în timp ce, făcând o buclă, urca tot mai sus, drept în sus, ca un lucru care urcă în extaz, în deplina bucurie, din spate slobozea meandre de fum alb, scriind un T, un O, un F.

— La ce se uită lumea? o întrebă Clarissa Dalloway pe fata care-i deschidea ușa.

Holul casei era răcoros ca o criptă. Doamna Dalloway își ridică mâna în dreptul ochilor și, în timp ce fata închi-

dea ușa și se auzea foșnetul fustei lui Lucy, se simți ca o călugăriță care s-a întors din lume și se simte înfășurată în vălurile familiare și în ecoul rugăciunilor dintotdeauna. La bucătărie fluiera bucătăreasa. Auzi țăcănitul mașinii de scris. Asta era viața ei și, aplecându-se asupra mesei din hol, se înclină sub influența aceasta, se simți plină de har și purificată, spunându-și, în timp ce lua carnetul pe care era scris mesajul telefonic, că astfel de clipe sunt ca niște muguri pe arborele vieții, sunt flori de întuneric, se gândi ea (ca și când un trandafir frumos și-ar fi deschis floarea doar privirilor ei); nu credea în Dumnezeu, nici măcar din când în când; dar cu atât mai mult, se gândi ea, luând în mână carnetul, trebuie să plătim în viața zilnică servitorilor, da, câinilor și canarilor, mai ales lui Richard, soțul ei, care era temelia pentru sunetele vesele, pentru luminile verzi, pentru bucătăreasă, chiar dacă fluieră, căci doamna Walker era irlandeză și fluiera cât era ziua de lungă – trebuie să plătim dând din acest tainic depozit de clipe fermecătoare, se gândi ea ridicând carnetul, în vreme ce Lucy, lângă ea, încerca să-i explice cum stau lucrurile.

— Domnul Dalloway, coniță…

Clarissa citi pe carnetul de telefon: „Lady Bruton ar dori să știe dacă domnul Dalloway va lua astăzi masa cu ea".

— Domnul Dalloway, coniță, mi-a zis să vă spun că nu ia masa acasă.

— O! spuse Clarissa, iar Lucy îi împărtăși, cum și voise, dezamăgirea (dar nu și mușcătura de durere); simți concordia dintre ele; simți îndemnul; se gândi cum iubesc

boierii; își auri viitorul cu seninătate; și, luând umbrela doamnei Dalloway, o duse ca pe o armă sacră pe care o zeiță, după ce și-a făcut cum trebuie datoria pe câmpul de luptă, o lasă din mâini, și o așeză în suportul de umbrele.

— Nu te mai teme, spuse Clarissa. Nu te mai teme de arșița soarelui; pentru că șocul de a afla că lady Bruton îl invita pe Richard la prânz fără ea făcu să se înfioare clipa în care se găsea, așa cum o plantă dintr-o albie de râu simte șocul trecerii unei vâsle și se înfioară, așa se cutremură, așa se înfioră.

Millicent Bruton, ale cărei prânzuri treceau drept extraordinar de amuzante, nu o invitase. Nici o gelozie vulgară nu putea să stea între ea și Richard. Nu, se temea de timpul însuși, și citea pe fața lui lady Bruton, ca și când ar fi fost un cadran tăiat într-o impasibilă piatră, împuținarea vieții; cum an de an se mai decupa ceva din partea ei; ce puțin capabil era crâmpeiul rămas să se mai lărgească, să mai absoarbă, ca în anii cei tineri, culorile, sarea, nuanțele existenței, astfel că umplea încăperea în care intra, și simțea adesea, țopăind o clipă pe pragul salonului ei, o delicioasă încordare, cum încearcă probabil un scufundător înainte de a plonja, când la picioarele lui marea se întunecă și se luminează, iar valurile, care par gata să se spargă, se mulțumesc să-și despice lin suprafața, se rostogolesc și se ascund și, în clipa când trec, incrustează algele cu perle.

Așeză carnetul de telefon pe masa din hol. Începu să urce încet treptele, cu mâna pe balustradă, ca și când ar fi venit de la o serată unde o prietenă, apoi alta i-ar fi scăpărat o clipă prin față chipul, glasul; ca și când, închizând

ușa după ea, ar fi ieșit și ar fi stat așa, singură, o figură solitară detașându-se pe fondul groaznic al nopții sau, mai exact, al intensei priviri a acestei dimineți obișnuite de iunie; catifelată pentru unii de lumina vie a petalelor de trandafir, știa ea și simțea asta în clipa când se opri lângă fereastra deschisă a scării prin care pătrundeau zgomot de storuri trase, lătrături de câini, prin care, se gândi ea, simțindu-se brusc împuținată, bătrână, cu pieptul plat, pătrundeau foșnetul, adierea, înflorirea zilei, afară, departe de fereastră, departe de trupul și de creierul ei, înfrânte acum, de vreme ce lady Bruton, ale cărei prânzuri treceau drept extraordinar de amuzante, nu o invitase.

Ca o călugăriță care se întoarce în chilia ei sau ca un copil care explorează un turn, urcă scările, se opri la fereastră, se duse în baie. Linoleumul verde și un robinet care picura. Golul din inima vieții; o mansardă. Femeile trebuie să-și scoată scumpele lor veșminte. La amiază trebuie să se dezbrace. Își puse acele în perniță și își așeză pe pat pălăria galbenă cu pene. Cearșaful era imaculat, o lată fâșie albă de la o margine de pat la cealaltă, îngust, tot mai îngust are să fie patul ei. Lumânarea era pe jumătate arsă, fusese cufundată în lectura *Memoriilor* baronului Marbot. Citise până târziu în noapte despre retragerea de la Moscova. Pentru că ședințele Parlamentului durau atât de mult, încât, după boala ei, Richard ținea foarte mult ca ea să doarmă nederanjată. De altfel, ea chiar prefera să citească despre retragerea de la Moscova. El știa asta. Astfel că odaia ei era o mansardă; patul, îngust; și cum stătea acolo citind, pentru că nu putea dormi, nu putea să se dezbare de o virginitate păstrată în ciuda unei

nașteri și în care rămânea strâns înfășurată ca într-un cearșaf. Fusese atrăgătoare ca fată, dar venise brusc un moment – bunăoară pe malul râului, la poala pădurilor de la Clieveden – când, din cauza cine știe cărei crispări, a acestei predispoziții spre răceală, îl dezamăgise. Și apoi, la Constantinopol, și iarăși, și iarăși, își dădea bine seama ce-i lipsește. Nu frumusețea; nu inteligența. Ceva din adânc care iradiază; ceva cald care face ca suprafețele să se dizolve și care pune un fior în răceala apropierii dintre bărbat și femeie, sau dintre femei între ele. *Asta* putea într-adevăr să perceapă, vag. Era ceva care îi displăcea, față de care avea un scrupul cules Dumnezeu știe de unde sau, cum simțea ea, trimis de natură (care este întotdeauna înțeleaptă); totuși, uneori nu se putea împiedica să nu cedeze farmecului unei femei, nu al unei fete, al unei femei care îi făcea, cum i se întâmpla adesea, confidența vreunei încurcături, a unei rătăciri. Și, să se fi datorat compasiunii, sau frumuseții lor, sau faptului că era mai bătrână, sau vreunei împrejurări întâmplătoare – cum ar fi un vag parfum sau o vioară în camera vecină (atât de ciudată e puterea sunetelor în anume clipe), simțea atunci ceea ce fără îndoială simt bărbații. Doar pentru o clipă; dar era de ajuns. Era o revelație subită, o tentă ușoară ca o îmbujorare pe care încerci să o stăpânești și apoi, când simți că se întinde, te supui expansiunii ei, te precipiți până la extrema limită și acolo te înfiori și simți că lumea vine mai aproape de tine, umflată de o anume semnificație uluitoare, de o anume tensiune extatică; aceasta, spărgându-i suprafața, țâșnește și ți se revarsă nespus de mângâietor peste fisuri și peste răni! Atunci,

pentru o clipă, avusese parte de o iluminare; un joc aprins într-o floare; un sens lăuntric aproape formulat. Dar contactul slăbi; duritatea se topi. Trecuse… clipa. Cu astfel de clipe (ca și cu cele în prezența femeilor) contrastau (își așeză pălăria pe pat) patul și baronul Marbot și lumânarea pe jumătate arsă. Stătea întinsă în pat, trează, podeaua scârțâia; casa luminată se întuneca brusc și, dacă își înălța capul, putea tocmai bine să audă țăcănitul mânerului lăsat să se închidă cât mai încet cu putință de Richard, care se furișa pe scări în ciorapi și apoi, aproape întotdeauna, scăpa sticla cu apă caldă și blestema! Iar ea, cum mai râdea!

Dar chestiunea aceasta a dragostei (se gândi ea, scoțându-și mantoul), dragostea aceasta pentru femei. Bunăoară Sally Seton; legătura ei de demult cu Sally Seton. La urma urmei nu fusese asta dragoste?

Stătea pe podea – asta era prima ei amintire despre Sally – stătea pe podea, cuprinzându-și genunchii cu brațele, și fuma o țigara. Unde să fi fost? La familia Mannings? La familia Kinloch-Jones? De bună seamă undeva, într-o societate (unde, nu putea fi sigură), pentru că își rememora perfect întrebarea pe care o pusese bărbatului de lângă ea: „Cine-i *asta*?“ și el îi spusese și adăugase că părinții lui Sally nu se înțelegeau (cum o șocase lucrul acesta – că părinții cuiva pot să se certe!). Totuși toată seara aceea n-a fost în stare să-și ia ochii de la Sally. Era de o mare frumusețe, de felul celor pe care le admira ea cel mai mult – oacheșă, cu ochii mari și având calitatea aceea anume pe care, pentru că ea n-o avea, o invidia întotdeauna – un fel de abandon, parcă știa că-i șade bine orice vorbă, orice

gest; o calitate mai răspândită printre străine decât printre englezoaice. Sally susținea că în vinele ei curge și sânge francez, un strămoș al ei fusese în anturajul Mariei Antoaneta, fusese decapitat, rămăsese după el un inel cu rubin. De bună seamă, era în vara aceea când Sally sosise la Bourton, să locuiască acolo, apărând cu totul pe neașteptate fără un ban în pungă, într-o seară după cină, și scoțând-o în așa măsură dintr-ale ei pe biata mătușă Helena, încât n-a mai iertat-o niciodată. Acasă, ai ei se certaseră groaznic. Nu avea literalmente nici un ban în noaptea aceea când sosise la ei – amanetase o broșă ca să-și plătească drumul. Fugise într-un acces de exasperare. Rămâneau treze până la indiferent ce oră din noapte și vorbeau. Sally o făcuse pentru întâia oară să simtă ce adăpostită era viața de la Bourton. Nu știa nimic despre viața sexuală – nimic despre problemele sociale. Văzuse o data un bătrân care căzuse mort pe un câmp – văzuse vaci imediat după ce-și fătasera vițeii. Dar mătușa Helena nu agrea nici un fel de discuție (când Sally i-a dat un William Morris, a trebuit îmbrăcat în hârtie cafenie). Rămâneau acolo ceasuri în șir, stând de vorbă în camera ei de culcare de sub acoperiș, stând de vorbă despre viață, hotărând cum aveau ele să schimbe fața lumii. Aveau de gând să pună bazele unei asociații destinate să desființeze proprietatea privată și chiar redactaseră o scrisoare, fără s-o trimită însă. Ideile erau ale lui Sally, firește – dar curând și ea ajunsese la fel de înfierbântată – citea Platon în pat înainte de micul dejun; îl citea pe Morris; citea Shelley ore în șir. Puterea lui Sally era uimitoare, harul ei, personalitatea ei. Ce făcea cu florile, de pildă. La Bourton aveau totdeauna masa aco-

perită de la un cap la altul cu mici vaze de flori foarte sobre. Sally ieșea în grădină, culegea nalbe, dalii – tot felul de flori pe care nimeni nu le văzuse vreodată înmănuncheate – le tăia capetele și le punea în cupe, să plutească pe apă. Efectul era extraordinar – când veneai la cină, în amurg (bineînțeles, mătușa Helena considera că a trata florile în chipul acesta era un lucru pervers). Apoi își uita buretele de baie și alerga goală pe coridor. Camerista aceea bătrână și posacă, Ellen Atkins, umbla de colo-colo bodogănind – „Închipuiește-ți că unul dintre domni ar fi văzut-o!“ Șoca într-adevăr lumea. Era o zăpăcită, spunea *papa.*

Ciudată era, privind acum în urmă, puritatea, integritatea sentimentului ei pentru Sally. Nu semăna cu ce simți pentru un bărbat. Era ceva cu totul dezinteresat și, pe lângă asta, avea o calitate care nu poate exista decât între femei, între femei de-abia ajunse la maturitate. O afecțiune protectoare, din partea ei; izvora din sentimentul că erau coalizate, presentimentul a ceva care era destinat să le despartă (vorbeau întotdeauna între ele despre căsătorie ca despre o catastrofă), ceea ce ducea la cavalerismul acela, la sentimentul acela protector mult mai mult din partea ei decât a lui Sally. Pentru că Sally era pe atunci cu desăvârșire nesăbuită; făcea, din bravadă, lucrurile cele mai stupide; mergea cu bicicleta în jurul parapetului, pe terasă; fuma. Absurdă – era tare absurdă. Dar farmecul ei era copleșitor, cel puțin pentru ea, încât își mai amintea și astăzi cum stătea în dormitorul ei de sub acoperiș, ținând strâns în mână cana cu apă caldă și spunând tare: „E aici, în casa asta… E aici, în casa asta!“

Nu, acum vorbele acestea nu mai aveau pentru ea absolut nici un sens. Nu mai putea percepe nici un ecou al emoției de odinioară. Dar își putea aminti cum se răcea toată, surescitată, și cum se pieptăna într-un fel de extaz (vechiul ei sentiment începea acum să revină, în timp ce își scotea acele din păr, le punea pe masa de toaletă, începea să se pieptene), cum se roteau ciorile, sus, jos, în lumina roz a serii, și cum se îmbrăca, și cum cobora scările și cum simțea, traversând holul, „de-ar fi să mor acum, acum, acum aș fi mai fericită decât oricând“[1]. Asta era ce simțea – ce simțea Othello, și simțea lucrul acesta tot atât de puternic – era convinsă – cât voia Shakespeare să-l simtă Othello, doar pentru că se ducea la masă, într-o rochie albă, s-o găsească acolo pe Sally Seton!

Era îmbrăcată în ceva roz, străveziu – era oare cu putință? Oricum *părea,* toată, o lumină ușoară și vie, ca o pasăre sau ca o bulă de aer care ar fi intrat în casă, plutind, care s-ar fi agățat o clipă într-un mărăcine. Dar nimic nu e mai ciudat când ești îndrăgostit (și ce putea fi altceva decât dragoste?) decât completa indiferență a celorlalți. Mătușa Helena, cum se termina masa, pleca afară; *papa* citea ziarul. Trebuie să fi fost pe acolo și Peter Walsh, și bătrâna domnișoară Cummings; Joseph Breitkopf era, de bună seamă, pentru că venea în fiecare vară, bietul bătrân, și rămânea săptămâni în șir, sub pretextul că o învață pe ea să citească în germană; de fapt, acompaniindu-se la pian, cânta din Brahms fără să aibă voce deloc.

---

1 Citatul exact este: „De-ar fi să mor, aş fi prea fericit“ (W. Shakespeare, *Othello*, act II, scena 1, trad. Ion Vinea, în *Opere complete*, vol. 6, ed. Univers, Bucureşti, 1987, p. 291). (N. red.)

Toate acestea nu erau decât un fundal pentru Sally. Stătea lângă cămin și, cu glasul acela frumos care făcea ca toate cuvintele ei să sune ca niște mângâieri, stătea de vorbă cu *papa,* care începuse să fie atras fără voia lui (n-a putut însă niciodată să-i ierte că i-a împrumutat o carte și a găsit-o pe terasă, udă), când a spus deodată: „Ce rușine să stăm închiși în casă!" și au ieșit cu toții pe terasă și-au început să se plimbe încoace și încolo. Peter Walsh și Joseph Breitkopf au continuat să discute despre Wagner. Ea și Sally au rămas puțin în urma lor. A urmat apoi clipa cea mai încântătoare din viața ei, când au trecut pe lângă o urnă de piatră în care erau flori, Sally s-a oprit; a rupt o floare; a sărutat-o pe buze. Putea să se întoarcă lumea întreagă cu susul în jos! Ceilalți dispăruseră; erau numai ea și cu Sally. Și simți că i se făcuse un dar, împachetat, și i se spusese să-l păstreze, nu să se uite ce e înăuntru – un diamant, un lucru infinit de prețios, împachetat, un lucru pe care, cum se plimbau (încolo și încoace, încolo și încoace), l-a desfăcut, sau poate ale cărui raze au străbătut în afară, revelația, sentimentul sacru! – când bătrânul Joseph și Peter s-au oprit în fața lor:

— Cu ochii la stele? spuse Peter.

Era ca și cum te-ai fi izbit în beznă de un perete de granit! Era cutremurător; era groaznic!

Nu pentru ea. Simți doar cum Sally era deja brutalizată, maltratată; simți ostilitatea lui; gelozia lui; hotărârea lui de a da buzna în intimitatea lor. Văzu toate acestea cum vezi un peisaj în sclipirea unui fulger – și pe Sally (niciodată n-a admirat-o mai mult!) eschivându-se elegant, neînfrântă. A râs. L-a pus pe bătrânul Joseph să-i

spună numele stelelor, ceea ce lui îi plăcea să facă cu toată seriozitatea. Stătea și asculta. Auzi numele stelelor.

„O, ce groaznic lucru“, își spuse, ca și când ar fi știut dintotdeauna că ceva avea să întrerupă, să facă amară clipa ei de fericire.

Totuși, în fond, ce mult a ajuns să-i datoreze mai târziu lui Peter Walsh! De câte ori se gândea la el, se gândea, cine știe de ce, la certurile lor – pentru că voia atât de mult ca el să aibă despre ea o părere bună, probabil. Îi datora cuvintele: „sentimental“, „civilizat“; nu era zi să nu-i răsară vorbele acestea în cale, de parcă Peter ar fi ocrotit-o. O carte era sentimentală; o atitudine față de viață, sentimentală. „Sentimental“, poate, avea ea să gândească despre trecut. Ce-are să creadă el oare, se întreba ea, când se va întoarce?

Că îmbătrânise? Are să-i spună asta sau doar îl va vedea, când se va întoarce, gândind asta, că ea îmbătrânise? Așa și era. De când fusese bolnavă, părul îi era aproape alb.

Punându-și broșa pe masă, avu un spasm subit, ca și când, în timpul reveriei sale, gheare de gheață ar fi găsit prilejul să se înfigă în ea. Nu era încă bătrână. Abia intrase în al cincizeci și doilea an al ei. Lungi șiruri de luni mai rămâneau încă, intacte. Iunie, iulie, august! Fiecare rămânea încă aproape întreagă și, parcă pentru a prinde în cădere picătura, Clarissa (traversând camera spre masa ei de toaletă) se cufundă în adâncul inimii acelei clipe, o străpunse, fixând-o, acolo – clipa acestei dimineți de iunie asupra căreia apăsau toate celelalte dimineți, privind oglinda, masa de toaletă și toate sticlele cu alți ochi, adunându-și întreaga ființă într-un punct unic (în timp ce se privea în

oglindă), văzând delicata față roz a acestei femei care urma chiar diseară să dea o serată; fața Clarissei Dalloway; a ei înseși.

De câte milioane de ori își văzuse chipul, și întotdeauna cu aceeași imperceptibilă crispare! Își țuguia buzele ori de câte ori se privea în oglindă. Făcea așa ca să dea chipului ei sensul lui adevărat. Asta era ființa ei în ceea ce avea specific – numai al ei; ascuțită; ca un vârf de săgeată; precisă. Asta era ființa ei când vreun efort, un apel adresat ei să fie ea însăși, strângea părțile la un loc, doar ea știa cât de diferite una de alta, cât de incompatibile și sintetizate așa doar pentru cei din afara ei într-un centru unic, un diamant, o femeie care stătea în salonul ei și constituia un punct de convergență, o iradiație, de bună seamă asupra unor vieți mohorâte, un adăpost la care să vină cei singuri, poate; ajutase tineri care îi erau recunoscători; încercase să fie aceeași mereu, fără să arate niciodată vreun semn al tuturor celorlalte părți ale ei – greșeli, gelozii, vanități, bănuieli, ca de pildă aceea de a nu fi fost invitată la masă de lady Bruton; ceea ce, se gândea ea (pieptănându-și în sfârșit părul), este cu totul meschin! Bine, acum unde îi era rochia?

Hainele ei de seară atârnau în dulap. Clarissa, înfundându-și mâna în adâncimea moale, scoase cu un gest ușor rochia verde și o duse în dreptul ferestrei. Era sfâșiată. Cineva îi călcase pe marginea de jos. Simțise că se rupe, la serata de la ambasadă, sus, între cute. În lumina artificială verdele sclipea, dar își pierduse culoarea acum, în soare. Are s-o coasă ea. Servitoarele ei aveau prea multe de făcut. Avea s-o poarte la noapte. Avea să-și ia mosoarele de mătase, foarfecă și – încă ce? – a, degetarul, firește,

jos în salon, pentru că trebuia și să scrie, și să vadă dacă în general treburile mergeau cât de cât bine.

Ciudat, se gândi, oprindu-se pe palier și concentrându-se în forma aceea de diamant, acea persoană unică, ciudat cum o stăpână știe exact fiecare accent, fiecare timbru al casei sale! Sunete vagi urcau în spirale golul scărilor; foșnetul unui pămătuf; lovituri ușoare; ciocănituri; o creștere a zgomotului când se deschidea ușa din față; o voce repetând o poruncă la subsol; clinchetul de argint pe o tavă; argintărie lustruită pentru serată. Totul era pentru serată.

(Și Lucy, intrând în salon cu tava în brațe, așeză sfeșnicele enorme pe polița căminului, coșul de argint în mijloc, întoarse către ceas delfinul de cristal. Vor veni; vor sta și vor conversa cu tonurile de eleganță afectată pe care ea știa să le imite, doamne și domni. Dintre toți, stăpâna ei era cea mai fermecătoare – stăpână a argintului, a pânzelor de in, a porțelanului; într-adevăr, soarele, argintul, ușile scoase din balamale, oamenii lui Rumpelmayer îi dădeau, în timp ce așeza coupe-papier-ul pe masa incrustată, sentimentul unui lucru împlinit. Ia priviți! Ia priviți! spunea ea, vorbindu-le prietenilor ei de demult, de la brutăria unde începuse să servească, la Caterham, și privind pe furiș în oglindă. Tocmai o imita pe lady Angela însoțind-o pe prințesa Mary, când intră doamna Dalloway.)

— O, Lucy, dar argintăria arată cât se poate de bine! Și spune-mi, întrebă ea, îndreptând la loc delfinul de cristal, spune-mi dacă ți-a plăcut astă-noapte piesa, jocul?

— O, a trebuit să plec înainte să se fi isprăvit! spuse ea. Trebuia să mă întorc acasă la zece! Așadar, nu știu ce s-a petrecut.

— Asta seamănă rău de tot a ghinion, spuse doamna Dalloway (pentru că servitorii ei puteau întârzia dacă îi cereau voie). Vai, ce păcat! spuse ea luând din mijlocul canapelei vechea pernă ponosită; și punându-i-o lui Lucy în brațe exclamă, împingând-o ușor: Ia-o de-aici! Dă-i-o doamnei Walker, cu complimente din partea mea. Ia-o de-aici! strigă ea.

Și Lucy se opri în ușa salonului, cu perna în brațe, și spuse, foarte sfios, înroșindu-se puțintel. N-ar putea-o ajuta să coasă rochia?

— Bine, îi spuse doamna Dalloway, dar ai și așa destule pe cap, asta îți mai lipsește. Totuși îți mulțumesc, Lucy, îți mulțumesc, spuse doamna Dalloway, și mulțumesc, mulțumesc, continuă ea să spună (așezându-se pe canapea, cu rochia pe genunchi, foarfecă, mosoarele), mulțumesc, mulțumesc, continuă ea să spună din recunoștință pentru servitorii ei în general, pentru că o ajutau să fie așa, să fie cum dorea: blândă, generoasă. Servitorii ei o iubeau. Și acum rochia asta – unde era ruptura? Și de pus ață în ac. Era o rochie favorită, una pe care o avea de la Sally Parker, aproape ultima rochie pe care i-o mai făcuse Sally, vai, căci Sally trăia acum retrasă, la Ealing, și dacă vreodată o să am o clipă liberă, se gândi Clarissa (dar clipa aceasta liberă n-o va avea niciodată), o să mă duc s-o văd la Ealing. Pentru că Sally era o personalitate, se gândi Clarissa, o adevărată artistă. Avea, ce-i drept, unele mici idei

bizare; totuși rochiile ei nu erau niciodată extravagante. Puteai să le porți la Hatfield; la Palatul Buckingham. Și ea le purtase la Hatfield; la Palatul Buckingham.

Pacea coborî asupra ei, calmul, împăcarea, în timp ce acul, trăgând regulat mătasea până la domoala ei oprire, strângea cutele verzi una lângă alta și le unea, foarte lin, cu talia rochiei. Tot așa într-o zi de vară valurile se adună, se înalță, cumpănindu-se, și cad; se adună și cad; și universul întreg pare să spună: „Asta e tot“, din ce în ce mai apăsat, până când inima din trupul care stă întins la soare pe țărm spune și ea: „Asta e tot“. Nu te mai teme, spune inima. Nu te mai teme, spune inima, încredințându-și povara vreunei mări care suspină solidar pentru toate tristețile; și reia, începe, adună, lasă să cadă. Și trupul singur ascultă albina care trece; valul care se sparge; câinele care latră, latră undeva departe, latră.

— Dumnezeule, soneria de la intrare! exclamă Clarissa, oprindu-și acul. În picioare, ascultă.

— Doamna Dalloway are să mă primească, spunea omul vârstnic din hol. O, desigur, pe *mine* are să mă primească, repetă el, dând-o pe Lucy deoparte cu multă gentilețe și luând-o în sus pe scări nespus de repede. Da, da, da, murmură urcând în fugă scările. Are să mă primească. După cinci ani în India, Clarissa are să mă primească.

„Cine poate – ce poate“, se întrebă doamna Dalloway (gândindu-se că era o gravă impolitețe să fii întrerupt la ora unsprezece dimineața în ziua când urmează să dai o serată), desluşind zgomotul de pași pe scări. Auzi o mână pe ușă. Făcu gestul să-și ascundă rochia, ca o fecioară apărându-și castitatea, respectându-și intimitatea. Mânerul

de bronz se întoarse. Ușa se deschise, și intră – o fracțiune de secundă nu putu să-și aducă aminte cum îl cheamă! atât de surprinsă era să-l vadă, atât de bucuroasă, atât de intimidată, atât de uluită sa-l vadă pe Peter Walsh venind la ea pe neașteptate, dimineața! (Nu-i citise scrisoarea.)

— Ce mai faci? spuse Peter Walsh, de-a dreptul tremurând; îi luă amândouă mâinile într-ale lui; îi sărută amândouă mâinile. A îmbătrânit, se gândi el, așezându-se. N-o să-i spun nimic în privința asta, într-adevăr a îmbătrânit. Mă privește, se gândi el, cuprins de o subită stânjeneală, deși îi sărutase mâinile. Băgându-și mâna în buzunar, scoase un briceag mare și îi deschise pe jumătate lama.

Exact același, se gândi Clarissa; aceeași privire bizară; același costum cadrilat; îi e puțin alterat chipul, puțin mai slab, mai uscat, poate, dar arată grozav de bine, și e exact același.

— Ce bucurie mare să te văd din nou! exclamă ea. El își scosese briceagul. Numai el poate fi așa, se gândi ea.

Sosise în oraș abia noaptea trecută, îi spuse el; va trebui să plece în curând în provincie; și cum merg lucrurile, toate, ce face fiecare – Richard? Elizabeth?

— Și astea ce sunt? spuse el, înclinându-și briceagul către rochia ei cea verde.

E foarte bine îmbrăcat, se gândi Clarissa; totuși, mie îmi găsește mereu cusururi.

Își cârpește rochia; își cârpește rochia ca de obicei, se gândi el; a stat așezată aici tot timpul cât am fost în India; cârpindu-și rochia; amuzându-se; mergând la serate; făcând curse dus-întors la Parlament și așa mai departe, se

gândi el, din ce în ce mai iritat, din ce în ce mai agitat, pentru unele femei nimic nu e mai rău pe lume decât căsnicia; și politica; și să aibă un soț conservator, de felul admirabilului Richard. Așa e, așa e, se gândi el, închizându-și brusc briceagul, cu un pocnet.

— Richard are o situație foarte bună. Richard e membru al unui comitet, spuse Clarissa.

Și își deschise foarfeca, și-l întrebă dacă are ceva împotrivă să isprăvească ce are de făcut la rochie, pentru că la noapte dă o serată.

— La care n-o să te invit, spuse ea, dragul meu Peter! spuse ea.

Bine, dar era încântător s-o auzi spunând „Dragul meu Peter!" Da, totul era atât de încântător – argintăria, scaunele; totul atât de încântător!

De ce n-o să-l invite la serata ei? întrebă el.

Da, firește, se gândi Clarissa, e fermecător! Absolut fermecător! Da, îmi amintesc ce greu mi-a fost întotdeauna să mă hotărăsc – și de ce m-am hotărât? – să nu mă mărit cu el, se întrebă ea, în vara aceea groaznică.

— Bine, dar este cu totul extraordinar că ai venit tocmai în dimineața asta! exclamă ea, așezându-și mâinile, una peste alta, deasupra rochiei. Îți amintești, spuse ea, cum se izbeau obloanele la Bourton?

— Da, se izbeau, spuse el; și își aminti cum lua, foarte stânjenit, micul dejun doar cu tatăl ei; care murise; și el nu-i scrisese Clarissei. Dar niciodată nu izbutise să se împace bine cu bătrânul Parry, bătrânul acela morocănos, cu genunchii slăbănogi, tatăl Clarissei, Justin Parry.

— Am regretat adesea că nu m-am putut împăca mai bine cu tatăl tău, spuse el.

— Ce vrei, nu i-a fost niciodată simpatic cineva care... prietenii noștri, spuse Clarissa; și tare și-ar fi mușcat limba pentru că-i reamintise astfel lui Peter despre cum dorise el s-o ia de soție.

Firește că am dorit, se gândi Peter; lucrul acesta era chiar să mă zdrobească, se gândi el; și îl copleși durerea, durerea lui, care se înălța ca o lună privită de pe terasă, o lună înspăimântător de frumoasă în lumina zilei apuse. N-am fost niciodată mai nefericit decât atunci, se gândi. Și ca și când ar fi fost într-adevăr așezat pe terasa de atunci, se apropie ușor de Clarissa; își întinse mâna; o înălță; o lăsă să cadă. Atârna acolo deasupra lor, luna aceea. Clarissa, și ea, părea să șadă cu el pe terasă, în lumina lunii.

— E a lui Herbert acum, spuse ea. Nu mă mai duc niciodată pe-acolo.

Apoi, exact cum se întâmplă pe o terasă în lumina lunii, când cineva se simte rușinat că a și început să se plictisească, și totuși, cum celălalt rămâne tăcut, neclintit, privind trist către lună, preferă să nu spună nimic, mișcă un picior, tușește discret, observă o volută de oțel la piciorul unei mese, foșnește foaia unei cărți, dar nu spune nimic – așa făcu Peter Walsh și acum. La ce bun oare să te întorci în trecut? se gândi. De ce să-l facă să se gândească iarăși la asta? De ce să-l facă să sufere, când îl chinuise atâta? De ce?

— Îți amintești lacul? spuse ea, cu o izbucnire de glas, sub apăsarea unei emoții care îi strângea inima, îi înțepenea

mușchii gâtului și îi contractase buzele într-un spasm când rostise „lac". Firește. Era o copilă care aruncă bucăți de pâine rațelor, între părinții ei, și totodată o femeie în toată firea care se îndreaptă către părinții ei de pe marginea lacului, ținându-și în brațe viața, care, pe măsură ce se apropie de ei, crește în brațele ei, crește mereu, până când se face o viață întreagă, o viață deplină, pe care ea o așază lângă ei și spune: „Iată ce-am făcut cu ea! Iată!" Și ce făcuse cu ea? Ce, de fapt? Stătea aici cosând, în dimineața aceasta, în compania lui Peter.

Îl privi pe Peter Walsh; privirea ei, străbătând adâncimea timpului și a emoției, ajunse până la el șovăielnică; se așeză asupra lui grea de lacrimi; apoi se înălță și se îndepărtă bătând din aripi ca o pasăre care se așază în treacăt pe o creangă și se înalță și se îndepărtează bătând din aripi. Cu un gest foarte simplu ea își șterse ochii.

— Da, spuse Peter. Da, da, da, spuse, parcă ea ar fi tras spre suprafață ceva care, urcând, îl durea într-adevăr. Simțea nevoia să strige. Ajunge! Ajunge! Căci nu era bătrân; viața lui nu era isprăvită; nu, câtuși de puțin. Abia trecuse de cincizeci de ani. Să-i spun, se gândi, sau nu? I-ar fi făcut bine să-și ușureze sufletul de toate acestea. Dar e prea rece, se gândi el; uite, coase, are foarfecă; Daisy ar arăta banală alături de Clarissa. Ar crede despre mine că sunt un ratat, ceea ce, din punctul lor de vedere, chiar sunt; din punctul de vedere al familiei Dalloway. Da, da, n-avea nici cea mai mică îndoială; era un ratat, comparat cu toate acestea – masa incrustată, coupe-papier-ul cu montură, delfinul și sfeșnicele, tapițeria fotoliilor, vechile, scumpele tipărituri engleze patinate de timp – era un

ratat! Îmi repugnă platitudinea satisfăcută a întregii atmosfere, se gândi; e vina lui Richard, nu a Clarissei; doar că l-a luat de bărbat (în momentul acesta Lucy intră în odaie, aducând argintărie, iarăși argintărie, dar ce plină de farmec, ce zveltă, ce grațioasă este, se gândi el, văzând-o cum se înclină să așeze ce avea în mâini). Și toate acestea duraseră așa, fără schimbare, nici întrerupere, tot timpul care se scursese! se gândi; săptămână după săptămână; viața Clarissei; în timp ce eu – se gândi el; și dintr-odată toate părură că iradiază din el; călătorii; partide de călărie; certuri, aventuri, partide de bridge, iubiri, muncă; muncă, muncă! Și își scoase cuțitul fățiș – vechiul lui cuțit cu mâner de corn pe care, Clarissa ar fi putut jura, îl păstrase de-a lungul acestor treizeci de ani – și îl strânse în pumn.

Ce deprindere neobișnuită, se gândi Clarissa; se joacă mereu cu un cuțit. Și pe deasupra te face să te simți și frivolă; găunoasă, nimic mai mult decât o flașnetă flecară, cum obișnuia el să spună. Dar și eu, se gândi, și, reluându-și acul, chemă, ca o regină ale cărei gărzi ar fi adormit și ar fi lăsat-o fără apărare (fusese cu totul surprinsă de vizita lui – o descumpănise), așa încât primul venit să poată intra în voie și s-o privească cum zace acolo, prinsă într-un hățiș de mărăcini, chemă în ajutor lucrurile pe care le făcea; lucrurile pe care le iubea; pe soțul ei; pe Elizabeth; pe ea însăși, într-un cuvânt, cea pe care acum Peter abia dacă o mai cunoștea, chemă tot ce avea, să stea împrejurul ei și să-l respingă pe dușman.

— Dar ție cum ți-a mers? întrebă ea. Așa scurmă caii pământul cu copita înaintea unei bătălii; își scutură

capul; lumina lucește pe crupele lor; grumajii lor se apleacă. Așa Peter Walsh și Clarissa, șezând alături pe canapeaua albastră, se sfidau. Puterile lui se agitau şi se avântau în el. Aduna de ici și de colo tot felul de lucruri disparate; prețuire; cariera lui la Oxford; căsătoria lui, despre care ea nu știa absolut nimic; cum iubise; și cum își făcuse totuși datoria.

— Milioane de lucruri! exclamă el și, împins de concentrarea de puteri care dădeau acum năvală când într-o direcție, când în alta și care îi făceau impresia totodată înfricoșătoare și extrem de amuzantă că este precipitat prin aer pe umerii unor oameni pe care nu-i mai putea vedea, își ridică mâinile la frunte.

Clarissa își luă o poziție foarte dreaptă; inspiră adânc.

— Sunt îndrăgostit, spuse el, totuși nu ei, ci cuiva care se înălța dinaintea lui în întuneric, cuiva pe care n-o puteai atinge, ci doar să-ți așezi cununa la picioarele ei pe iarbă în întuneric, îndrăgostit, repetă, vorbindu-i acum aproape sec Clarissei Dalloway. Îndrăgostit de o fată din India. Își așternuse cununa. Clarissa putea face cu ea ce vrea.

— Îndrăgostit! spuse ea. Era cu putință ca el, la vârsta lui, cu nodul lui mic de cravată cu tot, să fie înghițit de monstrul acela! Și are gâtul complet descărnat; are mâinile roșii; și e cu șase luni mai bătrân decât mine! Ochii ei scăpărară înfruntând-o pe femeia aceea; în inima ei totuși simțea: e îndrăgostit. Are lucrul acesta, simți ea; e îndrăgostit.

Dar neîmblânzitul egoism care trece întotdeauna, trântindu-le în pulbere, peste oștirile care îi stau împotrivă,

râul care zice: înainte, înainte, înainte; chiar dacă, admite el, nu vom avea niciodată vreun țel, totuși înainte, înainte; acest neîmblânzit egoism îi îmbujora obrajii; o făcu să arate foarte tânără; foarte roz; cu ochii foarte strălucitori, cum stătea cu rochia ei pe genunchi, și cu acul ținut la capătul firului de mătase verde, tremurând puțin. Era îndrăgostit! Nu de ea. De o femeie mai tânără, firește.

— Și cine-i ea? întrebă.

Acum statuia aceasta trebuia coborâtă din înălțimea ei și așezată acolo, între ei.

— O femeie măritată, din nefericire, spuse el, soția unui maior din armata indiană.

Și cu o bizară, ironică blândețe zâmbi, în timp ce o așeza în felul acesta ridicol înaintea Clarissei. (Ce importanță are? E îndrăgostit, se gândi Clarissa.)

— Are, continuă el, foarte rezonabil, doi copii mici, un băiat și o fată; am venit aici să-mi consult avocații în privința divorțului.

Iată-i în fața ta! se gândi el. Fă ce-ți place cu ei, Clarissa! Iată-i în fața ta! Și i se păru, din clipă în clipă mai mult, că soția maiorului din armata indiană (Daisy a lui) și cei doi copilași ai ei devin din ce în ce mai vrednici de iubire, pe măsură ce Clarissa îi privea; ca și când ar fi pus o rază de lumină pe o bilă cenușie dintr-o farfurie și ar fi crescut un arbore frumos în aerul aspru cu miros sărat de mare al intimității lor (pentru că, în unele privințe, nimeni nu-l înțelegea, nu simțea ce simte el, cum înțelegea și simțea Clarissa) – încântătoarea lor intimitate.

L-a măgulit; l-a prostit, se gândi Clarissa; dând contur femeii, soția maiorului din armata indiană, cu trei

trăsături de cuțit. Ce risipă! Ce nerozie! Toata viața Peter a fost prostit în felul acesta; întâi a ajuns în situația de a fi concediat de la Oxford; apoi s-a însurat cu fata de pe vaporul care-l ducea spre India; acum soția unui maior – slavă Domnului că refuzase să se mărite cu el! Și totuși, era îndrăgostit; prietenul ei de demult, dragul ei Peter, era îndrăgostit.

— Și ce ai de gând să faci? îl întrebă. O, jurisconsulții și avocații, domnii Hooper și Grateley din Lincolns Inn, ei urmau să facă ce e de făcut, spuse el. Și, nici mai mult, nici mai puțin, începu să-și taie unghiile cu briceagul.

Pentru Dumnezeu, lasă odată cuțitul ăla! striga ea în sine într-un impuls de irepresibilă iritare; era nonconformismul lui prostesc, slăbiciunea lui; ce o necăjea, ce o necăjise întotdeauna la el, era faptul că-i lipsea cea mai vagă idee despre ce poate simți oricine altcineva decât el; și acum, la vârsta lui, ce prostie!

Știu toate astea, se gândi Peter; știu cărei realități mă ridic împotrivă, se gândi, trecându-și degetul peste lama cuțitului, Clarissa și Dalloway și toți cei de teapa lor; dar am să-i arăt Clarissei – și atunci, spre totala lui uimire, proiectat brusc de puterile acelea incontrolabile, proiectat în aer, izbucni în lacrimi; plânse; plânse fără cea mai mică rușine, așezat pe canapea, cu lacrimile curgându-i pe obraji.

Iar Clarissa se aplecase, îi luase mâna, îl trăsese spre ea, îl sărutase – de fapt simțise obrazul lui pe al ei înainte de a putea să-și reprime în piept răzvrătirea penelor cu fulgerări argintii ca iarba din pampas pe o furtună tropicală,

după potolirea căreia rămase ținându-i mâna într-a ei, bătându-l ușor pe genunchi, și simțindu-se, când își reluă vechea poziție, foarte în largul ei în ce-o privea și cu inima ușoară, fără veste o năpădi gândul: Dacă m-aș fi măritat cu el, bucuria aceasta ar fi fost a mea în fiecare zi!

Pentru ea, criza trecuse. Cearșaful era întins și patul îngust. Se dusese sus în turn singură și îi lăsase culegând mure la soare. Ușa se trântise și acolo, în praful de tencuială căzută și gunoiul cuiburilor de păsări, ce îndepărtată păruse priveliștea, și sunetele ajungeau la ea firave și reci (odată, pe Leith Hill, își amintea), și Richard, Richard! strigă ea, cum face cineva care doarme și tresare din vis și își întinde mâna în întuneric după ajutor. Prânzurile cu lady Bruton, își aminti. M-a părăsit; sunt singură pentru totdeauna, se gândi, cuprinzându-și un genunchi cu brațele.

Peter Walsh se ridicase și traversase camera până la fereastră și stătea acum cu spatele la ea, tamponându-și obrajii cu o batistă colorată. Arăta stăpân pe sine, rece și dezolat; omoplații subțiri îi înălțau ușor haina; își sufla violent nasul. Ia-mă cu tine, se gândi impulsiv Clarissa, ca și când l-ar fi văzut pornind chiar atunci într-o mare călătorie; și apoi, imediat, fu ca și când cele cinci acte ale unei piese care fusese foarte interesantă și emoționantă s-ar fi terminat și ea ar fi trăit o viață în ele, ar fi fugit cu el, ar fi trăit alături de el, și acum se terminase.

Acum era momentul să se miște, și, așa cum o femeie își adună la un loc lucrurile, mantaua, mănușile, binoclul de spectacol, și se ridică să iasă din teatru în stradă, se ridică de pe canapea și se duse la Peter.

Și era teribil de ciudat, se gândi el, cum ea mai avea încă puterea, în timp ce se apropia de el cu clinchete și foșnete, mai avea încă puterea, în timp ce străbătea odaia, să facă luna, pe care el o detesta, să răsară la Bourton, pe terasă, pe cerul de vară.

— Spune-mi, o întrebă el, luând-o de umeri. Ești fericită, Clarissa? Oare Richard…

Se deschise ușa.

— Iat-o pe Elizabeth a mea, spuse Clarissa, cu o emoție parcă teatrală.

— Bună ziua, spuse Elizabeth înaintând.

Sunetul Big Benului bătând jumătatea de oră izbucni între ei cu o vigoare neobișnuită, ca și când un tânăr, puternic, nepăsător, brutal, și-ar fi legănat halterele încoace și încolo.

— Bună, Elizabeth! strigă Peter, îndesându-și batista în buzunar; se duse înspre ea, apoi spunând: „Cu bine, Clarissa", fără s-o privească, ieși iute din odaie și, coborând în goană scările, deschise ușa care dădea în hol.

— Peter, Peter! strigă Clarissa, ieșind după el pe palier. Serata mea! Nu uita de serata mea de azi! strigă ea, trebuind să-și înalțe glasul împotriva zgomotului de afară, și, copleșită de vuietul circulației și de sunetul tuturor ceasurilor care băteau ora, glasul ei strigând: „Nu uita de serata mea de azi!" suna firav și subțire și foarte îndepărtat în timp ce Peter Walsh închidea ușa.

Nu uita de serata mea, nu uita de serata mea, spunea Peter Walsh mergând pe stradă, vorbind ritmic cu sine, în același ritm cu fluxul sunetului, sunetul strict vertical

al Big Benului bătând jumătatea de oră. (Cercurile de plumb se dizolvau în aer.) O, seratele astea, se gândi el; seratele Clarissei. De ce-o fi dând ea serate? se gândi. Nu că ar fi reprobat-o, pe ea sau imaginea aceea tipică a unui bărbat în frac cu o garoafă la butonieră îndreptându-se spre el. O singură persoană pe lume putea fi cum era el, îndrăgostit. Și iată-l, iată-l pe omul acesta norocos, pe sine însuși, reflectat în placa de sticlă a vitrinei unui fabricant de automobile de pe Victoria Street. Întreaga Indie se întindea în urma lui; câmpii, munți; epidemii de holeră; un district de două ori mai mare decât Irlanda; hotărâri pe care le luase singur – el, Peter Walsh; el care era acum, cu adevărat pentru întâia oară în viața lui, îndrăgostit. Clarissa s-a asprit, se gândi; și pe deasupra e și nițel sentimentală, bănuia el, privind la automobilele acelea mari capabile să străbată – câți kilometri cu câți litri de benzină? Da, avea înclinare către mecanică; inventase un plug în districtul său, comandase roabe din Anglia, dar culii nu voiau să le folosească, toate lucruri despre care Clarissa habar nu avea.

Felul în care spusese: „Iat-o pe Elizabeth a mea!“ – felul ăsta îi displăcea. De ce nu: „Iat-o pe Elizabeth“, simplu? Era un ton nesincer. Și nici lui Elizabeth nu-i plăcuse. (Ultimele vibrații ale marelui glas bubuitor făceau să mai tremure încă aerul din jurul lui; jumătatea orei; încă devreme; încă doar unsprezece jumătate.) Peter Walsh îi înțelegea pe tineri; îi erau dragi. Fusese întotdeauna ceva rece în Clarissa, se gândi. Avusese întotdeauna, chiar ca fată, un fel de timiditate, care la vârsta mijlocie devine convenționalitate, și apoi totul s-a isprăvit, totul

s-a isprăvit, se gândi, privind mai mult posomorât în adâncurile de sticlă, și întrebându-se dacă vizitând-o la ora aceasta nu cumva o supărase; copleșit subit de rușine că se purtase prostește; că plânsese; că fusese emoționat; îi spusese tot, ca de obicei, ca de obicei.

Cum trece un nor prin dreptul soarelui, tăcerea se așternu asupra Londrei; și se așternu asupra minții. Efortul încetează. Timpul se bate de catarg. Ne oprim aici, în picioare, neclintiți.

Rigid, doar scheletul obișnuinței menține forma umană, în care nu este nimic, își spuse Peter Walsh; simțindu-se golit, complet vid înăuntru. Clarissa m-a refuzat, se gândi. Stătea acolo, gândindu-se: Clarissa m-a refuzat.

A, spuse biserica St. Margaret, ca o gazdă care intră în salonul ei odată cu bătaia orei și își găsește musafirii deja acolo. Nu sunt în întârziere, este exact unsprezece şi jumătate, spune ea. Totuși, deși are perfectă dreptate, glasului ei, fiind glasul gazdei, îi repugnă să-și impună individualitatea. Vreo tristețe din trecut i-l reține; vreo grijă pentru clipa de față. Este unsprezece și jumătate, spune ea, și sunetul bisericii St. Margaret se strecoară în ascunzișurile inimii și se îngroapă în cerc după cerc de sunet, precum ceva viu care vrea să se destăinuiască, să se spulbere, să fie, cu un fior de plăcere, în pace – ca și Clarissa, se gândi Peter Walsh, coborând scările în ritmul bătăilor de ceas, în alb. Este însăși Clarissa, se gândi, cu o adâncă emoție și cu o extraordinar de limpede, totuși derutantă amintire a ei, ca și când clopotul acesta ar fi pătruns în odaie cu ani și ani în urmă, în camera în care stăteau în cine știe ce clipă de mare intimitate, și ar fi

mers de la unul la altul și ar fi plecat, ca o albină cu miere, încărcată cu clipa. Dar care odaie? Ce clipă? Și de ce fusese atât de fericit în timp ce bătea clopotul? Apoi, în timp ce sunetul de la St. Margaret începu să lâncezească, el se gândi, fusese bolnavă, și sunetul exprimă lâncezeală și suferință. Inima, își aminti; și sonoritatea subită a ultimei bătăi fu ca un dangăt de moarte care vine asupră-ți în mijlocul vieții, Clarissa căzând de unde stătuse, în salonul ei. Nu! Nu! strigă. N-a murit! Nu sunt bătrân, strigă, luând-o pe Whitehall, ca și când de acolo s-ar fi rostogolit la vale către el, viguros, fără sfârșit, viitorul lui.

Nu era câtuși de puțin bătrân, nici potolit, nici uscat. Cât despre ce spuneau despre el ei – Dalloway, Whitbread și cei de felul lor, nu-i păsa nici un pic – nici un pic (deși nu era mai puțin adevărat că, mai devreme sau mai târziu, va fi obligat să vadă dacă Richard nu-l poate ajuta să-și găsească un post). Pășind, privind atent, se uită la statuia ducelui de Cambridge. Fusese concediat de la Oxford – adevărat. Fusese socialist, într-un anume sens un ratat, e adevărat. Totuși viitorul civilizației este, se gândi el, în mâinile unor tineri de felul acesta; ale unor tineri așa cum era el acum treizeci de ani; cu dragostea lor pentru principiile abstracte; obținând să le fie trimise cărți pe toată distanța dintre Londra până la un pisc din Himalaya; citind știință; citind filozofie. Viitorul este în mâinile unor tineri de felul acesta, se gândi el.

Un ropot ca ropotul de frunze-ntr-o pădure îl ajunse din urmă și odată cu el un sunet de izbituri surde și regulate, care, surprinzându-l, îi cadență gândurile, cu pas

strict, pe Whitehall, fără voia lui. Băieți în uniformă, purtând puști, mărșăluiau cu privirea ațintită înainte, mărșăluiau, cu brațele țepene și cu o expresie pe față ca literele unei inscripții scrise în jurul unui soclu de statuie, slăvind datoria, recunoștința, fidelitatea, dragostea pentru Anglia.

Este, se gândi Peter Walsh, începând să țină pasul cu ei, un excelent antrenament. Dar nu aveau o înfățișare robustă. Cei mai mulți dintre ei erau firavi, băieți de vreo șaisprezece ani, care mâine aveau probabil să stea în dosul tejghelelor, să vândă cești cu orez, bucăți de săpun. Acum purtau asupra lor, neamestecată cu plăcere senzuală sau cu preocupări zilnice, solemnitatea cununii de flori pe care o aduseseră de la Finsbury Pavement la Mormântul Eroului Necunoscut. Își depuseseră jurământul. Era un lucru pe care circulația îl respecta; camioanele fuseseră oprite.

Nu mă pot ține după ei, se gândi Peter Walsh, în timp ce ei mărșăluiau pe Whitehall, și de bună seamă că așa era, ei mărșăluiau înainte, trecând de el, trecând de oricine, în felul lor ferm, ca și când o unică voință le-ar fi acționat uniform picioarele și mâinile, iar viața, cu diversitățile ei, cu reticențele ei, mumificată de disciplină, devenită un cadavru țeapăn cu ochii ficși, ar fi fost așezată sub un drum acoperit de monumente și cununi. Poți respecta un astfel de lucru; poți și să râzi; dar trebuie să-l respecți, se gândi el. Uite-i cum merg, se gândi Peter Walsh, oprindu-se pe marginea trotuarului; și toate slăvitele statui, Nelson, Gordon, Havelock, efigiile sumbre și solemne ale marilor soldați priveau înaintea lor, ca și când și ei ar fi săvârșit același act de renunțare (Peter Walsh simțea și el că făcuse din asta marea lui renunțare), și ei călcaseră în

picioare aceleași ispite și, până la urmă, izbutiseră să devină o neclintită privire de marmură. Dar privirea aceasta Peter Walsh n-o dorea pentru sine câtuși de puțin; deși o putea respecta la alții. Putea s-o respecte la băieți. Ei nu cunosc încă neliniștile cărnii, se gândi el, în timp ce băieții dispăreau mărșăluind în direcția Strandului – am trecut prin toate acestea, se gândi, traversând strada, și oprindu-se sub statuia lui Gordon, Gordon pentru care, băiat fiind, avusese un cult; Gordon stând singuratic, cu un picior sprijinit mai sus și cu brațele încrucișate. Bietul Gordon, se gândi el.

Și tocmai pentru că nimeni încă nu știa că el este în Londra, în afară de Clarissa, iar pământul, după călătorie, i se mai părea încă o insulă, senzația ciudată că stă singur, viu, neștiut, la unsprezece şi jumătate în Trafalgar Square, îl copleși. Ce se întâmplă? Unde mă aflu? Și de ce, la urma urmei, să facă cineva asta? se gândi, toată povestea cu divorțul părându-i-se doar o fantasmagorie în lumina lunii. Și cugetul lui întreg se așternu întins ca o baltă și trei mari emoții se năpustiră asupra lui; înțelegerea; o cuprinzătoare iubire de oameni; și, în sfârșit, parcă rezultatul celorlalte două, o copleșitoare, feerică încântare; ca și când în creierul lui o mână străină ar fi întins corzi, ar fi deschis obloane, iar el, neavând nici un amestec în toate acestea, stătea încă la începutul unor căi nesfârșite, de-a lungul cărora, dacă ar fi vrut, ar fi putut porni. Nu se mai simțise de mulți ani atât de tânăr.

Scăpase! Era absolut liber – cum se întâmplă atunci când se prăbușește o rutină și spiritul, ca o flacără neocrotită, se pleacă și se încovoaie și pare gata ca în bătaia

vântului, să se desprindă din rădăcina ei. Nu se mai simțise de mulți ani atât de tânăr, se gândi Peter, izbutind să scape (firește, doar pentru un ceas-două) de a fi exact ceea ce era și simțindu-se ca un copil scăpat de acasă care, alergând, o vede pe bătrâna lui guvernantă făcând semne la fereastra greșită. Bine, dar e nemaipomenit de atrăgătoare, se gândi el, când văzu că vine, traversând Trafalgar Square înspre Haymarket, o femeie tânără care, pe când trecea prin dreptul statuii lui Gordon, părea, se gândi Peter (sensibil cum era), că lasă să-i cadă văl după văl, până devine exact femeia pe care o avusese mereu în gând; tânără, dar impunătoare; veselă, dar rezervată; oacheșă, dar încântătoare.

Luându-și o ținută dreaptă și jucându-se pe furiș cu briceagul porni după ea, să urmeze această femeie, această emoție, care părea, chiar din spate, că revarsă asupra lui o lumină care îi unea, care îl singulariza, ca și când rumoarea dezordonată a circulației ar fi șoptit, cu mâinile pâlnie la gură, numele lui, nu Peter, ci numele lui intim, pe care și-l dădea în gândurile lui. „Tu", rostea ea, doar „tu", spunând cuvântul cu mănușile ei albe și cu umerii. Apoi mantaua subțire și lungă pe care vântul o flutura, în mersul ei prin dreptul magazinului Dent de pe Cockspur Street, suflă cu o blândețe învăluitoare, o tandrețe mâhnită, ca a unor brațe gata să se desfacă și să-i primească pe cei osteniți…

Dar e nemăritată; e tânără; foarte tânără, se gândi Peter, în timp ce garoafa roșie pe care, pe când traversa Trafalgar Square, văzuse că o poartă, îi ardea iarăși în ochi și făcea ca buzele ei să fie roșii. Dar ea aștepta pe

bordura trotuarului. Avea un aer de demnitate. Nu era mondenă, precum Clarissa; nici bogată, precum Clarissa. Era, oare, se întrebă când ea porni mai departe, respectabilă? Spirituală, cu limbă vibratilă de șopârlă, se gândi el (doar trebuie să inventezi, să-ți îngădui o mică diversiune), un spirit rece care stă la pândă, un spirit care se repede ca o săgeată; nu zgomotos.

Porni; traversă; el o urmă. S-o stânjenească era ultimul lucru pe care şi-l dorea. Și totuși, dacă ea s-ar fi oprit, el ar fi spus: „Vino să luăm o înghețată“, și ea ar fi răspuns, cu perfectă simplitate: „Da“.

Dar alți trecători se intercalară între ei pe stradă, blocându-l, ascunzând-o. El continuă s-o urmărească; ea schimbă direcția. Obrajii i se îmbujoraseră; avea în ochi o scânteiere de batjocură; se simțea un aventurier temerar, rapid, îndrăzneț, în fond (de vreme ce debarcase noaptea trecută, venind din India) un pirat romantic, căruia nu-i păsa de toate afurisitele astea de bune maniere, de halate de casă galbene, pipe, undițe din vitrine; de respectabilitate, de serate, de bătrâni dichisiți purtând plastroane albe sub jiletcă. El era un pirat. Ea mergea, mergea, traversă Piccadilly, o luă pe Regent Street, înaintea lui, iar haina ei, mănușile, umerii i se împleteau cu franjurii și dantelele, și eșarfele din vitrine, dând formă acelui duh al luxului și al capriciului care ieșea din magazine și se continua, scăzut, pe trotuar, așa cum lumina unei lămpi trece pâlpâind noaptea peste garduri în beznă.

Râzând, fermecătoare, ea traversase Oxford Street și Great Portland Street și cotise în josul uneia dintre străzile mici, și acum, și acum, clipa cea mare se apropia,

pentru că fata își încetini pasul, își deschise poșeta și, cu o singură privire aruncată în direcția lui, dar nu asupra lui, o singură privire de rămas-bun, rezumă întreaga situație și o dizolvă triumfal, pentru totdeauna: vârâse cheia în broască, deschisese ușa, și gata! Vocea Clarissei spunând: „Nu uita de serata mea, nu uita de serata mea“, îi răsuna în auz. Casa era una dintre clădirile acelea joase și roșii, de care atârnă, vag vulgare, coșuri de flori. Se isprăvise.

Ei, m-am amuzat; m-am amuzat, se gândi el, privind în sus la legănarea coșurilor de mușcate palide. Și se spulberase în atomi – amuzamentul lui, pentru că era pe jumătate trucat, cum știa foarte bine; inventată, escapada aceasta cu fata; trucată, așa cum ne trucăm partea cea mai frumoasă a vieții, se gândi – făcând din noi înșine trucaje; trucând fata; creând o clipă încântătoare de amuzament și ceva mai mult. Dar pe cât de ciudat, pe atât de adevărat; din toate acestea nu ne rămâne nimic – se spulberă în atomi.

Se întoarse; o luă în susul străzii, cu gândul să găsească un loc unde să stea, până se făcea vremea să meargă la Lincoln's Inn – la domnii Hooper și Grateley. Unde să se ducă? Ce importanță are unde anume? Pe stradă înainte deci, spre Regent Park. Încălțămintea lui lovi trotuarul; „ce importanță!?“; era devreme, încă foarte devreme.

Și pe deasupra era și o dimineață splendidă. Ca pulsul unei inimi perfecte, viața bătea drept de-a lungul străzilor. Fără dibuieli – fără șovăială. Cu o deviere rapidă și fermă, riguros, precis, fără zgomot, atunci, exact la momentul potrivit, mașina se opri în dreptul ușii. Fata, cu

ciorapi de mătase, cu eșarfă de pene, vaporoasă, dar nu deosebit de atrăgătoare în ce-l privea (avântul lui era acum epuizat) coborî. Valeți impecabili, pechinezi cafenii, holuri pardosite în romburi negre și albe, storuri albe legănându-se în vânt văzu Peter prin ușa deschisă și își dădu asentimentul. O splendidă reușită în felul ei, la urma urmei, Londra; anotimpul; civilizația. Provenind cum provenea dintr-o respectabilă familie anglo-indiană, care timp de cel puțin trei generații administrase treburile unui continent (e ciudat, se gândi el, ce sentimente am în privința asta, el, care avea antipatie pentru India și pentru Imperiu și pentru armată), erau clipe când civilizația, fie ea și de acest fel, îi părea dragă ca o proprietate personală; clipe de mândrie pentru Anglia; pentru valeți; pentru pechinezi; pentru existența apărată a fetelor. Destul de ridicol, totuși asta este, se gândi el. Iar medicii și oamenii de afaceri și femeile capabile, toți mergând după treburile lor, punctuali, vioi, viguroși, i se păreau oameni admirabili, oameni de nădejde, cărora le poți încredința viața ta, tovarăși în arta de a trăi, oameni în stare să te scoată cu bine la capăt. Una peste alta, spectacolul era, într-adevăr, suportabil; și are să se așeze la umbră și are să fumeze.

Iată Regent Park. Da. Copil, se plimbase prin Regent Park – ciudat, se gândi, cum amintirea copilăriei îmi revine tot mai mult – poate pentru că am vizitat-o pe Clarissa; femeile trăiesc mult mai mult în trecut decât noi, se gândi el. Se atașează de locuri; și de tații lor – o femeie e întotdeauna mândră de tatăl ei. Bourton era un loc plăcut, un loc foarte plăcut, dar n-am putut deloc să mă

împac cu bătrânul, se gândi. Ajunseseră chiar să se certe într-o seară – o controversă despre una sau alta, despre ce anume nu-și putea aminti. Politică, probabil.

Da, își amintea de Regent Park; aleea cea lungă și dreaptă; căsuța de unde puteai cumpăra baloane, la stânga; o statuie absurdă cu o inscripție, pe undeva. Căută cu privirea un scaun neocupat. N-avea chef să fie plictisit (pentru că îi era puțin somn) de oameni care să-l întrebe cât e ceasul. O dădacă bătrână, căruntă, cu un copil care doarme în cărucior – nimic mai potrivit pentru el; să șadă lângă dădacă, la celălalt capăt al băncii.

Ciudată fată, se gândi, amintindu-și subit de Elizabeth, când intrase în cameră, alături de maică-sa. A crescut; s-a făcut mare, nu doar drăguță; mai degrabă frumoasă, și nu poate avea mai mult de optsprezece ani. Probabil că nu se înțelege cu Clarissa. „Iat-o pe Elizabeth a mea“ – felul ăsta de a vorbi – de ce nu „Iat-o pe Elizabeth“, simplu? – încearcă să te facă să crezi, ca multe mame, că lucrurile stau cum de fapt nu stau. Se bizuie prea mult pe farmecul ei. Îl supraevaluează.

Fumul de țigară, bogat, mângâietor, îi cobora în piept, răcoros; îl suflă afară în inele care, o clipă, înfruntau vitejește aerul; albastre, circulare – o să încerc diseară să stau de vorbă între patru ochi cu Elizabeth – se gândi el – apoi începură să șovăie, să ia forme de clepsidră, să se irosească; ciudate forme iau, se gândi el. Brusc, închise ochii, ridică cu greu mâna și azvârli mucul țigării. O mare adiere îi trecu prin creier, purtând cu ea freamăt de crengi, glasuri de copii, foșnetul pașilor, și trecătorii, zumzetul traficului, mai puternic, mai slab. Se cufundă

adânc, adânc în penele și în puful somnului, se cufundă adânc în tăcere.

Dădaca în gri îşi reluă împletitul, în timp ce Peter Walsh, pe scaunul cald, lângă ea, începea să sforăie. În rochia ei cenușie, cu mâinile care se mișcau neostenit și totuși liniștit, părea campionul drepturilor celor care dorm, una dintre acele prezențe spectrale care apar în amurg prin păduri, alcătuite din cer și din ramuri. Călătorul singuratic, cel care străbate potecile, care strică pacea ferigilor și pustiește răzoare întinse de cucută, vede, ridicându-și brusc privirea, uriașul chip la capătul cărării.

Convingerile lui fiind, poate, ateiste, din când în când e cuprins pe neașteptate de clipe de extraordinară exaltare. În afara noastră nu există altceva decât o stare de spirit, se gândește el; o dorință de alinare, de mângâiere, de ceva mai presus de pigmeii aceștia mizeri, de femeile și de bărbații aceștia nevolnici, urâți și fricoși. Dar dacă poate să-și imagineze o ființă ca ea, atunci, într-un fel, ea există, se gândește el și, înaintând pe cărare cu ochii îndreptați către cer și către ramuri, el le atribuie în câteva clipe feminitate; vede cu uimire cât de grave devin; cât de maiestuos, clătinate de vânt, ele împart, cu un freamăt întunecat al frunzelor, caritate, înțelegere, iertare, și apoi, avântându-se brusc în sus, destramă sfințenia înfățișării lor într-o sălbatică chermeză.

Astfel de viziuni se oferă ca mari cornuri ale abundenței, pline de fructe, călătorului singuratic; sau îi murmură în urechi ca niște sirene care zburdă și fug pe valurile verzi ale mării; sau îi sunt azvârlite în față ca

niște mănunchiuri de trandafiri; sau urcă la suprafață ca niște chipuri palide către care se zbat prin valuri pescari, să le cuprindă în brațe.

Astfel de viziuni plutesc deasupra, pășesc înlăuntru sau ascund cu chipul lor realitatea imediată; adesea îl copleșesc pe călătorul singuratic și îi răpesc sentimentul vieții pământești, dorința de a se reîntoarce, și îi dau în loc o pace atotcuprinzătoare, parcă (așa se gândește el înaintând pe cărarea pădurii) toată febra aceasta a vieții ar fi simplitatea însăși; și miriade de lucruri contopite într-unul singur; și forma aceasta, așa alcătuită din cer și din ramuri cum este, s-ar fi înălțat din frământarea mării (e un om în vârstă, trecut de cincizeci de ani) ca o formă ivită din valuri care lasă apoi să cadă din mâinile ei, ca o ploaie, compătimire, înțelegere, iertare. De aceea, se gândește el, aș vrea să nu mă mai întorc niciodată în camera mea, sub lumina lămpii; să nu-mi mai termin niciodată cartea; să nu-mi mai scutur niciodată pipa; să n-o mai sun niciodată pe doamna Turner să-mi facă ordine în odaie; nu, să pășesc drept înainte spre această mare făptură care, cu o clătinare a capului, are să mă înalțe între ramurile ei de ceață și are să mă lase să fiu măturat în neant, împreună cu tot.

Așa sunt viziunile. Călătorul singuratic iese curând din pădure; și acolo, stând în ușă cu mâna la ochi, poate să vadă, dacă se întoarce, cu mâinile înălțate, cu un șorț alb fluturat de vânt, o femeie în vârstă care pare (atât de puternică e slăbiciunea aceasta), să caute, pe întinderea deșertului, un fiu pierdut; să caute urma unui călăreț nimicit; pare să fie chipul mamei ai cărei fii au fost omorâți

în bătăliile lumii. De aceea, în timp ce călătorul singuratic trece pe drumul din sat, unde femeile așezate împletesc, iar bărbații sapă în grădină, seara pare blestemată; chipurile, neclintite; ca și când o soartă augustă, cunoscută de ei, așteptată fără frică, ar fi fost gata să-i mături în deplina neființă, în casă, printre obiecte obișnuite, bufetul, masa, pervazul ferestrei cu mușcatele sale, silueta proprietăresei care se apleacă să strângă fața de masă devine dintr-odată mângâietoare în bătaia luminii, o emblemă demnă de dragoste, pe care numai amintirea recilor relații dintre oameni ne împiedică s-o îmbrățișăm. Ia de pe masă marmelada, o închide în bufet.

— Mai aveți nevoie de ceva astă-seară, domnule?

Dar cui să-i răspundă călătorul singuratic?

Și astfel, dădaca cea bătrână împletea la capul pruncului adormit, în Regent Park. Iar Peter Walsh sforăia. Se trezi brusc, spunându-și: „Moartea sufletului".

— Doamne, Dumnezeule! spuse el cu glas tare, întinzându-se și deschizând ochii. „Moartea sufletului." Cuvintele se legau de o anume scenă, o anume cameră, un anume trecut pe care le visase. Lucrul deveni mai limpede; scena, camera, trecutul pe care le visase.

Era la Bourton în vara aceea, nu mult după 1890, pe vremea când era atât de îndrăgostit de Clarissa. Era o grămadă de lume acolo, râzând și stând de vorbă, șezând în jurul unei mese după ceai, iar camera era scăldată în lumină și plină de fum de țigară. Stăteau de vorbă despre cineva care o luase de nevastă pe fata în casă, un moșier din vecinătate, îi uitase numele. O luase de nevastă pe fata în casă și o adusese în vizită la Bourton – îngrozitoare

vizită fusese. Era împopoțonată în chip absurd, „ca un papagal“, spusese Clarissa, imitând-o, și nu-i mai stătea gura. Vorbea şi vorbea întruna; vorbea şi iarăşi vorbea. Clarissa o imita. Apoi cineva întrebă – era Sally Seton – dacă avea vreo importanță pentru cineva să știe că, înainte de căsătorie, fata avusese un copil. (Pe vremea aceea, într-o societate de ambele sexe, era o îndrăzneală să spui așa ceva.) Putea și acum s-o vadă pe Clarissa înroșindu-se; contractându-se parcă; și spunând: „O, n-o să-i mai pot adresa cuvântul niciodată!“, după care întreaga companie din jurul mesei de ceai păru să se cutremure. Era extrem de jenant.

Nu-i luase în nume de rău faptul că fusese scandalizată, de vreme ce în epoca aceea o fată crescută cum fusese ea crescută era complet ignorantă; îl plictisea însă felul ei de a fi; timidă; dură; arogantă; afectată. „Moartea sufletului.“ Spusese asta instinctiv, etichetând clipa după obiceiul lui – moartea sufletului ei.

Fiecare se cutremurase; fiecare părea să se fi aplecat, în timp ce ea vorbea, și apoi să se fi redresat, schimbat. O mai vedea și acum pe Sally Seton, ca un copil care făcuse o poznă, aplecându-se, cam îmbujorată, dorind să vorbească, dar speriată; și Clarissa știa să sperie lumea, nu glumă. (Sally era cea mai bună prietenă a Clarissei, mereu la Bourton, o ființă atrăgătoare, frumoasă, oacheșă, cu reputația unei mari îndrăzneli pentru vremea aceea; iar el obișnuia să-i dea țigări, pe care ea le fuma în camera ei de culcare; ori fusese logodită cu cineva, ori se certase cu familia ei, iar bătrânul Parry nu-i putea suferi nici pe ea, nici pe el, deopotrivă, ceea ce constituia o puternică legătură.)

Apoi Clarissa, având încă aerul că fusese jignită de ei toți, se ridică, invocă o scuză oarecare și ieși, singură. Când să deschidă ușa, dădu buzna înăuntru dulăul lățos care păzea oile. Clarissa se repezi asupra lui, transportată de bucurie. Parcă i-ar fi spus lui Peter – toate acestea îl vizau pe el, știa bine – „Știu că m-ai crezut absurdă adineauri, în privința femeii aceleia; uită-te însă ce teribil de afectuoasă sunt; uită-te cât de drag mi-e Rob al meu!"

Ei doi aveau mereu această bizară putere de a comunica fără vorbe. Ea își dădea imediat seama că el o judeca rău. Atunci făcea ceva ostentativ ca să se apere, ca toată povestea asta cu câinele – dar nu-l păcălea niciodată, o ghicea întotdeauna. Nu scotea o vorbă, bineînțeles; doar ședea, cu un aer posac. Așa începeau adesea certurile lor.

Ea închise ușa. Brusc, Peter se simți extrem de deprimat. Toate acestea păreau zadarnice – s-o mai iubească; să se mai certe; să se mai împace; și ieși să se plimbe singur, printre dependințe, grajduri; se uita la cai. (Locul era extrem de modest; familia Parry nu era prea înstărită; totuși aveau întotdeauna grăjdari și rândași – Clarissei îi plăcea să călărească – și un vizitiu bătrân – cum îl chema oare? – o dădacă bătrână, bătrâna Moody, bătrâna Goody, cam așa îi spuneau, și erai condus s-o vizitezi într-o cămăruță ticsită de poze și de colivii.)

Groaznică seară! Deveni din ce în ce mai sumbru, nu numai pentru asta, ci pentru tot. Și nu putea s-o vadă, nu putea să-i explice, nu putea să lămurească nimic. Era întotdeauna lume; Clarissa avea să continue ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Aceasta era partea ei infernală – răceala aceasta, insensibilitatea, ceva foarte adânc

din ea, ceva pe care îl simțise iarăși în dimineața aceasta vorbindu-i; ceva de nepătruns. Totuși numai Dumnezeu știe cât o iubesc! Avea o anume putere ciudată de a face să-ți vibreze nervii, de a ți-i preface în coarde de vioară, da.

Sosise la masă cu puțină întârziere, dintr-o toană stupidă de a se face remarcat, și se așezase alături de bătrâna domnișoară Parry – mătușa Helen – sora domnului Parry, care ținea loc de stăpână a casei. Ședea acolo, în șalul ei de cașmir alb, cu spatele la fereastră – o formidabilă bătrână lady, care era însă bună cu el pentru că îi găsise o floare rară, iar ea era o botanistă pătimașă, făcea drumuri lungi, încălțată cu cizme groase și purtând atârnată la spate o cutie neagră de tinichea. Se așeză alături de ea, dar nu putea să scoată o vorbă. Toate păreau să-i fugă pe dinainte; ședea acolo și mânca, doar atât. Apoi, către mijlocul cinei își impuse s-o privească peste masă pe Clarissa, pentru prima oară. Stătea de vorbă cu un tânăr așezat la dreapta ei. Peter Walsh avu o subită revelație. „Se va mărita cu omul acesta“, își spuse. Nici măcar nu știa cum îl cheamă.

Pentru că, firește, Dalloway sosise chiar în după-amiaza aceea; și Clarissa îi spunea „Wickham“; așa a început toată povestea. Îl adusese cineva acolo; iar Clarissa îi înțelesese greșit numele, îl prezenta tuturor drept Wickham. Până la urmă el spuse: „Numele meu este Dalloway!“ – așa îi apăruse Richard pentru întâia oară – un tânăr blond, puțin stingherit, care, așezat într-un șezlong, protesta: „Numele meu este Dalloway!“; Sally profită

de situație ca să nu-i mai spună niciodată altfel decât „Numele meu este Dalloway!“

Era, pe vremea aceea, pradă revelațiilor. Aceasta – că ea avea să se mărite cu Dalloway – a fost instantanee, orbitoare, copleșitoare. Era un fel de – cum să exprime el asta? – un fel de degajare în felul ei de a se purta cu Dalloway; ceva matern; ceva blând. Discutau politică. În tot timpul mesei încercase să audă ce-și spun.

Mai târziu își amintea că stătuse în picioare lângă scaunul bătrânei domnișoare Parry, în salon. Clarissa venise la el, cu manierele ei desăvârșite, ca o adevărată gazdă și voia să-l prezinte cuiva – îi vorbea ca și când nu se văzuseră niciodată, ceea ce îl scoase din sărite. Și totuși, chiar atunci, o admirase pentru purtarea aceasta; îi admira curajul; felul în care simțea ce se cuvine în societate; îi admira puterea de a scoate lucrurile la capăt: „Ce amfitrioană perfectă!“ îi spusese, și ea se crispase toată. Dar el tocmai asta voia, ca ea să simtă. Ar fi dat orice s-o poată răni, după ce-o văzuse cu Dalloway. Ea plecă de lângă el. Iar el avea impresia că toți se uniseră să conspire împotriva lui, râzând și vorbind pe la spatele lui. În picioare lângă scaunul domnișoarei Parry, ca și când ar fi fost tăiat în lemn, vorbind despre florile de câmp. Niciodată, niciodată nu îndurase o suferință de iad ca aceasta! Probabil uitase până și să simuleze că asculta; într-un târziu se dezmetici; văzu că domnișoara Parry are un aer puțin uimit, puțin contrariat, privindu-l fix cu ochii ei bulbucați. Era gata să-i strige că nu poate fi atent, pentru că trece prin chinurile iadului! Lumea

începu să iasă din odaie. Îi auzi spunând că o să-și ia hainele, că e frig pe apă și așa mai departe. Urmau să se plimbe pe lac cu bărcile, în lumina lunii – una dintre ideile trăsnite ale lui Sally. O auzi cum descrie luna. Și ieșiră cu toții. Fusese lăsat absolut singur.

— Nu vrei să mergi cu ei? îl întrebă mătușa Helena – biata bătrână! – ghicise. Și când se întoarse să plece, iat-o din nou pe Clarissa. Venise să-l ia. Era copleșit de generozitatea – de bunătatea ei.

— Vino, îi spuse. Ne așteaptă.

Nu fusese atât de fericit de când era pe lume! Se împăcară, fără o vorbă. Coborau spre lac. Au fost pentru el douăzeci de minute de perfectă fericire. Glasul ei, râsul ei, rochia ei (ceva vaporos, alb, purpuriu), antrenul ei, îndrăzneala ei; îi puse pe toți să debarce și să exploreze insula: sperie o pasăre, râse, cântă. Și, în tot acest timp, Peter știa foarte bine, Dalloway se îndrăgostise de ea; ea se îndrăgostise de Dalloway; parcă n-avea însă nici o importanță. Se așezară pe pământ și stătură de vorbă – el și Clarissa. Fiecare intra în gândul celuilalt și ieșea fără nici un efort. Apoi, într-o clipă, gata, se isprăvise. Își spuse, pe când urcau în barcă; „O să se mărite cu omul acesta", sumbru, fără ciudă; era însă evident. Dalloway avea să se însoare cu Clarissa.

La înapoiere vâsli Dalloway. Nu scoase un cuvânt. Totuși, când plecă, încălecându-și bicicleta ca să străbată treizeci de kilometri prin pădure, și-l văzură făcând zigzaguri în josul cărării, făcând semn cu mâna și dispărând, a fost oarecum evident că simțise adânc, viu, puternic toate acestea; noaptea; romantismul ei; Clarissa. Merită să o aibă.

Cât despre el, el era absurd. Ceea ce-i cerea Clarissei (acum își dădea seama) era absurd. Voia de la ea lucruri imposibile, îi făcea scene cumplite. Poate că l-ar fi acceptat totuși, dacă n-ar fi fost atât de absurd. Așa credea și Sally. Sally i-a scris toată vara aceea scrisori lungi; cum vorbeau despre el; cum ea îi făcuse elogii, cum izbucnise Clarissa în plâns! A fost o vară extraordinară – toată numai scrisori, scene, telegrame – sosirea lui la Bourton, în zori, așteptând prin preajmă până s-au trezit servitorii, groaznice *tête-à-tête*-uri cu bătrânul domn Parry la micul dejun; mătușa Helena – impunătoare, dar bună; Sally târându-l afară, să stea de vorbă în grădina de legume; Clarissa – la pat cu dureri de cap.

Scena finală, teribila scenă care, după cum credea el, fusese cea mai însemnată din întreaga lui viață (poate exagera – totuși și acum i se părea la fel) avu loc la ora trei, în după-amiaza unei zile toride. Scena se declanșă dintr-un fleac – la prânz Sally spusese ceva despre Dalloway și-l numise „Numele meu este Dalloway“; Clarissa deveni subit rigidă, se înroși într-un anume fel al ei și spuse sec și tăios: „Ne-am săturat de gluma asta proastă“. Atâta tot; pentru el însă era ca și când ea ar fi spus: „Cu dumneata doar mă amuz; între Richard Dalloway și mine e ceva mai profund“. Așa a înțeles el lucrurile. Nu dormi nopți în șir. „Situația asta trebuie încheiată într-un fel sau altul“, își spuse. Îi trimise prin Sally un bilet cu rugămintea să se întâlnească la trei, lângă izvor. „S-a întâmplat ceva foarte important“, mâzgăli el la sfârșit.

Izvorul era în mijlocul unui crâng, departe de casă, înconjurat de arbuști și de copaci. Clarissa veni acolo,

ba chiar înainte de vreme, și rămaseră în picioare, cu izvorul între ei; din robinet (care era stricat) picura apă fără încetare. Cum se întipăresc în minte imaginile! Mușchiul, de pildă, cu verdele său viu.

Ea nu se clinti. „Spune-mi adevărul, spune-mi adevărul“, stăruia el. Capul parcă-i stătea să plesnească. Iar pe ea o simțea crispată, încremenită. Nu se clintea. „Spune-mi adevărul“, repetă el, când își făcu brusc apariția capul bătrânului Breitkopf, care aducea *Times;* îi privi; căscă gura; și se duse. Nu se clintiră nici unul, nici celălalt. „Spune-mi adevărul“, repeta el. Avea impresia că se tocea frecându-se de ceva în sens fizic, dur; ea nu ceda; era de oțel, de cremene, rigidă până la măduvă. Iar când îi spuse: „N-are nici un rost. N-are nici un rost. S-a isprăvit“ – lui i se părea că vorbise ceasuri în șir, cu lacrimi curgându-i pe obraji – i se păru că-l lovește peste obraz. Se întoarse, îl părăsi, se duse.

— Clarissa! strigă el. Clarissa! Dar ea nu se mai întoarse. Se terminase. Plecă de acolo chiar în seara aceea și n-a mai revăzut-o niciodată.

A fost groaznic, striga el, groaznic, groaznic!

Și totuși, soarele era fierbinte. Totuși, izbutim să trecem peste lucruri. Totuși, viața are un fel al ei de a adăuga zi după zi. Totuși, se gândi el, căscând și începând să vadă în jur – Regent Park se schimbase foarte puțin de când era el copil, numai că acum erau veverițe – totuși, omul pare să găsească și compensații; în clipa aceea micuța Elise Mitchell, care culesese pietricele pentru a spori colecția de

pietricele pe care ea și fratele ei o adunau pe polița căminului din camera lor, trânti un pumn întreg pe genunchii dădacei, plecă din nou grăbită și se repezi din plin în genunchii unei doamne. Peter izbucni în râs.

Dar Lucrezia Warren Smith își spunea: E nedrept; de ce să sufăr? se întreba ea mergând de-a lungul aleii principale. Nu; nu mai pot să îndur, spunea ea, după ce-l lăsase pe Septimus, care nu mai era Septimus, să spună lucruri aspre, crude, răutăcioase, să-și vorbească lui însuși, să vorbească unui mort, pe banca de acolo; în clipa aceea fetița se repezi din plin în ea, căzu și izbucni în plâns.

Era ca un fel de consolare. O ridică, îi scutură rochia de praf, o sărută.

Doar, la urma urmei, nu făcuse nimic rău; îl iubise pe Septimus; fusese fericită; avusese o casă frumoasă unde surorile ei mai locuiau încă și făceau pălării. Și *ea* de ce să sufere?

Fetița se întoarse în fugă la dădaca ei și Rezia văzu că dădaca o ceartă, o liniștește, o ia în brațe, punându-și împletitura deoparte, văzu că domnul acela cu înfățișare de om bun îi dă ceasul să-l deschidă, ca s-o consoleze – dar de ce să fie ea abandonată? De ce nu rămăsese la Milano? De ce chinul acesta? De ce?

Ușor legănate de lacrimi, aleea, dădaca, omul în gri, căruciorul se ridicau și se lăsau în fața ochilor ei. Să fie torturată de acest călău, asta-i era soarta. Dar de ce? Era ca o pasăre adăpostită în fragila concavitate a unei frunze, clipind din ochi la soare când se mișcă frunza, tresărind la trosnetul unei ramuri uscate. Era abandonată; era

împrejmuită de arborii uriași, de norii vaști ai unei lumi nepăsătoare, era abandonată; torturată; și de ce trebuie să sufere? De ce?

Se încruntă; bătu din picior. Trebuia să se întoarcă la Septimus pentru că era aproape vremea să meargă la sir William Bradshaw. Trebuia să se întoarcă și să-i spună, să se întoarcă acolo unde ședea pe banca verde, sub copac, vorbind cu el însuși sau cu mortul, cu Evans, pe care ea nu-l văzuse decât o dată, în magazin. Îi păruse un om plăcut, potolit; un foarte bun prieten al lui Septimus, și el fusese ucis în război. Dar un lucru ca acesta se întâmplă oricui. Oricine are prieteni care au murit în război. Oricine renunță la ceva când se căsătorește. Ea renunțase la ai ei. Venise să locuiască aici, în orașul acesta groaznic. Dar Septimus își abandonase mintea unor gânduri oribile, cum ar fi putut foarte bine să facă și ea, dacă ar fi încercat. Devenise din ce în ce mai ciudat. Spunea că dincolo de pereții dormitorului lor vorbesc oameni. Doamna Filmer găsea lucrul acesta bizar. Avea și vedenii – văzuse capul unei femei bătrâne în mijlocul unei ferigi. Totuși, când voia, putea să fie liniștit. Se duseseră o dată la Hampton Court pe imperiala unui omnibuz și fuseseră atât de fericiți. Toate florile, mici flori roșii și galbene, ieșeau din iarbă ca niște lămpi plutitoare spusese el, și vorbise și sporovăise și râsese, născocind povești. Apoi, dintr-odată, spusese: „Acum o să ne sinucidem“, pe când stăteau pe malul râului și el privea apa cu căutătura pe care i-o văzuse în ochi când trecea un tren sau un omnibuz – o privire parcă fascinată de ceva; simți că se îndepărtează de ea și îl apucă de braț. Totuși, în timp ce se înapoiau

acasă fusese perfect liniștit – perfect rezonabil. Discuta cu ea despre sinuciderea lor; îi explica ce răi sunt oamenii; cum era în stare să-i vadă născocind minciuni când treceau pe stradă. Le știa toate gândurile; știa tot. Cunoștea secretul universului, spunea el. Când au sosit acasă, el abia mai putea să meargă. S-a întins pe canapea și a pus-o pe Rezia să-l țină de mână, ca să-l împiedice să cadă, să cadă, striga el, în flăcări! Vedea chipuri care râdeau de el, care îl ocărau cu vorbe oribile, scârboase, din pereți, și mâini care îl arătau cu degetul de după paravan. Și totuși erau absolut singuri. Dar el începu să vorbească tare, să răspundă unor oameni, să discute, să râdă, să plângă, să se înfierbânte, s-o pună să noteze tot felul de lucruri. Erau numai absurdități; despre moarte; despre domnișoara Isabel Pole. Nu mai putea să suporte. Are să se întoarcă.

Acum era aproape de el, îl putea vedea privind fix cerul, vorbind în șoaptă, încleștându-și mâinile. Totuși doctorul Holmes spunea că n-are nimic. Atunci ce se întâmplase – atunci de ce o luase razna, de ce, când se așeză lângă el, tresări, se încruntă la ea, se trase deoparte, apoi arătă spre mâna ei, i-o luă, o privi îngrozit?

Oare pentru că își scosese verigheta? „Am slăbit tare rău“, spusese ea, „am pus-o în portmoneu“.

Îi lăsă mâna. Căsnicia lor se isprăvise, se gândi el cu durere, cu ușurare. Cablul fusese tăiat; urca; era liber, așa cum fusese statornicit ca el, Septimus, stăpânul oamenilor, să fie liber (singur, de vreme ce soția lui își aruncase verigheta; de vreme ce îl părăsise); el, Septimus, era singur, ales și chemat mai devreme decât mulțimile de oameni să audă adevărul, să cunoască secretul care acum, în sfârșit, după

toate strădaniile lumii civilizate – greci, romani, Shakespeare, Darwin și acum el, Septimus – avea să fie dezvăluit în întregime… „Cui?“ întrebă el cu glas tare, „Prim-ministrului“, îi răspunseră glasurile care foșneau deasupra capului său. Secretul suprem trebuie anunțat cabinetului; întâi, că arborii sunt vii; apoi, că nu există crimă; apoi iubirea, iubirea universală, murmură el gâfâind, tremurând, scoțând în chinuri la lumină aceste adevăruri profunde care cereau, atât erau de adânci, atât de dificile, un efort imens ca să fie rostite, dar lumea se schimba datorită lor cu totul, pentru totdeauna.

Nici o crimă; iubire; repeta întruna, căutându-și stângaci hârtia și creionul, când un terier care-i adulmeca pantalonii îl făcu să tresară cu o groază cumplită. Câinele era pe cale să se prefacă în om! Nu putea să asiste la asta! Era oribil, îngrozitor să vezi un câine devenind om! Câinele, cu pași mărunți, plecă îndată mai departe.

Dumnezeiesc de îndurător era Cerul, nemărginit de bun. Îl cruța, îi ierta slăbiciunea. Dar care era explicația științifică (doar trebuie, mai presus de orice, să avem spirit științific)? Oare de ce poate să străbată trupurile cu privirea, de ce are puterea să vadă în viitor, în timp ce câinii sunt pe cale să devină oameni? Era, probabil, efectul valului de căldură, operând asupra unui creier sensibilizat de o evoluție milenară. Științific vorbind, carnea lui se topise, dispăruse. Trupul său se macerase până nu mai rămăseseră decât fibrele nervoase. Erau întinse ca un văl pe o stâncă.

Se rezemă de spătarul băncii, epuizat, dar ferm. Se rezemă ca să se odihnească, așteptând să fie din nou, în munci, în chinuri, interpret al misterelor în folosul ome-

nirii. Ședea foarte sus, pe spinarea lumii. Pământul fremăta sub el. Flori roșii îi creșteau prin trup; frunzele lor aspre îi foșneau lângă cap. De stâncile acestea de sus începea să se izbească, reverberând, o muzică. E claxonul unui automobil de pe stradă, murmură el: dar aici, sus, sunetul bubuia din stâncă în stâncă, se diviza, aveau loc ciocniri puternice de sunete care se înălțau în formă de coloane netede (faptul că muzica poate fi văzută era o descoperire) și deveneau un imn, un imn pe care în clipa aceasta îl răsucea cântecul de fluier al unui ciobănaș (e un cerșetor bătrân care cânta din fluier lângă o cârciumă, murmura el), cântec care, fără ca băiatul să facă vreo mișcare, ieșea clocotind din fluierul său și apoi, urcând mereu mai sus, devenea plângerea aceea frumoasă, în timp ce traficul trecea pe dedesubt. Băiatul își cântă elegia în mijlocul traficului, se gândi Septimus. Acum se trage în sus, spre zăpezi, și în jurul lui atârnau trandafiri – trandafirii roșii și grei care cresc pe peretele dormitorului meu, își atrase el atenția. Muzica se opri. Și-a câștigat banul, explică el, și s-a dus la cârciuma următoare.

El însă rămânea sus, pe stânca sa, ca un marinar înecat pe o stâncă. M-am aplecat peste balustrada corăbiei și am căzut, se gândi el. M-am cufundat în mare. Am fost mort, și totuși acum sunt viu, dar lăsați-mă în pace să mă odihnesc, imploră el (își vorbea iarăși lui însuși – era groaznic, groaznic!); și după cum, înainte de a te trezi, glasurile păsărilor și sunetul roților își răspund murmurând într-o ciudată armonie, se fac mereu mai sonore, iar cel care doarme se simte apropiindu-se de țărmurile vieții, tot așa

simți el că se apropie de viață, că soarele arde mai tare, că ceva îngrozitor e pe cale să se întâmple.

Nu-i mai rămânea decât să deschidă ochii; dar îl apăsa o greutate; o teamă. Se încordă; izbuti; privi; văzu că are în față Regent Park. Lungi fâșii de lumină îi jucau la picioare. Arborii unduiau, se clătinau. Noi zicem bun venit, părea să spună universul; noi acceptăm; noi creăm. Frumusețe, părea să spună universul. Și ca o demonstrație (științifică), oriunde privea, la case, la grilaj, la antilopele care se întindeau peste țarc, de pretutindeni izvora pe loc frumusețe. O frunză tremurând în adierea aerului era o dulce bucurie. Sus, în cer, rândunele care se avântau, deviau, se repezeau încoace și încolo, rotindu-se, rotindu-se iarăși și totuși cu o perfectă stăpânire a mișcărilor, parcă ținute de-un fir elastic; și muștele urcau, coborau; și soarele scoțând în lumină când o frunză, când alta, necăjindu-le în joacă, stropindu-le cu aur blând, într-o perfectă bună dispoziție; când și când câte un sunet (poate un claxon) trecând ca un glas ceresc de clopoței peste firele de iarbă – și totul, calm și rezonabil cum era, făcut din lucruri obișnuite cum era, era acum adevărul; frumusețea, asta era acum adevărul. Frumusețea era pretutindeni.

— E timpul să plecăm, spuse Rezia.

Cuvântul „timp“ își despică păstaia; își revărsă asupra lui belșugul; și de pe buzele lui se desprinseră, fără voia lui, ca niște cochilii, ca niște așchii de rindea, cuvinte dure, albe, nepieritoare, care zburau să se fixeze într-o odă închinată Timpului; o odă nepieritoare închinată Timpului. Începu să cânte. Evans îi răspundea de după copac. Morții

se găseau în Tesalia, cântă Evans, printre orhidee. Au așteptat acolo până s-a sfârșit războiul, iar acum morții, acum și Evans…

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu veni! strigă Septimus. Nu se simțea în stare să-i privească pe morți.

Dar crengile se desfăcură. Un om în gri se îndrepta într-adevăr spre ei. Era Evans! Dar nu era mânjit cu noroi; nu avea răni; nu era schimbat. Trebuie să spun lumii întregi, strigă Septimus, ridicând mâna (în timp ce omul în haine gri se apropia), ridicând mâna cu gestul unei statui colosale care, veacuri de-a rândul, a jeluit soarta omului, în deșert, singură, cu fruntea-n palme, cu obrajii brăzdați de deznădejde, și care acum vede lumină în zarea deșertului, și lumina crește și săgetează statuia neagră, de oțel (iar Septimus se ridică pe jumătate de pe bancă), și în spatele lui, bocitorul uriaș, stau cu fața la pământ gloate de oameni și el primește pentru o clipă în față întreaga…

— Sunt atât de nefericită, Septimus! spuse Rezia, încercând să-l facă să se așeze la loc.

Milioanele de oameni jefuiau. De veacuri stăteau în tristețe. Iar el are să se întoarcă spre ei, are să le vorbească peste câteva clipe, nu mai rămâneau decât puține clipe, despre înseninarea aceasta, despre bucuria aceasta, despre această revelație uluitoare…

— E timpul, Septimus, repeta Rezia. Ce oră este?

El vorbea, se zbuciuma, omul acesta o să-l observe. Îi privea.

— O să-ți spun cât e ceasul, rosti Septimus, foarte rar, foarte buimac, zâmbind misterios mortului în haine gri.

În timp ce el zâmbea, bătu de trei sferturi – douăsprezece fără un sfert.

Dacă și asta mai e tinerețe! se gândi Peter Walsh trecând pe lângă ei. Să-i facă o scenă oribilă – biata fată părea disperată – în miezul dimineții. Dar oare ce era cu ei, se întrebă el; ce putea să-i spună tânărul în pardesiu ca s-o facă să arate așa? În ce impas intraseră ca să arate amândoi așa de disperați într-o dimineață frumoasă de vară? Ce era amuzant la înapoierea aceasta în Anglia după cinci ani era felul în care, măcar în primele zile, lucrurile aveau o înfățișare de parcă nu le mai văzuse niciodată; îndrăgostiți care se ceartă sub un copac; pașnica viață de familie din parcuri. Niciodată nu i se arătase Londra atât de fermecătoare; blândețea depărtărilor; bogăția; verdeața; civilizația, după India, se gândea el pășind pe iarbă.

Sensibilitatea aceasta excesivă îi stricase viața, fără îndoială. La vârsta lui mai avea, ca un tânăr sau chiar ca o fată, schimbările acestea de dispoziție; zile bune, zile rele, fără absolut nici un motiv serios, fericire pentru o față plăcută, depresie totală la vederea unei femei nearătoase. Când te întorci din India, firește, te îndrăgostești de toate femeile care îți ies în cale. Au atâta prospețime; chiar cele mai sărace se îmbracă vădit mai bine decât cu cinci ani în urmă: în ochii lui, moda nu le stătuse niciodată atât de bine oamenilor; lungile mantouri negre; zveltețea; eleganța; și apoi aceasta încântătoare și, pare-se, unanimă întrebuințare a fardului. Toate femeile, chiar cele mai respectabile, aveau trandafiri de seră în obraji; buze cu contururi ferme; bucle de tuș; căutare, artă, pretutindeni; ceva se schimbase, fără îndoială. Ce gândeau oare tinerii despre asta? se întrebă Peter Walsh.

Acești cinci ani – din 1918 până în 1923 – fuseseră, într-un fel, credea el, foarte importanți. Oamenii arătau altfel. Ziarele păreau altfel. Iată, de pildă, se găsea cine să scrie pe șleau într-un săptămânal respectabil despre closete. Era un lucru pe care n-ai fi putut să-l faci acum zece ani, să scrii pe șleau despre closete într-un săptămânal respectabil. Și, de asemenea, felul acesta de a scoate un tub de ruj sau un puf și de a te farda în public. Pe bordul vasului cu care venise erau o mulțime de tineri, băieți și fete – își amintea mai ales de Betty și de Bertie – care flirtau fără nici o reținere; mama, bătrână, ședea și se uita la ei împletind, rece ca un sloi. Fata se oprea și-și pudra nasul în fața orișicui. Și nu erau logodiți, pur și simplu se amuzau; fără inimi zdrobite nici de-o parte, nici de alta. Era dură ca piatra Betty Cutare – dar soi tare bun. La treizeci de ani avea să fie o excelentă soție – avea să se mărite când o să-i vină cheful; avea să se mărite cu un om bogat și să locuiască într-o casă mare de lângă Manchester.

Dar stai, cine-a făcut așa? se întrebă Peter Walsh cotind spre aleea principală – cine se măritase cu un om bogat și locuia într-o casă mare de lângă Manchester? Cineva care îi scrisese foarte de curând o scrisoare lungă și exuberantă despre „hortensii albastre". Hortensiile albastre o făceau, când le privea, să-și amintească de el și de zilele de odinioară – Sally Seton, firește! Sally Seton – ultima persoană din lume de la care te-ai fi așteptat să se mărite cu un om bogat și să locuiască într-o casă mare de lângă Manchester, cutezătoarea, sălbatica, romantica Sally.

Dar din tot grupul de altădată, prietenii Clarissei – Whitbread, Kindersley, Cunningham, Kinlock-Jones –

Sally era cea mai reușită. Se străduia să apuce lucrurile de capătul cel bun. Izbutise să vadă limpede în Hugh Whitbread – admirabilul Hugh –, în timp ce Clarissa și ceilalți erau la picioarele lui.

„Whitbread?“ și-o amintea el spunând. „Cine sunt Whitbread ăștia? Negustori de cărbune. Comercianți respectabili.“

Știa ea de ce nu poate să-l sufere pe Hugh. Nu-l interesa decât propria înfățișare, spunea ea. Ar fi trebuit să fie duce. Ar fi fost atunci sigur că se însoară cu una dintre prințesele din familia regală. Și era incontestabil că Hugh avea pentru aristocrația britanică un respect extraordinar, mai spontan și mai sublim decât orice făptură omenească pe care o întâlnise vreodată. Chiar și Clarissa era obligată să admită. O, dar era un băiat atât de bun, atât de puțin egoist, renunțase la vânătoare ca să-i facă plăcere bătrânei lui mame – ținea minte zilele de naștere ale mătușilor și așa mai departe.

Sally, ca să fim drepți, văzuse limpede. Unul dintre lucrurile pe care și le amintea cel mai bine era o discuție, într-o dimineață de duminică, la Bourton, despre drepturile femeilor (subiectul acesta antediluvian); Sally, brusc, și-a ieșit din sărite, a luat foc și i-a declarat lui Hugh că reprezintă tot ce e mai detestabil în viața burgheziei britanice. I-a spus că îl consideră responsabil de situația „acelor biete fete din Piccadilly“ – Hugh, perfectul gentleman, bietul Hugh! Nimeni n-a arătat vreodată mai îngrozit! A făcut-o anume, îi spusese ea mai târziu (obișnuiau să se ducă împreună în grădina de zarzavat, să schimbe impresii). „Nu citește nimic, nu gândește nimic, nu simte

nimic“, și-o amintea el spunând cu glasul ei apăsat care se auzea mult mai departe decât își închipuia ea. Rândașii au mai multă viață în ei decât Hugh, spunea ea. Era un specimen desăvârșit al tipului de om educat la colegiu, spunea ea. Anglia era singura țară care-l putea produce. Era furioasă de-a binelea, cine știe de ce; avea pică pe el. Se întâmplase ceva – uitase ce – în fumoar. O insultase – voise s-o sărute? De necrezut! Nimeni nu credea o vorbă împotriva lui Hugh, firește. Cine să creadă? S-o sărute pe Sally în fumoar! Dacă ar fi fost vreo onorabilă[1] Edith sau lady Violet, poate; dar nu pe pușlamaua asta de Sally, fără o lețcaie și avea un tată sau o mamă care juca jocuri de noroc la Monte Carlo. Dintre toți oamenii cu care avusese de-a face, Hugh era snobul cel mai mare – cel mai slugarnic –, ba nu, nu era tocmai omul să se ploconească. Era prea scorțos pentru asta. Un valet de categoria întâi era comparația care-ți venea cel mai ușor în minte – cineva care merge la un pas în urmă cărând valiza; căruia puteai să-i încredințezi liniștit expedierea unei telegrame – un om de care stăpâna unei case nu s-ar fi putut lipsi. Și și-a găsit serviciul potrivit – s-a însurat cu onorabila lui Evelyn; a obținut un mic post la Curte, inspecta pivnițele regale, lustruia cataramele de la încălțămintea imperială, circula în pantaloni scurți și cu jabou de dantelă. Ce neîndurătoare e viața! O mică slujbă la Curte!

Se căsătorise cu această lady, onorabila Evelyn, și locuiau pe undeva, pe-aici, așa avea impresia (și aruncă o

1 Titlu de respect, acordat copiilor de nobili de rang inferior celui de marchiz, domnișoarelor de onoare etc. (N. tr.)

privire asupra clădirilor impunătoare care se înălțau în preajma parcului; prânzise odată acolo, într-o casă care avea, ca toate posesiunile lui Hugh, un lucru pe care nici o altă casă nu l-ar fi putut avea – parcă niște dulapuri speciale pentru lenjerie. Erai obligat să te duci și să le privești – te vedeai nevoit să pierzi o grămadă de timp de fiecare dată ca să admiri una sau alta – dulapuri pentru lenjerie, fețe de pernă, mobilă veche de stejar, tablouri, lucruri pe care Hugh le strânsese de ici-colo pentru nimica toată. Numai că, din când în când, doamna Hugh înfigea un ac în aceste baloane. Era una dintre acele femei mărunte și șterse, cu înfățișare de șoarece, care admiră bărbații trupeși. Aproape că n-o luai în seamă. Apoi, brusc, spunea ceva cu totul surprinzător – ceva izbitor. Păstra, poate, rămășițe din stilul unei mari doamne. Focul cu cărbune îi era aproape insuportabil – făcea un aer tare greu. Și astfel, locuiau acolo, cu dulapurile lor de lenjerie, cu tablourile lor de vechi maeștri, cu fețele lor de pernă împodobite cu dantele autentice, cu un venit anual probabil de cinci sau zece mii, în timp ce el, care era mai mare cu doi ani decât Hugh, umbla să cerșească un post.

Era obligat, la cincizeci și trei de ani, să vină și să le ceară să-l plaseze în vreun post de secretar, să-i găsească o slujbă de meditator de latină pentru băiețași, la cheremul te miri cărui mandarin, într-un birou, ceva care să-i aducă un venit de cinci sute pe an; într-adevăr, dacă se însura cu Daisy, mai puțin decât atât nu le-ar fi ajuns chiar punând la socoteală pensia lui; Whitbread putea să-i găsească așa ceva; sau Dalloway. Nu-l supăra să-i ceară ceva lui Dalloway. Era un băiat excelent; puțin

mărginit; puțin greoi la minte, adevărat, dar un băiat excelent. Tot ce întreprindea îndeplinea în aceeași manieră plată și rezonabilă; fără o tentă de imaginație, fără nici o scânteie, dar cu inexplicabila acuratețe a acestui tip de om. Ar fi trebuit să fie un gentleman de țară – în politică nu era la locul său. Calitățile lui cele mai de preț se vedeau când era afară, cu cai, și câini, se comportase excelent, de pildă, când câinele acela mare și lățos al Clarissei căzuse într-o cursă de vânătoare care fusese gata să-i taie laba, iar Clarissa a leșinat și Dalloway a făcut tot ce trebuia; l-a bandajat, i-a pus laba în atele; i-a spus Clarisssei să nu se prostească. De aceea și ținea la el, poate – de așa ceva avea ea nevoie. „Hai, draga mea, nu te prosti. Ține asta. Adu-mi cutare“, iar câinelui i-a vorbit tot timpul ca unui om.

Totuși cum putea ea înghiți inepțiile lui despre poezie? Cum îl putea lăsa să peroreze despre Shakespeare? Serios și solemn, Richard Dalloway se ridica pe labele dindărăt și declara că nici un om onorabil nu trebuie să citească sonetele lui Shakespeare, pentru că era ca și când ai fi ascultat pe la uși (afară de faptul că nu aproba sentimentele acelea). Nici un bărbat onorabil nu trebuie să-i îngăduie soției sale s-o viziteze pe sora soției lui decedate. Să nu-ți vină să crezi! N-au putut să-l facă să tacă decât bombardându-l cu drajeuri – erau la masă. Dar Clarissa îi sorbea cuvintele; era convinsă că asta arată cât e de cinstit, cât e de independent. Dumnezeu știe dacă nu-l credea spiritul cel mai original pe care-l întâlnise!

Era unul dintre lucrurile care îi unea pe Sally și pe el. Era acolo o grădină unde obișnuiau să se plimbe, un loc

înconjurat cu zid, cu tufe de trandafiri și cu conopide uriașe – și-o amintea pe Sally rupând un trandafir, oprindu-se să exclame în fața frumuseții foilor de varză aflate în lumina lunii (ce extraordinar de viu îi reveneau în amintire toate lucrurile astea la care nu se mai gândise de atâția ani), în timp ce-l implora, pe jumătate râzând, bineînțeles, s-o răpească pe Clarissa, s-o scape de acești Hugh și Dalloway și de toți ceilalți „perfecți gentlemeni" de felul lor, care au să-i „înăbușe sufletul" (pe vremea aceea Sally scria tomuri întregi de versuri), au s-o facă să ajungă o simplă amfitrioană și-atât, au să-i încurajeze mondenitatea. Trebuiau totuși să fie drepți cu Clarissa. Nu avea în nici un caz de gând să se mărite cu Hugh. Știa foarte exact de ce are nevoie. Emoțiile ei erau toate la suprafață. Dedesubt era pătrunzătoare – știa mult mai bine să cântărească un caracter decât Sally, de exemplu, și, în plus, pur și simplu feminină; având darul acesta extraordinar, darul acesta pe care numai o femeie îl poate avea, de a-şi crea în jur propria ei lume, oriunde s-ar fi aflat. Intra într-o cameră; se oprea, cum o văzuse adesea, în dreptul unei uși cu un mare grup în jurul ei. Dar de ținut minte, pe Clarissa o ținea. Nu că ar fi avut ceva frapant; nici nu era frumoasă, câtuși de puțin; persoana ei nu avea nimic pitoresc; nu spunea niciodată lucruri deosebit de inteligente; o simțeai existând, acolo, totuși; era acolo.

Nu, nu, nu! Nu mai era îndrăgostit de ea! Se simțea doar, după ce o văzuse în dimineața aceasta, printre foarfeci și mosoare de mătase, pregătindu-se pentru serată, incapabil să-și întoarcă gândul de la ea; persoana ei se

impunea iarăși și iarăși, ca un călător adormit care cade peste tine în hurducăturile unui compartiment de tren; lucru care, firește, nu însemna că ești îndrăgostit; însemna doar că se gândește la ea, că o judecă, reîncercând, după treizeci de ani, să și-o explice. Lucrul cel mai evident care se putea spune despre ea era că e mondenă; ținea prea mult la rang, la societate, la succesul monden – ceea ce, într-un sens, era adevărat; recunoscuse asta. (Puteai întotdeauna s-o faci să mărturisească ceva, dacă îți dădeai osteneala; era onestă.) Declara că detestă ființele ponosite, fosilele, ratații, ca el probabil; socotea că oamenilor nu le e îngăduit să se târască de ici-colo cu mâinile în buzunare; trebuie să facă ceva, să fie ceva; și toate mărimile acestea, aceste ducese, aceste bătrâne cărunte pe care le puteai întâlni în salonul ei, și care lui i se păreau la o enormă distanță de tot ce are cât de cât importanță în lumea aceasta, reprezentau pentru ea realități autentice. Lady Bexborough, spunea ea odată, se ținea dreaptă (ca și Clarissa însăși, care nu se relaxa niciodată, în nici un sens al cuvântului; era dreaptă ca o săgeată, puțin rigidă de fapt). Spunea că au un curaj al lor pe care, cu vârsta, îl respecta tot mai mult. În toate acestea era firește o mare doză de Dalloway; o mare doză din spiritul de clasă guvernantă, bine public, Imperiu Britanic, reformă vamală care pusese stăpânire pe ea, cum se întâmplă.

Deși de două ori mai deșteaptă decât el, se simțea obligată să vadă lucrurile cu ochii lui – una dintre tragediile căsniciei. Deși capabilă de opinii personale, erai mereu silit s-o auzi citându-l pe Richard – ca și cum n-ai fi putut ști de-a fir a păr ce gândește Richard citind într-o

dimineață *Morning Post*! Seratele acestea, de pildă, le făcea pentru el sau pentru ideea pe care o avea despre el (vorbind cu dreptate, Richard ar fi fost mai fericit la fermele sale din Norfolk). Făcea din salonul ei un fel de loc de întâlnire, avea talent pentru asta. De câte ori n-o văzuse luând în mână pe vreun tânăr încă amorf, sucindu-l, învârtindu-l, dezmeticindu-l; lansându-l. Firește, se adunau în preajma ei un număr infinit de ființe plicticoase. Dar apăreau pe neașteptate și oameni deosebiți; câteodată un artist; câteodată un scriitor; făpturi ciudate în atmosfera aceasta. Și totul avea drept fond o rețea inextricabilă de vizite, de atenții, de amabilități; să dai fuga cu un buchet de flori; să faci mici daruri. Cutare pleacă în Franța – trebuie să-i dăm o perniță pneumatică; o cheltuială serioasă de forțe; tot șirul acesta interminabil de relații pe care femeile de felul ei îl întrețin; dar o făcea cu spontaneitate, din instinct.

Destul de curios, Clarissa era unul dintre spiritele cele mai radical sceptice pe care le întâlnise vreodată și poate (asta era o simplă ipoteză, pe care o fabricase ca să și-o explice pe ființa aceasta atât de transparentă în unele privințe, atât de inscrutabilă în altele), poate ea își spunea: De vreme ce suntem o specie condamnată, de indivizi legați cu lanțuri pe o corabie care se scufundă (înainte să se mărite, lecturile ei favorite erau cele din Huxley și Tyndall, și ei aveau preferință pentru acest gen de metafore nautice), de vreme ce toată treaba asta nu-i decât o glumă proastă, hai să ne jucăm, orice-ar fi, rolul; să alinăm suferințele tovarășilor noștri de închisoare (din nou Huxley); să decorăm celula cu flori și pernițe pneumatice; să avem maxi-

mum de ținută cu putință. Tâlharii aceștia, zeii, nu trebuie lăsați în voia lor – avea ideea că zeii, care nu pierdeau niciodată o ocazie de a răni, de a zădărnici și de a strica vieți omenești, erau serios descumpăniți dacă, orice ar fi, te comporți ca o lady. Criza aceasta se produsese imediat după moartea Sylviei – accidentul acela oribil. Să-ți vezi sora ucisă sub ochii tăi de căderea unui copac (era vina exclusivă a lui Justin Parry – neglijența lui), o fată în pragul vieții, cea mai bună dintre ele, cum spunea întotdeauna Clarissa, era de ajuns pentru a te face să te răzvrătești. Mai târziu n-a mai fost, poate, atât de categorică; credea acum că nu există zei; nu puteai să dai vina pe nimeni; și așa ajunsese să-și formeze acest fel de religie atee de a face binele de dragul binelui.

Și, firește, se bucura enorm de viață. Era în firea ei să se bucure (deși, Dumnezeu e martor, avea reticențele ei; chiar el, după atâția ani, simțea adesea că nu e în stare să-i facă Clarissei decât o simplă schiță). În orice caz nu era amărăciune în ea; nu dădea în nici un fel impresia aceea de virtute morală atât de respingătoare la femeile cinstite. Puteai să spui că se bucură de orice. Dacă te plimbai cu ea în Hyde Park, când era un răzor de lalele, când un copil în cărucior, când cine știe ce mică dramă imaginară pe care o improviza sub îndemnul clipei. (Fără îndoială, ea ar fi vorbit cu îndrăgostiții aceia dacă i s-ar fi părut că sunt necăjiți.) Avea un sens al comicului cu adevărat încântător, dar avea nevoie de lume, mereu de lume în jurul ei ca să-l manifeste, cu inevitabilul rezultat că își irosea timpul cu dejunuri, cu seratele acestea ale ei pe care le tot dădea fără răgaz, cu discuții absurde, spunând lucruri în

care nu credea, tocindu-și ascuțimea minții, pierzându-și discernământul. Parcă o vedea șezând în capul mesei și dându-şi la nesfârşit silința să-i facă pe plac vreunui bătrân neghiob care i-ar fi putut fi util lui Dalloway – erau frecventați de cei mai crânceni plicticoși din Europa – sau intra Elizabeth, și atunci totul trecea pe planul al doilea în favoarea ei. Ultima oară când venise el, Elizabeth era la liceu și la vârsta ingrată, o fată cu ochi rotunzi și cu chipul palid, neavând nimic din mama ei, o făptură apatică și tăcută care lua totul așa cum venea și care o lăsa pe maică-sa să se agite pe seama ei, apoi întreba: „Pot să plec?“ ca o fetiță de patru ani; iese, te lămurea Clarissa, cu amestecul acela de amuzament și de mândrie pe care Dalloway însuși părea să-l trezească în ea, se duce să joace hochei. Iar acum Elizabeth ieșea, probabil, în lume; și credea că el e un bătrân plicticos, râdea de prietenii maică-sii. Bine, n-are decât. Când îmbătrânești, ai o compensație, se gândi Peter Walsh, ieșind din Regent Park, cu pălăria în mână; aceea că pasiunile rămân la fel de puternice ca oricând, numai că ai dobândit – în sfârșit! – puterea care adaugă existenței suprema ei savoare, puterea de a pune mâna pe experiență și de a o întoarce, lent, în lumină.

Era o mărturisire teribilă (își puse din nou pălăria pe cap), dar acum, la cincizeci și trei de ani, aproape că nu mai ai nevoie de nimeni. Viața însăși, fiecare clipă a ei, fiecare picătură, aici, clipa aceasta, acum, în soare, în Regent Park, era de ajuns. Chiar prea mult. O viață întreagă era prea puțin pentru a-i extrage, acum, când ai dobândit puterea aceasta, întregul suc; pentru a extrage fiecare gram de plăcere, fiecare nuanță de sens; și una, și alta

sunt acum mult mai compacte, mult mai puțin personale. Era cu neputință să mai sufere vreodată atât cât îl făcuse să sufere Clarissa. Ceasuri în șir (slavă Domnului că poți să-ți spui lucrurile acestea fără să fii auzit!), ceasuri și zile în șir nu se gândise deloc la Daisy.

Și atunci, o iubea? Unde erau amărăciunea, chinul, extraordinara pasiune de odinioară? Era ceva cu totul diferit – un lucru mult mai agreabil – pentru că, la drept vorbind, acum *ea* era îndrăgostită de *el*, firește. Și, de bună seamă, aceasta era pricina pentru care, în clipa în care vaporul a ieșit în sfârșit în larg, a simțit o nemaipomenită ușurare, n-a mai dorit altceva decât să fie singur; l-au plictisit micile ei atenții – țigări, carnete, un pled de voiaj – găsite în cabină. Orice om de bună-credință ar putea spune același lucru; nu mai ai nevoie de nimeni după cincizeci de ani; nu-ți mai vine să tot spui femeilor că sunt frumoase; asta ar mărturisi cei mai mulți bărbați de cincizeci de ani, se gândi Peter Walsh, dacă ar fi de bună-credință.

Atunci însă ce era cu accesele acestea uluitoare de emoție, ca de pildă faptul că de dimineață îl podidise plânsul? Ce-o fi gândit Clarissa despre el? Probabil îl crezuse un prost, și nu pentru întâia oară. În adâncul acestor lucruri era gelozia – gelozia care are o viață mai lungă decât toate celelalte pasiuni omenești, se gândi Peter Walsh, ținându-și briceagul deschis, cu mâna întinsă. Îl întâlnise pe maiorul Ode, îi spunea Daisy în scrisoare; îi spunea asta dinadins, știa el prea bine; îi spunea asta ca să-l facă gelos; parcă o vedea încruntându-se în timp ce scria, întrebându-se ce-ar putea să spună ca să-l doară; și totuși asta nu schimba nimic; era furios!

Toată tevatura asta – să vină în Anglia, să consulte avocați – nu era ca s-o ia de nevastă, ci ca s-o împiedice pe ea să se mărite cu altul! Asta îl chinuia, asta îl copleșea când o văzuse pe Clarissa atât de calmă, atât de rece, atât de absorbită de rochia ei sau ce-o fi fost, în timp ce el își dădea seama de ce l-ar fi putut ea cruța, la ce ajunsese din pricina ei – un prost bătrân care scâncește și se smiorcăie. Dar femeile, se gândi el închizându-și briceagul, nu știu ce e patima. Nu știu ce înseamnă ea pentru un bărbat. Clarissa era rece ca un sloi de gheață. Da, șezuse lângă ea pe sofa, îl lăsase să-i ia mâna într-a lui, îi dăduse o sărutare pe obraz. – Aici trebuia să traverseze strada.

Îl opri un sunet; un sunet plăpând și tremurat, un glas care se răspândea fără direcție, vigoare, început sau sfârșit, un murmur ascuțit, lipsit de orice sens omenesc

ee um fah um so
foo swee too eem oo…

un glas fără vârstă și sex, glasul unui vechi izvor țâșnind din pământ; ieșea vizavi de stația de metrou de la Regent's Park, dintr-o formă înaltă și tremurătoare, care semăna cu un horn, cu o pompă ruginită, cu un copac bătut de vânt, despuiat pentru totdeauna de frunzele lui, care lasă vântul să-i joace printre crengi cântând

ee um fah um so
foo swee too eem oo…

și care se leagănă, și trosnește, și geme în adierea lui eternă.

Din adâncul timpurilor – pe când pavajul acesta era iarbă, pe când era mlaștină, în vremea colților și a mamuților, în vremea răsăriturilor mute – femeia aceea ponosită (căci făptura purta fustă) cu mâna dreaptă întinsă, cu cea stângă înfiptă-n șold, stătea și fredona un cântec de iubire – iubirea care durase un milion de ani, cânta ea, iubirea care biruie tot, și acum milioane de ani, iubitul ei, mort acum de veacuri, se plimbase, așa fredona ea, se plimbase cu ea în luna mai; dar veacurile au trecut, lungi ca zilele verii și scânteind, așa își amintea, numai de astre roșii, și el se dusese; secera enormă a morții pustiise dealurile acelea uriașe și când, în sfârșit, și-a pus și ea capul, capul ei cărunt și străvechi, pe pământul care acum nu mai era decât o zgură de gheață, i-a implorat pe zei să așeze lângă ea un mănunchi de buruieni purpurii, acolo, pe înaltul podiș al morții sale, mângâiat de ultimele raze ale ultimului soare; pentru că atunci feeria universului se va fi isprăvit.

Dar în timp ce vizavi de stația de metrou de la Regent's Park se înălța murmurul vechiului cântec, pământul se mai arăta vederii încă verde, încă înflorit; și, deși izvorând dintr-o gură atât de grosolană, nu mai mult decât o gaură în pământ, și noroioasă, încâlcită în rădăcini și în ierburi, totuși bătrânul cântec, murmurând, gâlgâind, răzbătând prin hățișul de rădăcini al veacurilor fără număr, al scheletelor, al comorilor, șiroia pe pavaj, curgând pe Marylebone Road, la vale spre Euston, fertilizând, lăsând în urmă o pată umedă.

Și, amintindu-și mereu cum demult, într-o primordială lună mai, se plimbase cu iubitul ei, pompa aceasta

ruginită, bătrâna asta ponosită, cu o mână întinsă după pomană, cu cealaltă înfiptă-n șold va fi mereu aici, și peste zece milioane de ani, amintindu-și cum se plimbase cândva în mai, prin locuri udate acum de apele mării, cu cine nu mai știa bine – era un bărbat, da, da, un bărbat care o iubise. Dar trecerea vremilor tulburase limpezimea acelei vechi zile de mai; iar florile de-atunci, cu petale sclipitoare, erau veștede acum și argintate de brumă; și nu mai vedea, în timp ce-l implora (perfect distinct acum) „privește-mă adânc în ochi cu ochii tăi cei dulci", nu mai vedea ochi căprui, mustăți negre sau un chip ars de soare, ci doar o formă vagă, o formă de umbră căreia, cu prospețimea de pasăre a oamenilor foarte bătrâni, ea îi mai ciripea „dă-mi mâna ta s-o strâng ușor în mâna mea" (Peter Walsh nu se putu opri, înainte de a se urca într-un taxi; să nu-i dea o monedă) „și de ne vede careva, ne pasă oare?" întrebă ea; avea un pumn strâns la piept, zâmbea, își băgă banul în buzunar, iar ochii cercetători, curioși, păreau că se irosesc – trotuarul era înțesat de mic-burghezi forfotind – că se scutură, ca frunzele, să fie călcați în picioare, udați, îmbibați, prefăcuți în mâl de apele izvorului acestuia etern –

ee um fah um so
foo swee too eem oo –

— Biata bătrână, spuse Rezia Warren Smith.

Nenorocita bătrână, sărmana de ea! își spuse, așteptând să traverseze.

Dacă plouă la noapte? Dacă taică-său sau cineva care o cunoscuse în zile mai bune se nimerește să treacă pe-acolo și-o vede stând așa, în șanț? Și unde doarme noaptea?

Voios, aproape vesel, firul acesta tenace de sunet urca în aer făcând rotocoale ca fumul din hornul unei vetre de cocioabă, se înfășura în susul fagilor curați și răzbea, printre frunzele din vârf, într-un smoc de fum albastru. „Și de ne vede cineva, ne pasă oare?"

De când era atât de nefericită, de săptămâni în șir, Rezia se deprinsese să dea un sens întâmplărilor și uneori simțea nevoia să oprească pe câte-un trecător care arăta a om de treabă și bun, doar ca să-i spună „Sunt nefericită"; și bătrâna asta care cânta pe stradă „Şi de ne vede cineva, ne pasă oare?" îi dădu brusc impresia certă că toate aveau să se îndrepte. Se duceau la sir William Bradshaw; numele acesta i se părea că sună bine; are să-l vindece pe Septimus imediat. Și apoi uite căruța asta de berărie și caii aceștia suri care au în cozi fire zbârlite de paie; uite și afișe proaspete de ziare. O, ce coșmar neghiob, neghiob, să fii nefericit.

Așadar traversară, domnul și doamna Septimus Warren Smith, și aveau ei oare ceva care să atragă atenția asupra lor, ceva care să trezească în trecători bănuiala că văd un tânăr care duce în el cel mai însemnat mesaj din lume și care este, pe deasupra, cel mai fericit om din lume și cel mai chinuit? Poate mergeau mai încet decât alții și în pasul bărbatului era ceva șovăielnic, dar ce putea fi mai firesc pentru un funcționar care de ani de zile nu mai fusese, într-o zi de lucru și la ora aceasta, prin West End decât să se tot uite la cer, să se uite când la

una, când la alta, ca și când Portland Place ar fi fost o odaie în care intri în lipsa locatarilor, plecați departe: candelabrele atârnă învelite în huse de pânză, iar îngrijitoarea, ridicând un colț al lungilor perdele, lasă să străbată dâre lungi de lumină prăfoasă care se așază pe fotolii pustii, cu forme bizare; și explică vizitatorilor ce casă minunată e aceea; ce uimitoare, dar totodată, te gândești, cât de bizară.

După înfățișare, părea funcționar, dar unul de rang mai bun: purta pantofi maro; avea mâini de om instruit; și profilul, la fel – profilul lui ascuțit, cu nas mare, cu aer inteligent și sensibil; dar buzele, nu, buzele erau fără fermitate; iar ochii (cum au tendința ochii) erau doar niște ochi; căprui, mari; astfel că omul era, în ansamblu, un caz ambiguu, nici una, nici alta; poate va avea până la urmă casă la Purley și mașină sau poate va locui toată viața în apartamente închiriate, pe străzi dosnice; un autodidact semiinstruit care și-a luat toată cultura din cărți împrumutate de la bibliotecile publice, alese la sfatul unor scriitori celebri, consultați prin corespondență, și citite seara, după lucru.

Cât despre celelalte experiențe, experiențele solitare, prin care oamenii trec singuri, în dormitoarele lor, în birourile lor, mergând pe câmpuri și pe străzile Londrei, le avusese; fugise de-acasă, încă de copil, din cauza mamei sale; pentru că îl mințea; pentru că venise a cincizecea oară la ceai cu mâinile nespălate, pentru că nu vedea în Stroud nici un viitor pentru un poet; așa că, făcându-și-o confidentă pe surioara lui, plecase la Londra, lăsând în urmă un bilet absurd, așa cum știa că scriseseră oameni

mari și-apoi le citise lumea întreagă mai târziu, când istoria luptelor lor devenise celebră.

Londra a înghițit multe milioane de tineri cu numele de Smith; și nu dădea două parale pe numele de botez năstrușnice, cum ar fi Septimus, prin care părinții cred că le dau copiilor lor un semn distinctiv. Locuind pe Euston Road, avusese experiențe peste experiențe, dintre cele care transformă în doi ani o față inocent-roz și ovală într-una trasă, crispată și ostilă. Dar despre toate acestea ce-ar fi putut să spună prietenul cel mai pătrunzător decât ce spune grădinarul când deschide dimineața sera și găsește pe strat o floare nouă: „A înflorit"; a înflorit din vanitate, ambiție, idealism, pasiune, singurătate, curaj, lene, semințele obișnuite care, amestecate toate (într-o cameră de pe Euston Road), l-au făcut timid, bâlbâit și dornic să evolueze, l-au făcut să se îndrăgostească de domnișoara Isabel Pole, care ținea prelegeri despre Shakespeare în Waterloo Road.

N-are să fie un nou Keats? întreba ea; și chibzuia cum i-ar putea deschide gustul pentru *Antoniu și Cleopatra* și pentru tot restul; îi împrumuta cărți; îi scria bilețele; și a aprins în el un foc care nu arde decât o singură dată într-o viață, un foc fără căldură în care juca o flacără roșie-aurie, infinit eterică și imaterială, peste domnișoara Pole; peste *Antoniu și Cleopatra;* peste Waterloo Road. O găsea frumoasă, o credea de o înțelepciune fără scăderi; visa la ea, îi scria poeme pe care ea, neștiind cui îi sunt închinate, le corecta cu cerneală roșie; o văzu într-o seară de vară plimbându-se în rochie verde, printr-o piață. „A înflorit", ar fi putut să spună grădinarul dacă ar fi deschis ușa;

dacă ar fi intrat, adică, în fiecare noapte pe la vremea aceasta și l-ar fi găsit scriind; l-ar fi găsit rupând ce scrisese; l-ar fi găsit isprăvind o capodoperă la trei dimineața și apoi zbughind-o afară să măsoare străzile, să intre prin biserici; postind azi, mâine bând, înghițind pe nemestecate Shakespeare, Darwin, *Istoria civilizației* și Bernard Shaw.

Se pregătește ceva, știa el, domnul Brewer; domnul Brewer, director la casa Sibleys și Arrowsmiths, licitații, evaluări, vânzări-cumpărări de terenuri și case; ceva se pregătește, se gândea el, și, având sentimente părintești pentru tinerii lui subalterni și o excelentă părere despre capacitățile lui Smith, despre care prezicea că, peste zece-cincisprezece ani, va fi succesorul său în fotoliul de piele din camera din fund, sub luminator, printre dosare „dacă nu-l lasă sănătatea", spunea domnul Brewer, asta era primejdia – arăta plăpând; îl sfătuia să joace fotbal, îl invita la masă și se gândea cum să facă să-l recomande pentru un spor de salariu, când s-a întâmplat ceva care i-a stricat domnului Brewer multe socoteli, l-a lipsit de cei mai capabili dintre tinerii săi și, până la urmă, atât de indiscrete și de insidioase erau degetele războiului european, i-a făcut praf un bust al lui Ceres, i-a scurmat o groapă în răzoarele de mușcate și a distrus complet nervii bucătăresei domnului Brewer, în locuința sa de pe Muswell Hill.

Septimus a fost printre cei dintâi care s-au angajat voluntari. S-a dus în Franța, care era alcătuită aproape în întregime din piesele lui Shakespeare și din domnișoara Isabel Pole plimbându-se, în rochie verde, printr-o piață. Acolo, în tranșee, schimbarea pe care o dorea domnul Brewer când îl sfătuia să joace fotbal s-a produs imediat;

calitățile lui bărbătești s-au dezvoltat; a fost avansat; a atras atenția, ba chiar afecțiunea ofițerului său, pe nume Evans. Erau ca doi câini care se joacă pe un covor, dinaintea căminului; unul își face de lucru cu un ghemotoc de hârtie, mârâie, dă să muște, îl înhață din când în când de-o ureche pe celălalt câine, mai bătrân; iar acela stă întins și moțăie, clipește la foc, ridică o labă, se întoarce și mârâie fără supărare. Simt nevoia să fie împreună, să-și împartă tot, să se hârjonească, să se certe. Dar când Evans (Rezia, care îl văzuse o singură dată, spunea că e „un om potolit", un om voinic, cu părul roșu, reținut în prezența femeilor), când Evans a fost ucis, tocmai înainte de armistițiu, în Italia, Septimus, departe de a arăta vreo emoție sau de a spune că asta punea capăt unei prietenii, se felicită pentru reacția lui foarte moderată și foarte rezonabilă. Războiul îl făcuse om. Era sublim. Trecuse prin toate, prietenie, război european, moarte, fusese avansat, n-avea încă treizeci de ani și era destinat să scape cu viață. Și a avut dreptate în privința aceasta. Ultimele obuze n-au izbutit să-l nimicească. Asistă la explozia lor cu nepăsare. La încheierea păcii era la Milano, încartiruit în casa unui hangiu, o casă cu curte, flori în ghivece, măsuțe în aer liber, fiice care făceau pălării, iar cu Lucrezia, fata mai mică, s-a logodit într-o seară când îl cuprinsese teama că nu mai e în stare să simtă nimic.

Într-adevăr, acum, după ce toate se isprăviseră, pacea fusese semnată și morții îngropați, avea, mai ales seara, accesele acestea subite de spaimă. Nu mai putea să simtă nimic. Când deschidea ușa odăii în care aceste tinere

italience confecționau pălării, le vedea; le auzea; lustruiau sârme printre mărgele colorate, în farfurioare; dădeau împletiturii de pai când o formă, când alta; masa era ticsită de pene, de paiete, de mătăsuri și de panglici; foarfeci se izbeau de masă; dar îi lipsea ceva; nu putea să simtă. Totuși, izbiturile de foarfecă, râsul fetelor, confecționarea pălăriilor îl apărau; era sigur că nu i se poate întâmpla nimic; era la adăpost. Dar nu putea să stea acolo și noaptea. Se trezea uneori devreme, în zori. Patul cădea în gol, cădea și el. O, foarfecă și lumina lămpii, și formele de împletitură! O ceru de nevastă pe Lucrezia, sora mai mică, cea veselă, zglobie, cu degetele ei mici de artistă pe care le ridica spunând: „În ele e tot meșteșugul". Mătase, pene, totul pentru ele era viu.

„Lucrul cel mai de seamă e pălăria", obișnuia ea să spună, în timp ce se plimbau împreună. Cerceta orice pălărie care trecea; și mantoul, și rochia, și ținuta femeii. Înfiera toaletele urâte, toaletele supraîncărcate, fără violență, mai mult cu o mișcare agasată a mâinilor, ca ale unui pictor care îndepărtează de el o operă bătătoare la ochi, vădit bine intenționată, dar fără valoare reală; apoi lăuda, din toată inima, dar cântărind întâi, pe o vânzătoare de magazin care își aranjase bine peticul ei de stofă sau admira, fără rezerve, cu entuziasm și competență profesională, câte o franțuzoaică descinzând dintr-un automobil, împodobită cu blană de șinșila, mantou, perle.

„Ce frumos!" șușotea ea, dându-i lui Septimus un cot, ca să-i atragă atenția. Dar frumusețea era după o placă de sticlă. Nici plăcerile gustului (Reziei îi plăceau înghețata, ciocolata, dulciurile) nu-l desfătau. Își așeza la loc ceașca

pe măsuța de marmură. Se uita pe stradă, la oameni; păreau fericiți să se îngrămădească în mijlocul străzii, să strige, să râdă, să se ia la harță pentru te miri ce. Dar el nu mai avea gust, nu mai simțea nimic. Acolo, în ceainărie, printre mese și flecăritul chelnerilor, îl năpădi groaza aceea cumplită – nu mai putea să simtă. Putea raționa; putea citi foarte ușor, Dante de exemplu („Septimus, lasă cartea din mână“, îi spunea Rezia, închizându-i binișor *Infernul*), putea să calculeze nota de plată; creierul lui era perfect; atunci era, de bună seamă, vina lumii că nu putea să simtă.

„Englezii sunt așa tăcuți“, spunea Rezia. Îi plăcea asta, spunea ea. Îi respecta pe englezi și dorea să vadă Londra, caii englezești, costumele făcute de croitori și își amintea că auzise ce minunate magazine au, de la o mătușă care se măritase cu un om din Soho și locuia acolo.

S-ar putea, în fond, se gândi Septimus, privind Anglia pe fereastra vagonului, după ce au plecat din Newhaven; s-ar putea ca lumea să nu aibă nici un sens.

La serviciu, a fost avansat la un post de mare răspundere. Erau mândri de el; fusese decorat. „Ți-ai făcut datoria; e rândul nostru…“ începu domnul Brewer; și nu putu să isprăvească, atât de agreabilă era emoția sa. S-au instalat într-o locuință admirabilă, pe Tottenham Court Road.

Aici îl deschise iarăși pe Shakespeare. Beția limbajului, exaltarea aceea de adolescent – *Antoniu și Cleopatra* – se irosise cu totul. Ce silă îi era lui Shakespeare de oameni – îmbrăcatul, copiii, murdăria gurii și a pântecelui! Aceasta i se revela acum lui Septimus; mesajul ascuns în frumusețea cuvintelor. Semnalul secret pe care o generație îl

transmite, în forme învăluite, celei următoare: scârbă, ură, deznădejde. Dante, la fel. Eschil (în traducere), la fel. Iat-o pe Rezia la masa ei, făcând pălării. Făcea pălării pentru prietenele doamnei Filmer; făcea pălării ceasuri în șir. Arată palidă, misterioasă, ca un crin, înecată, sub apă, se gândi el.

„Englezii sunt atât de serioși", spunea ea, cuprinzându-l pe Septimus cu brațele, lipindu-și obrazul de al lui.

Dragostea dintre bărbat și femeie îi repugna lui Shakespeare. Faptul acesta al împreunării era pentru el în afara țelului său firesc, o scârnăvie. Dar Rezia spunea că trebuie să aibă copii. Erau căsătoriți de cinci ani.

S-au dus împreună să viziteze Turnul; muzeul Victoria și Albert; au stat în mulțime să-l vadă pe rege deschizând Parlamentul. Și mai erau și magazinele – magazine de pălării, magazine de rochii, magazine cu poșete de piele în vitrine, în dreptul cărora Rezia se oprea și privea îndelung. Dar trebuia să aibă un băiat.

Trebuia să aibă un fiu ca Septimus, spunea ea. Dar nimeni nu putea fi ca Septimus; atât de blând; atât de serios; atât de inteligent. Oare nu putea și ea să-l citească pe Shakespeare? E Shakespeare un autor dificil? întrebă ea.

Nu ai dreptul să aduci copii într-o lume ca asta. N-ai dreptul să perpetuezi suferința, nici să sporești rasa acestor animale pline de pofte, care nu au sentimente durabile, ci doar capricii și impulsuri vane care îi târăsc când încoace, când încolo.

Se uita la ea cum croiește, cum modelează, așa cum te uiți la o pasăre care țopăie, zburătăcește prin iarbă și

nu cutezi să clintești un deget. Adevărul e (și e bine ca ea să nu-l știe) că oamenii nu au nici bunătate, nici credință, nici caritate mai multă decât le trebuie ca să sporească plăcerea clipei. Vânează în haite. Haitele lor cutreieră deșertul și se pierd, urlând, în sălbăticie. Îi părăsesc pe cei căzuți. Chipul lor e doar spoială, grimase. Uite-l pe Brewer, la birou, cu mustața lui dată cu ceară, acul de cravată din coral, jiletca albă, cu plăcutele lui emoții – în întregime rece și vâscos pe dinăuntru – mușcatele lui, nimicite în război – nervii bucătăresei sale, distruși; sau Amelia Cutare, servind în dreapta şi-n stânga, la cinci fix, cești de ceai – o mică scorpie obscenă, aruncând priviri dubioase, făcând schime; sau Tom și Berty și cei de felul lor, sub al căror plastron scrobit șiroiesc stropi mari de viciu. Nu-l văzuseră niciodată cum îi desenează în carnet, goi, dedându-se la bufoneriile lor. Pe străzi, treceau pe lângă ei mugind camioane; pe afișe trâmbița brutalitatea; în mine, oamenii erau prinși ca în cursă; femei erau arse de vii; și, într-un rând, o bandă de nebuni estropiați, trimiși să se dezmorțească sau să amuze populația (care râdea în hohote), au trecut pe lângă el în pas vioi, dând din cap și rânjind, pe Tottenham Court Road și fiecare dintre ei, pe jumătate rușinat și totuși triumfător, își exhiba răul incurabil. Oare avea *și el* să-și piardă mințile?

La ceai, Rezia îi spuse că fata doamnei Filmer aștepta un copil. Nu voia să îmbătrânească fără să aibă copii! Era tare singură, tare nefericită! Plânse pentru întâia oară de când erau căsătoriți. De foarte departe, auzea hohotele ei de plâns; le auzea foarte limpede, le înregistra foarte

desluşit; le compara cu pulsaţiile înfundate ale unui piston. Dar nu simţi nimic.

Soţia lui plângea şi el nu simţea nimic; numai că, la fiecare dintre hohotele acestea adânci, tăcute, deznădăjduite, mai cobora încă o treaptă în negrul adânc.

Până la urmă, cu un gest teatral pe care îl execută mecanic, conştient că nu este sincer, îşi lăsă capul să-i cadă în mâini. Nu mai putea lupta; trebuiau să-i vină în ajutor alţii. Să fie chemaţi. El se dădea bătut.

Nimic nu-l putu readuce în fire. Rezia îl culcă. Trimise după un doctor – doctorul Holmes al doamnei Filmer. Doctorul Holmes îl examină. Nu avea absolut nimic, spuse doctorul Holmes. Ce uşurare! Ce om bun, ce om de treabă! se gândi Rezia. Când se simţea aşa, el, personal, se ducea la music-hall, spuse doctorul Holmes. Îşi lua o zi de vacanţă cu soţia lui şi juca golf. Ce-ar fi să încerce cu două tablete de bromură dizolvate într-un pahar de apă, la culcare? Casele acestea vechi din Bloomsbury, spuse doctorul Holmes ciocănind peretele, sunt pline adesea de lambriuri foarte frumoase, pe care proprietarii fac prostia să le tapiseze cu hârtie. Nu mai demult decât ieri, vizitând un pacient, sir Cutare în Bedford Square…

Aşadar, nu există nici o scuză; nu avea absolut nimic; numai păcatul pentru care natura umană îl condamnase la moarte: acela de a nu simţi. Nu-i păsase când a murit Evans; asta era cel mai rău; dar toate celelalte crime îşi înălţau capul, ameninţau cu degetul, îşi băteau joc, rânjeau zeflemitor peste marginea patului, devreme în zori, la trupul care zăcea prostrat ştiindu-şi josnicia; ştiind că

luase de soție o fată pe care n-o iubea; că o mințise; că o sedusese; că o ofensase pe domnișoara Isabel Pole și că era atât de stigmatizat cu bubele viciului, încât femeile se înfiorau când îl vedeau pe stradă. Pentru o astfel de lepădătură, sentința naturii umane e moartea.

Doctorul Holmes îl vizită din nou. Voinic, cu culori proaspete, arătos, când dând un bobârnac unui fir de praf de pe pantofi, când privindu-se în oglindă, mătură tot – dureri de cap, insomnie, spaime, vise – manifestări nervoase și atâta tot, spuse el. Dacă el, doctorul Holmes, constata că scăzuse măcar cu o jumătate de kilogram sub șaptezeci, îi mai cerea nevesti-sii o farfurie de budincă la micul dejun. (Rezia va trebui să învețe să gătească budincă.) Dar, continuă el, sănătatea e ceva care stă în bună măsură sub controlul nostru. Trebuie să te lansezi în ceva exterior care să te intereseze; să-ți găsești o distracție favorită. Îl deschise pe Shakespeare – *Antoniu și Cleopatra*; îl dădu pe Shakespeare deoparte. O distracție, spuse doctorul Holmes; oare nu datora el excelenta lui sănătate (și doar muncea ca orice om din Londra) faptului că putea oricând să treacă brusc de la pacienții săi la mobila veche? Și, dacă își poate permite să spună asta, ce pieptene splendid purta doamna Warren Smith!

Când prostul ăsta afurisit veni iar, Septimus refuză să-l mai vadă. Chiar nu vrea? întrebă doctorul Holmes, zâmbind cu amabilitate. Și a fost silit să o dea amical la o parte pe această fermecătoare micuță lady, doamna Smith, ca să poată pătrunde în camera soțului ei.

— Așadar, ai o stare de panică, spuse el amabil, așezându-se pe pat lângă pacientul său. Vasăzică îi spusese

într-adevăr soției sale că are de gând să se sinucidă, o doamnă atât de tânără, o străină, nu-i așa? N-o să-i dea asta o idee foarte ciudată despre soții englezi? Oare nu avem datorii față de soțiile noastre? Și n-ar fi fost mai bine să facă ceva decât să zacă în pat? Avea în urma lui patruzeci de ani de experiență și putea să-l creadă pe cuvânt pe doctorul Holmes – nu avea absolut nimic. Și, când are să vină data următoare, doctorul Holmes speră să-l găsească pe Smith sculat din pat și fără s-o mai sperie pe soția lui, această fermecătoare micuță lady. Pe scurt, natura umană îl prigonea – bruta scârboasă cu nările ei roșii. Holmes îl prigonea. Doctorul Holmes venea absolut regulat, în fiecare zi. Dacă te-ai poticnit o dată, scrisese Septimus într-o zi pe o carte poștală, natura umană te prigonește. Holmes te prigonește. Singura lui șansă de scăpare era să fugă fără știrea lui Holmes; în Italia – oriunde, oriunde, departe de doctorul Holmes.

Dar Rezia nu-l putea înțelege. Doctorul Holmes era un om atât de bun! Arăta pentru Septimus atâta interes! Nu voia decât să-l ajute, spunea el. Avea patru copii și o invitase la ceai, îi spuse ea lui Septimus.

Era, așadar, părăsit de toți. Lumea întreagă îi striga: Omoară-te, omoară-te, de dragul nostru. Dar de ce să se omoare de dragul lor? E plăcut să mănânci; soarele e cald; și, ca să te omori, cum trebuie să procedezi, cu un cuțit de masă, să mori hidos, în valuri de sânge, aspirând o conductă de gaz? Era prea slab; abia dacă-și putea ridica mâna, și, pe lângă asta, acum, că era singur de tot, condamnat, părăsit, singur cum sunt cei care trag să moară, acum era în asta o voluptate, o izolare grandioasă; o libertate pe care

cei legați de viață n-o pot simți niciodată. Holmes câștigase partida, firește; bruta cu nările roșii câștigase. Dar nici măcar Holmes nu putea ajunge până la acest ultim supraviețuitor care rătăcea la marginea lumii, până la acest proscris care privea înapoi la pământurile locuite, care zăcea întins, ca un marinar înecat, pe țărmul lumii.

Acesta a fost momentul (Rezia plecase la cumpărături) când a avut loc marea revelație. O voce glăsui de după paravan. Vorbea Evans. Morții erau cu el.

— Evans, Evans! strigă.

Domnul Smith vorbește tare, cu el însuși; Agnes, servitoarea, îi strigă ceva doamnei Filmer în bucătărie. A strigat: „Evans, Evans!" când a intrat ea cu tava. A zbughit-o Agnes, da, și a luat-o la sănătoasa, pe scări, la vale.

Și Rezia intră, cu florile, și traversă camera și așeză trandafirii într-o vază pe care începu s-o bată curând soarele, și se porni să râdă și să sară împrejurul odăii.

A trebuit să cumpere trandafirii, spuse Rezia, de la un om sărac de pe stradă. Erau însă deja aproape morți, spuse ea aranjând trandafirii.

Așadar, afară era un om; probabil Evans; iar trandafirii, despre care Rezia spunea că sunt pe jumătate morți, i-a cules el de pe câmpiile Greciei. Comunicarea e sănătate; comunicarea e fericire. Comunicarea… murmură el.

— Ce spui tu, Septimus? îl întrebă Rezia nebună de spaimă, văzându-l că vorbește singur.

O trimise pe Agnes să fugă după doctorul Holmes. Soțul ei, spunea, înnebunise. Abia dac-o mai recunoștea.

— Bruta! Bruta! strigă Septimus văzând natura umană, adică pe doctorul Holmes, intrând în cameră.

— Ei, ce se întâmplă? spuse doctorul Holmes, în felul cel mai amabil din lume. Spunem prostii ca să ne speriem soția? Nu-i nimic, are să-i dea ceva care să-l facă să doarmă. Și dacă au bani destui, spuse doctorul Holmes privind ironic prin odaie, să facă tot ce pot și să se ducă în Harley Street; dacă nu au încredere în el, spuse doctorul Holmes, cu o privire mai puțin binevoitoare.

Era douăsprezece fix; Big Ben bătea ora douăsprezece; bătăile lui erau duse de vânt peste partea de nord a Londrei; se dizolvau în cele ale altor orologii, amestecându-se într-un fel impalpabil, eteric, cu norii și cu dârele de fum și murind în înalt, printre pescăruși – bătu de douăsprezece în timp ce Clarissa Dalloway își întindea rochia verde pe pat, iar soții Warren Smith mergeau pe Harley Street. Aveau programare la ora douăsprezece. Probabil, se gândi Rezia, asta e casa lui sir William Bradshaw, cea în fața căreia e automobilul cenușiu. (Cercurile de plumb se topeau în aer.)

Și așa și era – automobilul lui sir William Bradshaw; plat, puternic, cenușiu, cu niște inițiale simplu îmbinate pe caroserie, parcă sugerând că fastul heraldic era deplasat când era vorba de omul acesta, un duh vindecător, un preot al științei; și, pentru că automobilul era cenușiu, ca să se asorteze cu sobra lui suavitate, blănuri cenușii, cuverturi argintiu-cenușii erau îngrămădite înăuntru, ca să-i țină înaltei doamne de cald în timp ce aștepta. Căci adesea sir William ieșea la treizeci şi cinci de kilometri sau mai mult distanță de oraș, ca să-i viziteze pe bogați, pe bolnavi, cei care își puteau permite să plătească onorariul foarte mare pe care, pe foarte bună dreptate, sir William

îl reclama pentru avizul său. Lady Bradshaw aştepta cu genunchii înfăşuraţi în pături un ceas sau mai bine, sprijinită pe spate, gândindu-se uneori la pacient, alteori, în chip scuzabil, la zidul de aur care se înălţa minut cu minut în timp ce aştepta; zidul de aur se înălţa între ei şi toate vicisitudinile şi neliniştile (le suportase cu vitejie, avuseseră şi ei încercările lor) până când s-a simţit închisă într-un ocean calm peste care suflă doar vânturi parfumate; respectată; admirată; invidiată, nemaiavând să-şi dorească aproape nimic, îi părea doar rău că este prea grasă; mari dineuri date colegilor în fiecare marţi seara; când şi când – inaugurarea unui bazar; primiri la palat; şi, vai, prea puţin timp cu soţul ei, a cărui muncă sporea întruna: un băiat repurtând succese la Eton; i-ar fi plăcut să aibă şi o fată; ocupaţii avea, oricum, din belşug; bunăstarea copiilor; supravegherea epilepticilor vindecaţi şi fotografia; în timpul aşteptărilor ei, dacă se afla prin preajmă o biserică în construcţie sau o biserică ruinată, dădea un bacşiş paracliserului, obţinea cheia şi făcea fotografii pe care cu greu le-ai fi putut deosebi de ale unui profesionist.

Sir William nu mai era tânăr. Muncise din greu; îşi dobândise situaţia doar prin capacitatea lui (era fiul unui prăvăliaş); îşi iubea meseria; făcea o excelentă figură la ceremonii şi ştia să vorbească – toate acestea ajunseseră să-i dea, la vremea când a fost înnobilat, o privire grea, o privire ostenită (şirul neîntrerupt al clienţilor, responsabilităţile şi privilegiile atât de împovărătoare ale profesiunii sale); oboseala aceasta împreună cu părul lui cărunt sporeau extraordinara distincţie a înfăţişării sale şi îi dădeau reputaţia (de maximă importanţă pentru cineva care

tratează maladii nervoase) nu numai a unei abilități fulgerătoare și a unei aproape infailibile acurateți de diagnostic, ci și aceea de căldură; tact; înțelegere a sufletului omenesc. Înțelese de cum intrară (se numeau Warren Smith); fu sigur că a înțeles starea omului; era un caz extrem de grav. Era un caz de completă epuizare – completă epuizare fizică și nervoasă, cu toate simptomele într-un stadiu avansat, cum se convinsese în două-trei minute (scriind răspunsurile la întrebările sale, murmurate discret, pe o fișă roz).

De câtă vreme îl tratează doctorul Holmes?

Șase săptămâni.

A prescris puțină bromură? A spus că nu e nimic grav? O, da (practicienii aceștia de medicină generală! se gândi sir William. Trebuia să-și cheltuiască jumătate din timp ca să îndrepte boacănele lor. Unele erau ireparabile).

— V-ați distins în mod deosebit în război?

Pacientul repeta întrebător cuvântul „război“.

Atașează cuvintelor sensuri de natură simbolică. Un simptom important de notat pe fișă.

— Războiul? întrebă pacientul. Războiul european – acest mic tărăboi de elevi, cu praf de pușcă? Dacă s-a distins? Uitase, uitase într-adevăr. În război, în cel adevărat, eșuase.

— Da, s-a distins în mod deosebit, îl asigură Rezia pe doctor, a fost avansat.

— Iar cei de la serviciu au despre dumneavoastră o părere superlativă? murmură sir William, aruncând o privire peste scrisoarea, redactată în termeni foarte generoși, a domnului Brewer. Așadar, nu aveți nici un necaz, nici o grijă financiară, nimic?

Comisese o crimă înspăimântătoare și fusese condamnat la moarte de natura umană.

— Am... Am, începu el, comis o crimă.

— N-a făcut nimic rău, îl asigură Rezia pe doctor. Dacă domnul Smith e bun să aștepte puțin, spuse sir William, trebuie să stea de vorba cu doamna Smith, în camera alăturată. Soțul ei e foarte serios bolnav, îi spuse sir William. Amenință că se sinucide?

O, da, spuse ea plângând. Dar nu spune asta serios, adăugă. Nu, firește. Totul e să se odihnească, spuse sir William; odihnă, odihnă, odihnă; o lungă odihnă în pat. Exista un sanatoriu încântător, la țară, unde soțul ei se va bucura de o îngrijire desăvârșită. Fără ea? întrebă. Din nefericire, da; oamenii care ne sunt cei mai dragi nu ne priesc când suntem bolnavi. Dar nu era nebun, nu-i așa? Sir William spuse că el nu vorbește niciodată despre „nebunie"; numea astfel de lucruri lipsă de simț al măsurii. Bine, dar soțului ei îi erau antipatici doctorii. O să refuze să se ducă acolo. Pe scurt și cu blândețe, sir William o lămuri care este situația în astfel de cazuri. Amenințase că se sinucide. Nu exista alternativă. Așa era legal. Va sta în pat într-o casă frumoasă la țară. Infirmierele erau admirabile. Sir William avea să-l viziteze o dată pe săptămână. Dacă doamna Warren Smith este absolut sigură că nu mai are nimic de întrebat – nu-și zorea niciodată pacienții – se vor întoarce la soțul ei. Nu mai avea nimic de întrebat – nu pe sir William.

Astfel că se înapoiară la ființa cea mai exaltată din lume; la criminalul care își înfrunta judecătorii; victima expusă pe înălțimi; fugarul; marinarul înecat; poetul odei nemuritoare; stăpânul care trecuse din viață în moarte; la

Septimus Warren Smith, care stătea în fotoliu sub luminator, contemplând fotografia lui lady Bradshaw în ținută de Curte și murmura mesaje despre frumusețe.

— Am terminat mica noastră conversație, spuse sir William.

— Spune că ești foarte bolnav, spuse Rezia plângând.

— Am convenit că ar fi bine să mergeți într-un sanatoriu, adăugă sir William.

— Unul dintre sanatoriile lui Holmes? rânji sarcastic Septimus. Insul îi făcuse o impresie neplăcută. Pentru că era în sir William, al cărui tată fusese negustor, un respect înnăscut pentru maniere și îmbrăcăminte, respect pe care orice formă de neglijență îl irita; pe lângă asta, și într-un sens mai profund, era în sir William, care nu avusese niciodată timp să citească, o invidie adânc îngropată împotriva oamenilor cultivați care veneau în cabinetul lui și lăsau să se înțeleagă că medicii, a căror profesiune solicită constant facultățile cele mai înalte, sunt oameni fără cultură.

— Unul dintre sanatoriile *mele,* domnule Warren Smith, spuse, unde o să vă învățăm să vă odihniți.

Încă ceva doar.

Era sigur că atunci când domnul Warren Smith era sănătos era ultimul om de pe lume care să-și sperie soția. Spusese însă că are de gând să se omoare.

— Toți avem clipele noastre de depresie, spuse sir William.

Dacă te-ai poticnit o dată, își repetă Septimus, natura umană te prigonește. Holmes și Bradshaw te prigonesc. Cutreieră deșertul. Zboară urlând prin pustietate. Te pun pe scaunul de tortură, îți răsucesc degetele. Natura umană e necruțătoare.

— Are uneori accese? întrebă sir William cu stiloul pe o fișă roz.

Era treaba lui, răspunse Septimus.

— Nimeni nu trăiește doar pentru el, spuse sir William, aruncând o privire la fotografia soției sale în ținută de Curte.

— Și vă așteaptă o cariera strălucită, spuse sir William. Scrisoarea lui Brewer era pe masă. O carieră excepțională, strălucită.

Dar dacă spune? Dacă transmite mesajul? O să-l lase în pace atunci Holmes, Bradshaw?

— Eu… Eu… bâlbâi.

Dar ce crimă săvârșise? Nu izbutea să-și amintească.

— Da? îl încurajă sir William. (Numai că ora era cam târzie.)

Iubire, arbori, unde era crima? – care era mesajul lui? Nu izbutea să și-l amintească.

— Eu… Eu… bâlbâi Septimus.

— Încercați să vă gândiți cât mai puțin la dumneavoastră, spuse cu blândețe sir William. Era limpede că nu putea fi lăsat în libertate.

Mai doreau să-l întrebe ceva? Sir William avea să aranjeze totul (îi șopti el Reziei) și o s-o anunțe după-amiază între cinci și șase.

— Lăsați totul pe seama mea, spuse el încheind.

Niciodată, niciodată, de când era, nu îndurase Rezia tortură mai mare. Ceruse ajutor și fusese părăsită! Nu le fusese de nici un folos! Sir William Bradshaw era un om rău.

Numai întreținerea automobilului îl costa, de bună seamă, o mulțime de bani, spuse Septimus când ieșiră în stradă.

Se strânse de brațul lui. Fuseseră părăsiți.

Dar ce voia mai mult?

Acorda pacienților săi trei sferturi de oră; și dacă în știința aceasta extenuantă care are drept obiect ceva despre care nu știm, la urma urmei, nimic – sistemul nervos, creierul uman – un medic pierde simțul măsurii, eșuează ca medic. Trebuie să fim sănătoși; și sănătatea înseamnă măsură; așa că, atunci când un om îți intră în cabinet și spune că este Hristos (o iluzie curentă) și că are un mesaj, cum au cei mai mulți, și amenință, cum fac adesea, că se omoară, trebuie să invoci măsura; să prescrii odihnă în pat; odihnă în singurătate; tăcere și odihnă; odihnă fără prieteni, fără cărți, fără mesaje; șase luni de odihnă; până când omul care la sosire cântărea patruzeci și cinci de kilograme cântărește la plecare șaptezeci și șase.

Măsura, divina măsură, zeița lui sir William, pe care sir William o dobândise în timp ce vizita spitale, pescuia somon, îi făcea în Harley Street un fiu lui lady Bradshaw, care pescuia și ea somon și făcea fotografii greu de deosebit de cele ale unui profesionist. Datorită cultului măsurii, sir William nu numai că prospera el însuși, dar făcea și Anglia să prospere, îi interna nebunii, interzicea nașterile, penaliza deznădejdea, îi împiedica pe cei anormali să-și propage ideile până când ajungeau și ei să împărtășească simțul său de măsură – al său, dacă erau bărbați, al lui lady Bradshaw dacă erau femei (lady Bradshaw broda, împletea, stătea patru seri din șapte acasă cu fiul ei), astfel că, pe lângă faptul că îl respectau colegii, că era temut de subalterni, prietenii și rudele bolnavilor săi simțeau pentru el cea mai vie recunoștință deoarece îi obliga

pe acești Hristoși profetici, bărbați sau femei care prevesteau sfârșitul lumii sau venirea Domnului, să stea în pat și să bea lapte, după prescripțiile lui sir William; sir William, cu cei treizeci de ani de experiență a cazurilor de felul acesta și cu instinctul său infailibil: asta e nebunie, asta nu; cu simțul său de măsură.

Dar Măsura are o soră, mai puțin zâmbitoare, mai teribilă, o zeiță care și acum – în arșița și nisipurile Indiei, în noroiul și mlaștina Africii, în suburbiile Londrei, pe scurt, oriunde climatul sau diavolul îi ispitește pe oameni să se abată de la credința cea dreaptă, de la credința ei – și acum surpă altare, dărâmă idoli și își înalță în locul lor chipul ei sever. Convertire e numele ei și se înfruptă din voința celor slabi, pentru că-i place să impresioneze, să se impună, adoră să-și vadă trăsăturile întipărite pe fața mulțimii. La Hyde Park Corner, în picioare pe un butoi, ține predici; se drapează în alb și pășește smerit, travestită în dragoste frățească, prin uzine și parlamente; oferă ajutor, dar dorește putere; îi azvârle brutal din calea ei pe cei de altă părere, pe nemulțumiți; îi oblăduiește pe cei care, cu privirile ridicate spre ea, își iau lumina, cu supunere, din ochii ei. Și această doamnă (Rezia Warren Smith ghicise) sălășluia în inima lui sir William, deși ascunsă, cum e de cele mai multe ori, sub un travesti plauzibil; sub vreun nume onorabil: iubire, datorie, jertfire de sine. Cum mai muncea – cum se căznea să adune fonduri, să propage reforme, să inițieze instituții! Dar convertirea, zeiță exigentă, preferă cărămizii sângele și se înfruptă cu extrem rafinament din voința umană. Bunăoară, lady Bradshaw. Acum cincisprezece ani voința ei cedase. Nimic palpabil;

nici o scenă, nici o zarvă; doar lenta scufundare, parcă a unei bărci care ia apă, a voinței sale într-a lui. Suav era zâmbetul ei, rapidă i-a fost supunerea; dineurile din Harley Street, cu opt-nouă feluri de mâncare, cu zece-cincisprezece convivi din elita profesiunii, erau calme și distinse. Numai că, pe măsură ce seara trecea, o imperceptibilă plictiseală sau poate jenă, o zvâcnire nervoasă, un gest stângaci, o poticnire, o confuzie indicau ceea ce era foarte dureros de crezut – că biata lady mințea. Cândva, demult, pescuise somon în voia ei: acum, grăbită să hrănească aviditatea de dominație, de putere care sclipea atât de onctuos în ochii soțului ei, ea se strângea, se chircea, se estompa, se reteza, se trăgea înapoi, se furișa; astfel că, fără a ști exact ce anume făcea seara dezagreabilă și provoca presiunea aceasta în creștetul capului (ceea ce ar fi putut foarte bine să fie din vina conversației profesionale sau a oboselii unui mare medic a cărui viață, spunea lady Bradshaw, „nu e a lui, ci a pacienților săi"), seara era, hotărât, dezagreabilă: astfel că musafirii, când bătea ora zece, abia ieșiți în Harley Street, respirau cu încântare; ușurare care însă era refuzată pacienților săi.

În cabinetul cenușiu, cu tablouri pe pereți și cu mobile de preț, sub luminatorul de sticlă mată, pacienții aflau întinderea abaterilor lor; ghemuiți în fotolii, îl priveau executând, spre binele lor, un exercițiu ciudat; își repezea mâinile în lături, apoi le aducea brusc pe șolduri, pentru a dovedi (dacă pacientul era îndărătnic) că sir William era stăpân pe acțiunile lui, pe când pacientul, nu. În acest punct, unii mai slabi de înger se frângeau; izbucneau în plâns, se dădeau bătuți; alții, inspirați de Dumnezeu știe

ce nebunie fără frâu, îi spuneau lui sir William de la obraz că e un farsor blestemat; puneau la îndoială, împingând impietatea și mai departe, viața însăși. La ce bun să trăiești? întrebau ei. Sir William răspundea că viața e un lucru bun. Bineînțeles, lady Bradshaw, cu penele ei de struț, atârna deasupra căminului, cât despre venitul lui, acesta se ridica la douăsprezece mii pe an. Dar cu noi, protestau ei, viața n-a fost atât de mărinimoasă. Iar el admitea că e așa. Le lipsea simțul măsurii. Și poate, la urma urmei, nu există Dumnezeu. El dădea din umeri. Pe scurt, să trăim sau să nu trăim nu e o treabă care ne privește pe fiecare? Nu, aici greșeau. Sir William avea în Surrey un prieten la care se învăța, ceea ce sir William admitea cu franchețe că e o artă dificilă, simțul măsurii. Pe lângă asta, mai erau iubirea de soție; onoarea; curajul; o carieră strălucită. Dacă nici acestea nu dădeau rezultate, sir William invoca în ajutorul său asigurarea ordinii și binele societății care, cum remarca el pe un ton foarte liniștit, vor avea grijă, în Surrey, ca aceste impulsuri antisociale, generate mai ales de lipsa unui sânge sănătos, să fie ținute sub control. Și în clipa aceea se strecura din ascunzătoarea ei și se urca pe tron zeița aceea a cărei desfătare este să calce în picioare răzvrătirea, să pecetluiască, de neșters, chipul ei pe sanctuarele altora. Goi, fără apărare, cei istoviți, cei fără prieteni primeau pecetea voinței lui sir William. Se năpustea, devora, îi închidea. Tocmai amestecul acesta de hotărâre și de omenie făcea ca sir William să fie în așa măsură iubit de rudele victimelor sale.

Dar Rezia Warren Smith își spunea plângând, în timp ce străbătea Harley Street, că nu poate să-l sufere pe omul acesta.

Fărâmițând și tăind felii, împărțind și subîmpărțind, ceasurile de pe Harley Street ronțăiau din ziua de iunie, dădeau sfaturi de supunere, exaltau autoritatea și lăudau în cor supremele avantaje ale simțului măsurii, până în clipa când movila timpului căzu atât de mult, încât un ceas comercial, atârnat deasupra unui magazin din Oxford Street, anunță, vesel, fratern, ca și când pentru domnii Rigby și Lowndes ar fi fost o plăcere să dea gratis această informație, că era ora unu și jumătate.

Dacă ridicai ochii, observai că fiecare literă a numelui lor reprezenta o oră; fără să-ți dai seama, le erai recunoscător lui Rigby și Lowndes că îți oferă o oră garantată de Greenwich; și această recunoștință (rumega Hugh Whitbread învârtindu-se prin fața vitrinei) lua mai târziu în chip firesc forma unei achiziții de ciorapi sau de pantofi de la Rigby și Lowndes. Așa rumega el. Era obiceiul lui. Nu cobora în adânc. Atingea suprafețe; limbile moarte, cele vii, viața la Constantinopol, Paris, Roma; călărie, vânătoare, tenis, trecuse prin fiecare cândva. Gurile rele spuneau că acum face de gardă la Palatul Buckingham, în ciorapi de mătase și pantaloni până la genunchi. Nimeni nu știa ce anume păzește, dar făcea de gardă într-un fel extrem de eficient. Plutise pe crema societății engleze cincizeci și cinci de ani. Cunoscuse prim-miniștri. Profunzimea afecțiunilor sale era notorie. Și, dacă era adevărat că nu luase parte la nici unul dintre marile evenimente ale vremii, nici nu deținuse funcții importante, i se datorau una sau două modeste reforme: una era o ameliorare a adăposturilor publice; cealaltă, protecția bufnițelor în Norfolk; fetele în casă aveau motive să-i fie recunoscătoare;

iar numele lui în josul scrisorilor către *Times* prin care cerea o strângere de fonduri, făcea apel la public să apere, să cruțe, să curețe gunoiul, să micșoreze fumul și să suprime imoralitatea din parcuri impunea respect.

Și chiar era magnific, oprit pentru o clipă (în timp ce sunetul jumătății de oră se stingea) să privească cu ochi critic, de cunoscător, ciorapii și pantofii; impecabil, grav, ca și când ar fi privit lumea de la o anumită înălțime, și îmbrăcat pe măsură; dar era conștient de obligațiile pe care le impun statura, bogăția, sănătatea, și respecta cu strictețe, chiar atunci când nu era absolut necesar, micile acte de curtenie, ceremoniile demodate care dădeau manierelor sale o anume calitate, ceva demn de imitat, ceva care ți-l amintea: n-ar fi luat, bunăoară, niciodată masa la lady Bruton, pe care o cunoștea de douăzeci de ani, fără să-i aducă, oferindu-i-l cu mâna întinsă, un buchet de garoafe și fără s-o întrebe pe domnișoara Brush, secretara lui lady Bruton, despre fratele ei din Africa de Sud, lucru care, cine știe de ce, o emoționa atât de mult pe domnișoara Brush, deși lipsită cum era de cel mai mic atribut al farmecului feminin, încât răspundea: „Vă mulțumesc, o duce bine în Africa de Sud“, când el, de fapt, de șase ani, o ducea foarte rău în Portsmouth.

În schimb, lady Bruton îl prefera pe Richard Dalloway, care sosi în aceeași clipă. S-au întâlnit la ușă.

Lady Bruton îl prefera firește pe Richard Dalloway. Era făcut dintr-un material mult mai fin. Totuși, n-o să-i lase să-l denigreze pe bietul, dragul ei Hugh. N-ar fi putut să-i uite niciodată bunătatea – fusese, cu adevărat, deosebit de bun –, nu mai știa bine în ce împrejurare anume. Dar

fusese deosebit de bun. Și, de altfel, diferența dintre un bărbat și altul nu e mare lucru. Nu înțelesese niciodată ce rost are să-i tai pe oameni bucăți, cum făcea Clarissa Dalloway – să-i tai bucăți și apoi să-i lipești din nou la un loc; în orice caz, nu atunci când ai șaizeci și doi de ani. Luă garoafele lui Hugh zâmbind în felul ei colțuros și sever. Le spuse că în afară de ei nu mai vine nimeni. Invitația ei era un pretext ca s-o ajute să iasă dintr-o dificultate…

— Dar întâi să mâncăm, spuse ea.

Așa că prin ușile batante începu o forfotă mută și fermecătoare de fete cu șorțuri și bonete albe, nu slujitoare ale necesității, ci inițiate în misterul sau în marele iluzionism practicat de doamnele din Mayfair de la unu și jumătate la două, când, la un semn al mâinii, traficul se oprește și în locul lui se înfiripă amăgirea aceasta adâncă, întâi în privința mâncării – parcă n-ar costa nimic; și apoi masa care se așterne singură, spontan, cu argint și cristal, mici împletituri de rafie, cupe cu fructe roșii; brume străvezii de smântână cafenie voalează calcanul; în tăvi înoată bucăți de pui; focul arde colorat, festiv; și, odată cu vinul și cafeaua (care nu costă nimic), se iscă dinaintea ochilor visători năluciri voioase; ochi blând gânditori; ochi cărora viața le apare muzicală, tainică; ochi care se însuflețesc acum, să privească cu bucurie frumusețea garoafelor roșii pe care lady Bruton (ale cărei mișcări erau întotdeauna colțuroase) le așezase lângă farfuria ei; de aceea Hugh Whitbread, simțindu-se împăcat cu lumea întreagă și totodată cu desăvârșire sigur de el, spuse, așezându-și furculița:

— Ce încântător ar arăta pe dantela rochiei dumneavoastră!

Domnișoarei Brush îi displăcu profund această familiaritate, îl califică în mintea ei drept un tip prost-crescut. Domnișoara Brush o făcu pe lady Bruton să râdă.

Lady Bruton luă garoafele, ținându-le cam țeapăn, cu un gest aproape identic cu cel al generalului care ține în mână un sul de pergament în tabloul din spatele ei; rămase neclintită, dusă. Ce era ea, strănepoata generalului? Stră-strănepoata lui? se întrebă Richard Dalloway. Sir Roderick, sir Miles, sir Talbot – asta era. Era remarcabil cât de bine se păstra în familia aceasta asemănarea la femei. Ar fi putut fi ea însăși un general de dragoni. Iar Richard ar fi servit bucuros sub ordinele ei; avea pentru ea cel mai mare respect; se complăcea cu duioșie în gânduri despre aceste bătrâne doamne de neam mare, cu genealogii și, în felul său cordial, i-ar fi făcut plăcere să aducă vreo câțiva tineri exaltați dintre cunoștințele lui să ia prânzul cu ea; de parcă o femeie de felul ei putea fi educată de niște simpatici entuziaști băutori de ceai! Îi cunoștea ținutul de baștină. Îi cunoștea familia. Aveau o viță, încă roditoare, sub care se așezaseră Lovelace sau poate Herrick – ea nu citea niciodată nici măcar un cuvânt dintr-o poezie, dar așa umbla povestea. Mai bine să aștepte, ca să le pună întrebarea care o frământa (să adreseze sau nu un apel publicului, și dacă da, în ce termeni etc.), să aștepte până își vor fi băut cafeaua, se gândi lady Bruton; și își așeză garoafele lângă farfurie.

— Ce face Clarissa? întrebă ea pe neașteptate.

Clarissa susținuse întotdeauna că lady Bruton nu o simpatizează. La drept vorbind, lady Bruton avea reputația că o interesează mai mult politica decât oamenii; că vorbește ca un bărbat; că fusese amestecată prin anii

optzeci într-o intrigă renumită care începea acum să fie menționată în memorii. Ce era sigur era că în salonul ei se găsea un alcov, și în acest alcov o masă, și pe masa aceasta o fotografie, a generalului sir Talbot Moore, acum decedat, care scrisese acolo (într-o seară din anii optzeci), în prezența lui lady Bruton, cu știința, poate chiar la sfatul ei, o telegramă prin care li se ordona trupelor britanice să înainteze, într-un prilej istoric. (Ea păstrase tocul și spunea povestea.) Iată de ce, atunci când întreba în felul ei brusc: „Ce face Clarissa?", soților le venea greu să-și convingă soțiile, și de fapt, oricât de devotați, se îndoiau în sinea lor ei înșiși că lady Bruton poartă interes unor femei care încurcau adesea calea bărbaților lor, îi împiedicau să accepte posturi în străinătate și trebuiau duse la mare tocmai în toiul sesiunii parlamentare, pentru a se întrema după gripă. Și, cu toate acestea, întrebarea ei: „Ce face Clarissa?" era pentru femei un semn infailibil de simpatie din partea unei prietene aproape complet tăcute, ale cărei vorbe (șase-șapte propoziții într-o viață întreagă) însemnau recunoașterea unei anume camaraderii feminine care, pe dedesubtul prânzurilor masculine, o unea pe lady Bruton cu doamna Dalloway, într-o ciudată alianță, ele, care se întâlneau rar și când se întâlneau păreau că-și sunt indiferente sau ostile.

— M-am întâlnit cu Clarissa de dimineață în parc, spuse Hugh Whitbread, scurmând în adâncul farfuriei, încântat să-și acorde acest omagiu, dat fiind că ajungea să pășească în Londra ca să întâlnească imediat pe toată lumea; dar lacom, unul dintre cei mai lacomi oameni

pe care-i cunoscuse în viața ei, se gândi Milly Brush, care îi analiza pe bărbați cu o inflexibilă nepărtinire și care era în stare de un devotament fără capăt, în special față de propriul ei sex, pentru că era noduroasă, ștearsă, colțuroasă și complet lipsită de farmec feminin.

— Știți cine e în oraș? întrebă lady Bruton amintindu-și brusc. Vechiul nostru prieten, Peter Walsh.

Zâmbiră cu toții. Peter Walsh! Și domnul Dalloway se bucură cu adevărat, se gândi Milly Brush; iar domnul Whitbread se gândește numai la pui.

Peter Walsh! Toți trei, lady Bruton, Hugh Whitbread și Richard Dalloway, își amintiră același lucru – cu câtă patimă fusese Peter îndrăgostit; cum fusese respins; plecase în India; devenise plantator, își stricase viața; și Richard Dalloway ținea foarte mult la dragul, la vechiul lui amic. Milly Brush observă asta; observă o adâncime în negrul ochilor săi; îl văzu ezitând; chibzuind; ceea ce o interesa, cum de altfel domnul Dalloway o interesa întotdeauna: ce-o fi gândind, se întreba ea, despre Peter Walsh?

Că Peter Walsh fusese îndrăgostit de Clarissa; că imediat după prânz avea să se întoarcă acasă s-o vadă pe Clarissa; că are să-i spună că o iubește, exact așa. Da, are să-i spună.

Milly Brush era odată cât pe-aci să se îndrăgostească de aceste tăceri; și domnul Dalloway era, în orice împrejurare, un om atât de demn de încredere; și, pe deasupra, un gentleman. Acum ea avea patruzeci de ani, iar lady Bruton nu avea decât să-și încline ușor capul ori să și-l întoarcă puțin mai brusc și Milly Brush primea semnul

oricât de adânc ar fi fost cufundată în aceste meditații ale unui spirit detașat, ale unui suflet necorupt, pe care viața nu putea să-l amăgească, pentru că viața nu-i dăruise nici podoaba cea mai lipsită de preț; nu tu buclă, zâmbet, buză, obraz, nas – absolut nimic; lady Bruton nu avea decât de înclinat ușor capul și Perkins primea instrucțiuni să se zorească cu cafelele.

— Da; Peter Walsh s-a întors, spuse lady Bruton. Lucrul era vag măgulitor pentru ei toți. Se întorsese, strivit, înfrânt, la țărmurile lor adăpostite. Să-l ajute însă, reflectau ei, e cu neputință; caracterul lui avea un cusur. Hugh Whitbread spuse că, firește, puteai să menționezi numele lui Peter Walsh domnului Cutare sau Cutare. Se încrunta în chip lugubru, cu aerul unui om cu greutate, la gândul scrisorilor pe care le va scrie șefilor serviciilor guvernamentale cu privire la „vechiul meu prieten, Peter Walsh" și așa mai departe. Dar din toate acestea n-avea să iasă nimic – sau nimic durabil, din pricina caracterului său.

— Încurcat cu vreo femeie, spuse lady Bruton. Ghiciseră cu toții că *asta* se afla la temeiul lucrurilor.

— De altfel, spuse lady Bruton, grăbită să abandoneze subiectul, o să auzim toată povestea chiar de la Peter.

(Și cafeaua tot nu mai venea.)

— Adresa lui? murmură Hugh Whitbread; și imediat se produse o cută în curentul serviciului care curgea pe lângă lady Bruton zi după zi, colectând, interceptând, învăluind-o într-o țesătură fină care amortiza șocurile, atenua întreruperile și învăluia casa din Brook Street într-o plasă fină în care lucrurile aveau un loc și de unde erau

luate fiecare la timpul său, cu precizie și rapiditate, de cărunta Perkins, care era la lady Bruton de treizeci de ani și care acum scrise adresa și i-o înmână domnului Whitbread; acesta își scoase portofelul, își înălță sprâncenele și, strecurând adresa printre documente de cea mai mare importanță, spuse că are s-o convingă pe Evelyn să-l invite la prânz.

(Așteptau, pentru a aduce cafeaua, ca domnul Whitbread să isprăvească.)

Hugh e foarte încet, se gândi lady Bruton. Se îngrașă, observă ea, Richard se menține mereu în cea mai bună formă. Începea să-și piardă răbdarea; întreaga ei ființă se orienta ferm, de neabătut, măturând imperios la o parte toate aceste fleacuri inutile (pe Peter Walsh și interesele lui), către subiectul care îi absorbea atenția, și nu numai atenția, ci și fibra aceea care era axa sufletului ei, acea parte esențială din ea fără de care Millicent Bruton n-ar fi fost Millicent Bruton; acel proiect al ei de a face ca tineri de ambele sexe, născuți din părinți respectabili, să emigreze și să se instaleze în Canada, unde aveau bune perspective de prosperitate. Exagera, își pierduse poate simțul măsurii. Pentru ceilalți emigrația nu era remediul evident, ideea sublimă. Nu era pentru ei (nici pentru Hugh, nici pentru Richard, nici măcar pentru devotata domnișoară Brush) supapa egoismului înăbușit pe care o femeie puternică și marțială, bine hrănită, cu o bună ascendență, cu impulsuri directe, cu sentimente limpezi și cu putere introspectivă redusă (deschisă și simplă – de ce nu poate fi toată lumea deschisă și simplă? întrebă ea) îl simte crescând în ea după ce i-a trecut tinerețea și pe

care trebuie să-l proiecteze asupra unui obiect – poate emigrația, poate emanciparea; dar, oricare ar fi acest obiect în jurul căruia secreta zilnic esența sufletului ei, el devine, în mod inevitabil, prismatic, lucios, pe jumătate oglindă, pe jumătate piatră prețioasă; când ascuns cu grijă, de teamă să nu râdă lumea; când etalat cu mândrie. Pe scurt, emigrația devenise în bună măsură lady Bruton.

Dar trebuia să scrie. Și o scrisoare către *Times*, obișnuia ea să-i spună domnișoarei Brush, o costa mai mult efort decât să organizeze o expediție în Africa de Sud (ceea ce în timpul războiului și făcuse). După o dimineață de luptă, scrisori începute, rupte, începute din nou, simțea de fiecare dată slăbiciunea naturii ei de femeie cum n-o simțea cu nici un alt prilej și își îndrepta cu recunoștință gândul către Hugh Whitbread, care avea – de acest lucru nu se îndoia nimeni – arta de a scrie scrisori către *Times.*

O ființă cu o constituție atât de deosebită de a ei, cu un atât de rafinat simț al limbii; în stare să formuleze lucrurile așa cum le plăcea editorilor să fie formulate; avea o pasiune pe care n-o puteai numi, pur și simplu, lăcomie. Adesea lady Bruton se abținea să-i judece pe bărbați din considerație pentru acordul misterios pe care ei, dar nu și femeile, îl aveau cu legile universului; știau cum să spună lucrurile; cunoșteau tradițiile; așa că, dacă Richard o sfătuia și dacă Hugh îi scria ce avea de spus, era aproape sigură că nu greșește. Îl lăsă deci pe Hugh să-și mănânce sufleul; îl întrebă despre Evelyn; așteptă până își aprinseră țigările, apoi spuse:

— Milly, vrei să aduci hârtiile?

Și domnișoara Brush ieși din cameră, se întoarse; așeză hârtiile pe masă; iar Hugh își scoase stiloul; stiloul lui de argint, care avea în urma lui douăzeci de ani de serviciu, spuse el, deșurubându-i capacul. Era încă în perfectă stare: îl arătase producătorilor; nu exista nici un motiv, spuneau ei, pentru care să se fi uzat vreodată; ceea ce era, într-un fel, spre lauda lui Hugh și spre lauda sentimentelor pe care le exprima tocul său (aceasta e impresia pe care o avu Richard Dalloway) când Hugh începu să scrie cu grijă majusculele, cele de la începutul alineatului, înflorite cu cercuri, și astfel dădu, în chip miraculos, încâlcelilor lui lady Bruton un sens, o gramatică pe care aceasta, asistând la miraculoasa transformare, simțea că editorul de la *Times* va fi obligat să le respecte. Hugh era încet. Hugh era stăruitor. Richard spuse că trebuie încercat. Hugh propuse modificări din respect pentru sentimentele cititorilor, ceea ce, spuse el cam acru văzând că Richard râde, „trebuie luat în considerație", și citi cu glas tare: „cum, prin urmare, opinia noastră este că timpurile sunt coapte… tineretul excedentar al populației noastre mereu în creștere… ceea ce datorăm morților…", toate, lucruri pe care Richard le socotea umplutură și baliverne, dar, firește, inofensive, iar Hugh continua să evoce în ordine alfabetică sentimente de cea mai înaltă noblețe, scuturându-și cenușa de țigară de pe jiletcă și rezumând din loc în loc ce spusese până atunci până când, în sfârșit, dădu citire proiectului unei scrisori despre care lady Bruton era sigură că e o capodoperă. Oare chiar gândul ei suna așa?

Hugh nu putea să garanteze că editorul o va publica; avea să se întâlnească însă cu cineva la dejunul oficial.

La care lady Bruton, care făcea rareori un gest grațios, strânse grămadă la piept toate garoafele lui Hugh, apoi își repezi mâinile înainte și îl numi „primul meu ministru“. Nu știa ce s-ar fi făcut fără ei amândoi. Se ridicară. Și Richard Dalloway se duse ca de obicei să privească un moment portretul generalului, pentru că avea de gând, îndată ce avea o clipă de răgaz, să scrie o istorie a familiei lui lady Bruton.

Iar Millicent Bruton era foarte mândră de familia ei. Dar puteau să mai aștepte, puteau să mai aștepte, spuse ea, privind tabloul; înțelegând prin asta că cei din familia ei, militari, oameni de stat, amirali, fuseseră oameni de acțiune, care își făcuseră datoria; iar cea dintâi datorie a lui Richard era către țara lui; dar generalul are o înfățișare frumoasă, spuse ea; și toate documentele îl așteptau pe Richard la Aldmixton, gata pentru când va sosi vremea; adică, înțelegea ea, guvernarea laburistă. „A, știrile din India!“ strigă ea.

Și apoi, în timp ce stăteau în hol și își luau mănușile galbene din cupa de pe masa de malahit, iar Hugh îi oferea domnișoarei Brush, cu o politețe absolut deplasată, cine știe ce bilet refuzat sau altă amabilitate de care ei îi era silă din adâncul inimii și se făcu roșie ca sfecla, Richard, cu pălăria în mână, se întoarse către lady Bruton și spuse:

— Diseară vă vedem la serata noastră? la care lady Bruton își reluă aerul de măreție pe care redactarea scrisorii îl spulberase. Poate va veni sau poate nu va veni, Clarissa avea o energie admirabilă. Seratele o îngrozeau pe lady Bruton. Și apoi, începea să îmbătrânească. Asta le

aducea ea la cunoștință, stând în prag; frumoasă; foarte dreaptă; în timp ce câinele pechinez se întindea în spatele ei, iar domnișoara Brush dispărea în fundal cu brațele încărcate de hârtii.

Și lady Bruton urcă cu pași grei, maiestuoși, în camera ei și se lungi, cu un braț întins, pe sofa. Suspină, sforăi, nu pentru că ar fi adormit, ci doar pentru că era somnoroasă și greoaie, ca un câmp de trifoi în soarele acestei zile fierbinți de iunie, cu forfota albinelor și cu fluturii galbeni. Se întorcea mereu la timpurile acelea din Devonshire, unde sărise pâraiele pe Patty, poneiul ei, cu Mortimer și cu Tom, frații ei. Și apoi câinii; șobolanii; tatăl și mama ei pe peluză, sub copaci, luându-și ceaiul afară, și straturile de dalii, nalba, iarba de pampas; iar ei, ticăloșii cei mici, mereu gata să facă vreo boroboață, se furișau acasă prin hățișuri, să nu-i vadă nimeni, mânjiți cum erau după cine știe ce poznă. Și bătrâna dădacă, cât putea s-o certe pentru rochiile ei!

Dumnezeule, își amintea ea – era miercuri pe Brook Street. Băieții ăștia buni și de treabă, Richard Dalloway, Hugh Whitbread, plecaseră pe o zi fierbinte ca asta pe străzile al căror vuiet ajungea până la ea, cum stătea întinsă pe sofa. Avea putere, situație, venit. Trăise în fruntea vremii ei. Avusese prieteni buni; îi cunoscuse pe oamenii cei mai capabili din zilele ei. Murmurul Londrei urca până la ea și mâna ei, sprijinită pe spătarul sofalei, se încleșta pe un baston imaginar, asemenea celui pe care îl ținuseră, de bună seamă, strămoșii ei; ținându-l, i se părea, somnoroasă și greoaie cum era, că poruncește unor batalioane aflate în marș spre Canada și acelor băieți

buni care merg prin Londra, acestui teritoriu al lor, și acelui petic de covor, Mayfair.

Iar ei se îndepărtau tot mai mult de ea, legați cu un fir subțire (de vreme ce luaseră masa cu ea) care avea să se tot întindă, să se tot subțieze în timp ce ei mergeau prin Londra; prietenii noștri parcă ne-ar fi legați de trup, după ce au prânzit cu noi, cu un fir subțire care (în timp ce ea moțăia pe sofa) se încețoșa în dangătul clopotelor care băteau ora sau chemau la slujbă, așa cum un fir stingher de păianjen e atins de stropii de ploaie și se lasă în jos sub povara lor. Și așa adormi.

Iar Richard Dalloway și Hugh Whitbread ezitară la colțul spre Conduit Street exact în clipa când Millicent Bruton, întinsă pe sofa, lăsă firul să se rupă; începu să sforăie. Vânturi potrivnice se înfruntau la colțul străzii. Se opriră să se uite într-o vitrină; nu doreau nici să cumpere, nici să stea de vorbă, doar să se despartă, numai că, din cauza vânturilor potrivnice care se înfruntau la colțul străzii, din cauza unei poticneli a curenților care străbat trupul, două forțe ciocnindu-se într-un vârtej, dimineața și după-amiaza, se opriră. Un afiș de ziar se înălță în aer, elegant, la început ca un zmeu, apoi se opri, se repezi, fâlfâi; voalul unei doamne porni să plutească. Storuri galbene vibrau. Viteza traficului dimineții începu să scadă și câteva căruțe răzlețe huruiau în voie pe străzile aproape pustii. În Norfolk, la care Richard Dalloway era pe jumătate dus cu gândul, un vânt lin și cald întorcea petalele; înfiora apele; încrețea pajiștile înflorite. Cosașii, care se așezaseră după gardurile vii ca să alunge, dormind, oste-

neala dimineții, desfăceau perdelele de fire verzi; dădeau la o parte globuri tremurătoare de păpădie, ca să vadă cerul; albastrul, neclintitul, învăpăiatul cer de vară.

Conștient că privea o cană de argint cu două toarte din epoca lui Iacob I și că Hugh Whitbread admira condescendent, cu aere de cunoscător, un colier spaniol al cărui preț se gândea să-l afle pentru eventualitatea că i-ar plăcea Evelynei – Richard era totuși toropit; nu era în stare să gândească sau să se miște. Viața azvârlise la mal epava aceasta; vitrine pline de pietre colorate, și rămâneai acolo amorțit de letargia bătrâneții, țeapăn de rigiditatea bătrâneții, privind. Lui Evelyn Whitbread o să-i facă, probabil, plăcere să cumpere colierul acesta spaniol – probabil că da. Nu-și putu opri un căscat. Hugh intră în magazin.

— Ai dreptate! spuse Richard, urmându-l.

Dumnezeu îi era martor că nu avea poftă să cumpere coliere cu Hugh. Dar în trup sunt curenți. Dimineața se întâlnește cu după-amiaza. Purtat ca o șalupă precară peste valuri adânci, adânci, stră-străbunicul lui lady Bruton, cu memoriile lui și campaniile lui din America de Nord cu tot, fu înghițit și se duse la fund. Și Millicent Bruton, de asemenea. Se scufundă. Lui Richard puțin îi păsa ce se va alege de emigrație; de scrisoarea aceea, dacă editorul o s-o publice sau nu. Colierul atârna întins între admirabilele degete ale lui Hugh. Să-l dea unei fete, dacă simte nevoia să cumpere bijuterii – oricărei fete, oricărei fete de pe stradă. Căci lipsa de rost a acestei vieți îl frapa cu putere pe Richard – să cumperi coliere pentru Evelyn. Dacă ar fi avut un băiat, i-ar fi spus: Muncește, muncește. Dar o avea pe Elizabeth a lui; o adora pe Elizabeth a lui.

— Aș dori să-l văd pe domnul Dubonnet, spuse Hugh în felul său nonșalant de om de lume. Reieșea că acest Dubonnet avea măsura gâtului doamnei Whitbread sau, și mai ciudat, îi cunoștea gusturile în materie de bijuterii spaniole și cuantumul posesiunilor ei în această direcție (lucru pe care Hugh nu și-l amintea). Toate acestea îi părură lui Richard Dalloway teribil de bizare. El nu-i făcea daruri Clarissei niciodată, în afară de o brățară, în urmă cu doi-trei ani, un dar neizbutit. Ea n-o purta niciodată, îl durea să-și aducă aminte că n-o purta niciodată. Și așa cum firul stingher de păianjen, după ce a plutit șovăielnic de ici-colo, se agață de vârful unei frunze, tot așa spiritul lui Richard, revenindu-și din letargie, se îndreaptă către soția lui, Clarissa, pe care Peter Walsh o iubise atât de pătimaș; și Richard avu o bruscă viziune a ei la dejunul de atunci; el și Clarissa; viața lor alături; și trase tava cu bijuterii vechi spre el și, luând întâi broșa aceasta, apoi inelul acela, întrebă: „Cât costă?“, dar nu era sigur de gustul său. Dorea să deschidă ușa salonului și să intre întinzând ceva; un dar pentru Clarissa. Dar ce? Hugh era însă din nou el însuși. Dădea pe dinafară de atâta emfază. Evident, după ce fusese clientul acestui magazin timp de treizeci și cinci de ani, nu avea de gând să se lase tras pe sfoară de un băiețandru care nu-și cunoaște meseria. Într-adevăr, după câte se părea, Dubonnet ieșise și Hugh nu voia să cumpere nimic până când domnul Dubonnet nu se hotăra să se întoarcă; la care tânărul se înroși și execută corect mica lui plecăciune. Totul era perfect corect. Și totuși Richard n-ar fi putut rosti vorbele acelea pentru nimic în lume! Nu putea înțelege de ce oa-

menii aceștia suportau o atât de detestabilă insolență. Hugh devenea un imbecil intolerabil. Richard Dalloway nu-i putea suporta prezența mai mult de un ceas. Și, scoțându-și scurt melonul în chip de salut, Richard făcu colțul spre Conduit Street, grăbit, da, foarte grăbit să străbată firul de păianjen al legăturii dintre el și Clarissa; se va duce direct acasă, la ea, în Westminster.

Dorea însă să intre aducând ceva. Flori? Da, flori, de vreme ce nu avea încredere în gustul său la bijuterii, oricât de multe flori, trandafiri, orhidee, pentru a celebra ceea ce, dacă te gândeai bine, era un eveniment; ceea ce simțise în legătură cu ea când au vorbit despre Peter Walsh la dejun; și ei nu vorbeau niciodată despre asta; de ani de zile nu vorbiseră despre asta; ceea ce, se gândi el, apucându-și trandafirii albi și roșii (un buchet enorm în hârtie satinată) este cea mai mare greșeală din lume. Vine o vreme când lucrul acesta poate fi spus; suntem însă prea timizi pentru a-l spune, se gândi el, băgând în buzunare mărunțișul, și se îndreptă, strângând marele lui buchet, spre Westminster pentru a spune răspicat exact așa (orice va crede ea despre el), întinzându-i florile: „Te iubesc". De ce nu? Era cu adevărat un miracol, dacă te gândeai la război și la miile de amărâți care, cu viața înaintea lor, fuseseră îngropați grămadă și erau acum aproape uitați; era un miracol. Iar pe el iată-l străbătând Londra pentru a-i spune răspicat Clarissei că o iubește. Ceea ce nu spunem niciodată, se gândi el. În parte, din lene; în parte, din sfială. Și Clarissa – era greu să te gândești la ea; doar dintr-un impuls subit, precum cel de la dejun, când izbutise s-o vadă deslușit; viața lor întreagă. Se opri, ca să traverseze;

și își repetă – era o natură simplă și necoruptă, pentru că făcuse excursii, vânase; era stăruitor și încăpățânat, îi sprijinise pe cei umiliți și acționase în Camera Comunelor după conștiința lui: rămăsese simplu și în același timp devenise cam tăcut, cam rigid – își repetă că era un miracol că se însurase cu Clarissa; un miracol – viața lui fusese un miracol, se gândi el; șovăia să traverseze. Dar i se răscolea sângele să vadă mici făpturi de cinci sau șase ani traversând Piccadilly singure. Poliția ar fi trebuit să oprească circulația imediat. Nu avea nici o iluzie în privința poliției londoneze. Și chiar strângea mărturii asupra proastei sale funcționari; și zarzavagiii ambulanți, cărora nu li se permitea să-și oprească în stradă căruța; și prostituatele, Dumnezeule mare, nu a lor era vina, nici a tinerilor, ci a detestabilului nostru sistem social etc.; chibzuia la toate acestea, era evident, chibzuia la toate acestea, cărunt, încăpățânat, elegant, curat, în timp ce traversa parcul să-i spună soției lui că o iubește.

Da, o să-i spună asta răspicat, când o să intre în cameră. Pentru că e de o mie de ori păcat să nu spunem niciodată ce simțim, se gândi el, traversând Green Park și observând cu plăcere cum familii întregi, familii sărmane, stăteau tolănite la umbra copacilor; copii zvârlind din picioare; sugând lapte; pungi de hârtie aruncate peste tot, care puteau fi ușor culese (dacă lumea se plângea) de unul dintre acești gentlemeni grași în uniformă; pentru că el era de părere că fiecare parc și fiecare scuar trebuiau, în timpul lunilor de vară, să fie deschise pentru copii (iarba parcului se aprindea și se stingea, iluminându-le pe mamele sărace din Westminster și pe pruncii care se târau pe

lângă ele, ca și cum o lampă galbenă s-ar fi clătinat deasupra lor). Ce putea fi făcut însă pentru femeile vagabonde de soiul acestei sărmane creaturi care ședea lungită, sprijinindu-se într-un cot (ca și când s-ar fi trântit la pământ, liberă de orice legătură omenească, să observe cu atenție, să reflecteze cu îndrăzneală, să cântărească motivele și țelurile, necuviincioasă, cu gura slobodă, caraghioasă), nu-și dădea seama. Purtându-și florile ca pe o armă, Richard Dalloway ajunse în dreptul ei; trecu de ea, absorbit; totuși a fost timp de ajuns să scapere între ei o scânteie – ea râse văzându-l, el zâmbi fără supărare, reflectând la problema femeilor vagabonde; nici gând să schimbe vreo vorbă. Iar el avea să-i spună răspicat Clarissei că o iubește. Odinioară fusese gelos pe Peter Walsh; gelos din pricina Clarissei. Dar ea îi spusese adeseori că avusese dreptate să nu se mărite cu Peter Walsh; ceea ce, dacă o cunoșteai pe Clarissa, era, în chip evident, adevărat; avea nevoie de sprijin. Nu pentru că ar fi fost slabă; dar avea nevoie de sprijin.

Cât despre Palatul Buckingham (ca o bătrână primadonă în alb, care apare pe scenă), nu puteai să-i contești o anumită demnitate, aprecie el, nici să disprețuiești ceea ce, la urma urmei, este, pentru milioane de oameni (o mică mulțime aștepta la poartă să-l vadă pe rege ieșind), un simbol, oricât de absurd ar fi fost lucrul acesta; un copil cu o cutie de pietre ar fi reușit mai bine, se gândi el; privi monumentul reginei Victoria (își amintea că o văzuse trecând în trăsură prin Kensington, cu ochelarii ei de corn), soclul lui alb, maternitatea lui copleșitoare; dar îi plăcea să fie guvernat de descendenta lui Horsa; îi plăcea continuitatea; și impresia că tradițiile trecutului

trec din mână în mână. Trăise într-o epocă mare. Și, de fapt, chiar viața lui era un miracol; nu încăpea nici o îndoială; iată-l, în floarea vieții, ducându-se acasă, în Westminster, să-i spună Clarissei că o iubește. Asta e fericirea, se gândi el.

Asta e fericirea, își spuse, pătrunzând în Dean's Yard. Big Ben începea să bată, întâi avertismentul, muzical; apoi ora, irevocabilă. Invitațiile la prânz te fac să-ți irosești întreaga după-masă, se gândi el, apropiindu-se de ușa casei sale.

Sunetul Big Benului inundă salonul Clarissei unde ea, așezată la masa ei de scris, era teribil de plictisită; îngrijorată; plictisită. Era perfect adevărat că n-o invitase pe Ellie Henderson; făcuse însă asta dinadins. Dar uite ce-i scria doamna Marsham: „Îi spusese lui Ellie Henderson că are s-o întrebe pe Clarissa – Ellie dorea atât de mult să vină".

Dar unde era scris că trebuie să le invite la seratele ei pe toate femeile plicticoase din Londra? De ce se amestecă doamna Marsham? Și Elizabeth, care stătea închisă de atâta vreme cu Doris Kilman! Nu putea să-și închipuie ceva mai respingător. Să te rogi la ora asta cu o femeie ca ea. Și sunetul clopotului inunda odaia cu valul său melancolic; care se retrase și se umflă din nou ca să mai cadă o dată, când ea auzi, distrată, că ceva dibuie, ceva zgârie la ușă. Cine să fie la ora asta? Trei, Dumnezeule mare! Deja trei! Într-adevăr, cu o rectitudine și cu o demnitate copleșitoare, ceasul bătu trei; și nu mai auzi nimic altceva; dar clanța ușii se aplecă și intră Richard! Ce surpriză! Intră Richard, întinzându-i flori. Greșise odată față de el

la Constantinopol; iar lady Bruton, ale cărei prânzuri se spunea că sunt extraordinar de amuzante, n-o invitase, îi întindea flori – trandafiri, trandafiri roșii și albi. (El însă nu se putea hotărî să-i spună că o iubește; nu chiar atât de răspicat.)

Dar ce minunate sunt, spuse ea luând florile, înțelesese; înțelesese fără să-i spună el nimic; Clarissa lui. Le puse în vază, pe polița căminului. Ce minunat arată! spuse ea. A fost amuzant? întrebă. Întrebase lady Bruton de ea? Peter Walsh se înapoiase. Scrisese doamna Marsham. S-o invite și pe Ellie Henderson? Femeia aceea, Kilman, era sus.

— Bine, dar hai să ne așezăm câteva minute, spuse Richard. Camera părea atât de goală! Toate scaunele erau împinse la perete. Ce se apucaseră să facă?

A, era pentru serată; nu, nu uitase de serată. Peter Walsh se înapoiase. Da; o vizitase. Urma să obțină un divorț; era îndrăgostit de o femeie de acolo. Nu se schimbase câtuși de puțin. Ea era în salon, cârpindu-și rochia…

— Mă gândeam la Bourton, spuse ea.

— A fost și Hugh la prânz, spuse Richard. Și pe el îl întâlnise Clarissa! Bine, dar ajunsese de nesuportat. Cumpărând coliere pentru Evelyn; mai gras ca oricând; un imbecil insuportabil.

— Și mi-a venit în minte: „Aș fi putut să mă mărit cu tine“, spuse ea, gândindu-se cum ședea Peter acolo, cu nodul lui mic de cravată; cu briceagul acela, deschizându-l, închizându-l. Cum a fost întotdeauna, doar îl știi.

Au vorbit despre el la prânz, spuse Richard. (Dar nu putea să-i spună că o iubește. O ținea de mână. Asta e fericirea, se gândi el.) Redactaseră o scrisoare către *Times* pentru Millicent Bruton. Cam la atâta era bun Hugh.

— Și scumpa noastră domnișoară Kilman? întrebă el.
Clarissa găsea trandafirii absolut încântători; la început erau strâns înmănuncheați; acum se răsfiraseră de la sine.

— Kilman a sosit tocmai când terminam de mâncat, spuse ea. Elizabeth s-a făcut roșie ca focul. S-au închis sus. Cred că se roagă.

Doamne! Treaba asta nu-i era pe plac; dar astfel de lucruri trec dacă nu te amesteci.

— Cu un impermeabil și o umbrelă, spuse Clarissa.

Nu-i spusese „Te iubesc"; dar o ținea de mână. Asta e fericirea, asta este, se gândea el.

Și de ce aș fi eu obligată să le invit pe toate femeile plicticoase din Londra? spuse Clarissa. Dacă doamna Marsham dă o serată, ea, Clarissa, o să-i facă invitațiile?

— Biata Ellie Henderson, spuse Richard – ciudat cât de mult ține Clarissa la seratele ei, se gândi el.

Dar Richard n-avea idee cum trebuie să arate un salon cu musafiri. Totuși, ce are să spună? Dacă își făcea atâtea griji pentru aceste serate, n-are s-o mai lase să le dea. Oare îi părea rău că nu se măritase cu Peter? Dar trebuie să plece. Trebuie să iasă, spuse el ridicându-se. Stătu locului o clipă, de parcă ar fi vrut să spună ceva; și ea se întreba ce anume? De ce? A, trandafirii.

— O ședință de comitet? îl întrebă în timp ce el deschidea ușa.

— Armenii, spuse el; sau poate „albanezii".

Oamenii au demnitatea lor; singurătatea lor: chiar între soț și soție e un abis; e un lucru pe care suntem datori să-l respectăm, se gândi Clarissa privindu-l cum deschide ușa; nu vrem să fim privați nici noi de el, nici să-l

luăm fără consimțământ de la soțul nostru, altfel ne pierdem independența, respectul de sine – ceva, dacă te gândești bine, neprețuit.

Richard se întoarse cu o pernă și un pled.

— Un ceas de repaus complet după prânz, spuse el. Și se duse.

Spune Richard și pace! Va stărui să zică: „Un ceas de repaus complet după prânz“ până la sfârșitul timpurilor pentru că un doctor prescrisese cândva așa. Așa era el, lua de bun tot ce spuneau doctorii; era un aspect al adorabilei, divinei sale candori, cum nu mai avea nimeni altul; datorită ei Richard se ducea și făcea ce era de făcut, în timp ce ea și Peter își iroseau timpul ciorovăindu-se. Acum făcuse deja jumătate din drum spre Camera Comunelor, spre armenii, albanezii lui, după ce o așezase pe sofa privind la trandafirii lui. Iar lumea spunea: „Clarissa Dalloway e o răsfățată“, îi păsa mai mult de trandafirii ei decât de armeni. Hăituiți până la moarte, ciopârțiți, degerați, victime ale cruzimii și ale nedreptății (îl auzise pe Richard spunând asta de nenumărate ori) – nu, era incapabilă să simtă ceva pentru albanezi, sau era vorba de armeni? Dar îi erau dragi trandafirii ei (oare asta nu le era armenilor de vreun folos?) – singurele flori pe care suporta să le vadă tăiate. Dar Richard era deja la Camera Comunelor; la comitetul lui, după ce îi rezolvase ei toate dificultățile. Dar nu; vai, nu era adevărat. Nu reușise să vadă bine motivele de a n-o invita pe Ellie Henderson. O s-o invite, bineînțeles, dacă el așa dorea. Dacă tot i-a adus pernele, are să se întindă… Dar… dar – de ce oare se simțea așa dintr-odată, fără nici un motiv conștient, disperat de nefericită? Ca o persoană care a scăpat o perlă sau un diamant în iarbă

și răsfiră cu multă atenție firele înalte, într-o parte și în alta, și caută pretutindeni în zadar, și până la urmă îl zărește la rădăcini, așa cercetă ea fapt cu fapt; nu, nu era Sally Seton spunând că Richard n-o să facă niciodată parte din Cabinet pentru că avea o minte de mâna a doua (își aduse ea aminte); nu, puțin îi păsa; și nici nu era ceva în legătură cu Elizabeth și cu Doris Kilman; acestea erau doar fapte. Era un sentiment, un sentiment neplăcut pe care îl avusese parcă la începutul zilei; un lucru pe care îl spusese Peter, combinat cu o impresie deprimantă pe care o avusese în camera ei, scoțându-și pălăria: și ce spusese Richard; adăugase ceva, dar ce spusese el? Iată-i trandafirii. Seratele ei! Asta era! Seratele ei! Amândoi o judecaseră foarte nedrept, râseseră de ea fără nici un temei, din pricina seratelor ei. Asta era! Asta era!

Bine. Cum să se apere? Acum, că știa ce este, se simțea pe deplin fericită. Ei credeau, sau cel puțin Peter credea, că ei îi făcea plăcere să se impună; că se bucura să aibă în preajma ei personaje celebre; nume mari; pe scurt, că era, pur și simplu, o snoabă. Peter crede probabil așa. Richard socotea doar că e o prostie din partea ei să-i placă agitația când știa că îi face rău la inimă. Era copilăresc, credea el. Și amândoi greșeau cumplit. Ce-i plăcea ei era pur și simplu viața.

— De aceea fac asta, îi spuse ea, cu voce tare, vieții.

De când stătea întinsă pe sofa, claustrată, menajată, prezența acestui lucru pe care ea îl simțea atât de evident dobândise existență materială; înveșmântată în sunetul străzii, însorită, cu răsuflarea caldă, murmurând, legănând storurile. Dar presupunând că Peter i-ar spune:

„Bine, bine, dar seratele tale – ce rost au seratele tale?“ tot ce i-ar fi putut răspunde (și nu-i puteai cere nimănui să înțeleagă) ar fi fost: Sunt o ofrandă; ceea ce suna îngrozitor de vag. Dar ce drept avea Peter să susțină că viața-i o călătorie ușoară? – Peter, mereu îndrăgostit, mereu îndrăgostit de cine nu trebuie? Ce e dragostea ta? l-ar fi putut întreba. Și știa ce-o să-i răspundă; că acesta e lucrul cel mai important din lume și că probabil nici o femeie nu poate înțelege asta. Foarte bine. Dar putea vreun bărbat să înțeleagă ce voia ea să spună? Despre viață? Nu și-i putea închipui pe Peter sau pe Richard ostenindu-se să dea o serată fără absolut nici un motiv.

Dar, pentru a merge acum mai adânc, dincolo de ceea ce spunea lumea (și cât de superficiale, cât de fragmentare sunt aceste judecăți!), în propriul ei spirit, ce semnificație avea pentru ea lucrul acesta pe care îl numea viață? O, era foarte ciudat. Iată-l pe Cutare din South Kensington; altul, din Bayswater; și un altul, să zicem, din Mayfair. Iar ea avea o conștiință constantă a existenței lor; simțea că e așa păcat; simțea că e așa dezolant; și simțea ce bine ar fi să poată fi adunați la un loc. Și-i aduna la un loc. Și aceasta era o ofrandă; să îmbini, să creezi; dar pentru cine?

Ofranda de dragul ofrandei, poate. Oricum, acesta era darul ei. Altceva nu avea, fie cât de neînsemnat; nu era în stare să gândească, să scrie, nici măcar să cânte la pian. Îi încurca pe armeni cu turcii; îi plăcea succesul; detesta lipsa de confort; avea nevoie să fie iubită; debita oceane de prostii; și până azi, dacă o întrebai unde e Ecuatorul, nu știa să spună.

N-are importanță, treacă o zi după alta; miercuri, joi, vineri, sâmbătă; să te scoli devreme; să vezi cerul; să treci prin parc; să te întâlnești cu Hugh Whitbread, apoi să intre pe neașteptate Peter; apoi acești trandafiri; era de ajuns. După toate acestea, ce neverosimilă era moartea! – totul să se termine; și nimeni în lumea întreagă n-are să știe cât de dragi îi fuseseră toate; cum, fiecare clipă…

Ușa se deschise. Elizabeth știa că mama ei se odihnește. Intră foarte încet. Rămase perfect nemișcată. Oare un mongol naufragiat pe coasta Norfolkului (cum spunea doamna Hilbery) se unise cu doamnele Dalloway, să fie poate o sută de ani de atunci? Căci cei din familia Dalloway, în general, erau blonzi; cu ochi albaștri; Elizabeth, dimpotrivă, era brună; avea ochi de chinezoaică pe o față palidă; un mister oriental; era potolită, chibzuită, domoală. Avusese, încă de copil, un desăvârșit simț al umorului; acum însă, la șaptesprezece ani, fără să se poată înțelege câtuși de puțin de ce, devenise foarte serioasă; ca o zambilă prinsă încă într-o teacă de un verde sclipitor, cu muguri abia rumeniți, o zambilă care n-a avut destul soare.

Stătea absolut neclintită și își privea mama; dar ușa era deschisă și dincolo de ușă era domnișoara Kilman, Clarissa știa bine; domnișoara Kilman, în impermeabilul ei, trăgând cu urechea la orice și-ar fi spus.

Da, domnișoara Kilman stătea pe palier și purta un impermeabil; avea însă motivele ei. Întâi, era ieftin; al doilea, trecuse de patruzeci de ani; și, la urma urmei, nu se îmbrăca pentru a plăcea. În plus, era săracă; degradant de săracă. Altfel n-ar fi acceptat să se angajeze la oameni ca soții Dalloway; oameni bogați cărora le plăcea să fie

buni. Domnul Dalloway, ca să fie dreaptă, fusese bun. Dar doamna Dalloway, nu. Fusese doar condescendentă. Provenea din clasa cea mai lipsită de valoare – bogații, cu o spoială de cultură. Aveau casa plină de lucruri costisitoare; tablouri, covoare, o mulțime de servitori. Considera că e cu totul îndreptățită să primească tot ce făcea pentru ea Dalloway.

Domnișoara Kilman fusese nedreptățită. Da, cuvântul nu era excesiv, căci oare o fată nu are dreptul la puțină fericire? Iar ea nu fusese fericită niciodată, mai din lipsă de farmec, mai din sărăcie. Apoi, tocmai când să aibă oarecare perspective la școala domnișoarei Dolby, a venit războiul; iar ea nu fusese niciodată în stare să spună minciuni. Domnișoara Dolby a socotit că are să se simtă mai bine cu oamenii care aveau despre germani aceleași idei ca ea. A trebuit să plece. Era adevărat că familia ei era de origine germană: în secolul al optsprezecelea își scria numele Kiehlman; dar fratele ei a murit pe front. A fost concediată pentru că nu voia să susțină că toți germanii sunt niște ticăloși – doar avea prieteni germani, doar singurele zile fericite din viață le petrecuse în Germania! Și, la urma urmei, putea să predea istoria. A fost silită să accepte ce i se oferea. Lucra la quakeri când dăduse peste ea domnul Dalloway. O angajase (ceea ce era cu adevărat generos din partea lui) să îi dea lecții de istorie fiicei sale. Pe lângă asta mai ținea din când în când prelegeri în cadrul Universității populare etc. Apoi Mântuitorul venise la ea (și aici ea își pleca de fiecare dată capul). Văzuse lumina harului acum doi ani și trei luni. De atunci nu mai invidia femei de felul Clarissei Dalloway; îi era doar milă de ele.

Îi era milă de ele și le disprețuia din adâncul inimii; stătea în picioare pe covorul moale și se uita la vechea gravură: fetița cu manșon. Câtă vreme dăinuia luxul acesta, ce nădejde de mai bine puteai să ai? În loc să stea întinsă pe sofa – „Mama se odihnește", spuse Elizabeth – ar fi trebuit să fie într-o uzină; în spatele unei tejghele; doamna Dalloway și toate cucoanele distinse de teapa ei!

Cu sufletul otrăvit și aprins, domnișoara Kilman intrase acum doi ani și trei luni într-o biserică. Îl auzise pe reverendul Edward Whittaker predicând; pe băieți cântând; văzuse luminile solemne coborând și poate din pricina muzicii, poate dintr-a glasurilor (și ea își mângâia singurătatea serilor cântând la vioară; dar sunetul era doar un scârțâit chinuitor; nu avea ureche), sentimentele fierbinți și tumultuoase care fierbeau și tălăzuiau în ea s-au potolit în timp ce stătea acolo, și plânse din belșug și se duse să-l viziteze acasă la el în Kensington pe domnul Whittaker. Era mâna Domnului, spuse el. Domnul îi arătase calea. Astfel că acum, ori de câte ori clocoteau în ea sentimente fierbinți și dureroase, ura aceasta față de doamna Dalloway, pica aceasta pe lume, se gândea la Dumnezeu. Se gândea la domnul Whittaker. După agitație venea calmul. O dulce savoare îi umfla vinele, i se întredeschiseră buzele și, stând teribilă pe palier în impermeabilul ei, privea cu o fermă și sinistră seninătate la doamna Dalloway, care ieșea din cameră cu fiica ei.

Elizabeth spuse că și-a uitat mănușile. Asta pentru că domnișoara Kilman și mama ei se urau. Nu putea suporta să le vadă împreună. Alergă pe scări în sus să-și caute mănușile.

Dar domnișoara Kilman n-o ura pe doamna Dalloway. Își îndreptă ochii ei mari de culoarea agrișelor spre Clarissa, cercetă obrazul ei mic și roz, trupul ei delicat, aerul ei de prospețime și de eleganță, și domnișoara Kilman se gândi: Proasto! Neghioabo! Tu nu știi nici ce-i necazul, nici ce-i bucuria; ți-ai irosit viața cu fleacuri! Și în ea urcă o dorință imperioasă s-o doboare, s-o demaște. Ar fi fost ușurată s-o poată trânti la pământ. Dar nu trupul; sufletul ei prefăcut dorea să-l supună; s-o facă să simtă puterea ei. Numai de-ar fi fost în stare s-o facă să plângă; să-i sfărâme mândria; s-o umilească; s-o facă să îngenuncheze plângând și să strige: Ai dreptate! Dar aceasta era voia Domnului, nu a domnișoarei Kilman. Trebuia să fie o biruință religioasă. Și de aceea privea neclintit; de aceea privea încruntat.

Clarissa era de-a dreptul șocată. O creștină – femeia asta! Femeia asta îi înstrăinase fata! Cum putea să comunice ea cu prezențe nevăzute! Greoaie, urâtă, banală, lipsită de gentilețe și de grație, cunoștea sensul vieții!

— O însoțești pe Elizabeth la cumpărături? întrebă doamna Dalloway.

Domnișoara Kilman răspunse că da. Stăteau acolo. Domnișoara Kilman n-avea de gând să se facă plăcută. Trăise întotdeauna din munca ei. Cunoștea absolut toată istoria modernă în amănunt. Punea cât putea deoparte din micul ei venit pentru ideile în care credea; în timp ce femeia aceasta nu făcea nimic, nu credea în nimic; își creștea fata – iat-o însă, cu sufletul la gură, pe fata asta frumoasă, pe Elizabeth.

Așadar, ieșeau la cumpărături. Ciudat lucru însă, cum stătea domnișoara Kilman așa (și stătea, puternică și

mută ca un monstru preistoric în platoșa lui, gata de luptă), clipă de clipă impresia pe care o făcea scădea, ura (care viza idei, nu persoane) se fărâmița, domnișoara Kilman își pierdea răutatea, statura, devenea clipă de clipă pur și simplu domnișoara Kilman, într-un impermeabil, o făptură pe care, Dumnezeu e martor, Clarissa ar fi vrut s-o ajute.

Văzând cum monstrul se face din ce în ce mai mic, Clarissa începu să râdă. Spunând la revedere, râdea.

Plecară împreună, domnișoara Kilman și Elizabeth, coborâră scările.

Cu un impuls subit, cu o spaimă violentă, căci femeia aceasta o înstrăina de fata ei, Clarissa se aplecă peste balustradă și strigă:

— Să nu uiți de serată! Să nu uiți de serata noastră de azi!

Dar Elizabeth deschisese deja ușa de la intrare; trecea un camion; nu răspunse.

Dragoste și religie! se gândi Clarissa, întorcându-se în salon, fremătând toată. Cât de detestabile, cât de detestabile sunt! Acum, că nu avea în față trupul domnișoarei Kilman, ideea o copleși. Cele mai crude lucruri din lume, se gândi, le vedea stângace, încinse, tiranice, ipocrite, iscoditoare, geloase, infinit de crude și de lipsite de scrupule, îmbrăcate într-o manta impermeabilă, pe palier; dragostea și religia. Oare ea încercase vreodată să convertească pe cineva? Oare nu dorise întotdeauna ca fiecare să fie el însuși și atât? Și se uită pe fereastră la bătrâna doamnă de vizavi care urca scările. N-are decât să urce scările, dacă așa vrea ea; să se oprească; sau, așa cum Clarissa o văzuse

adesea, să se ducă în camera ei, să dea la o parte perdelele și să dispară din nou în fundal. Simțeai un fel de respect – femeia aceasta bătrână care privea pe fereastră, care nu știa câtuși de puțin că se uită cineva la ea. Era în asta ceva solemn – dar dragostea și religia ar nimici tot, orice ar fi, intimitatea sufletului. Odioasa Kilman ar nimici tot. Cu toate acestea, era o priveliște care o făcea să-i vină să plângă.

Da, și dragostea nimicește. Tot ce e frumos, tot ce e adevărat. Uite, bunăoară Peter Walsh. Un om fermecător, inteligent, cu idei despre toate. Dacă voiai să te informezi despre Pope, să spunem, sau despre Addison, ori pur și simplu să spui prostii, cum sunt oamenii, ce sens au lucrurile, Peter se pricepea ca nimeni altul. Peter era cel care o ajutase; cărți, Peter îi împrumutase. Uite însă ce femei iubește – vulgare, triviale, banale. Peter îndrăgostit – a venit s-o vadă după atâția ani și despre ce-a vorbit? Despre el. Oribilă pasiune! Degradantă pasiune! își spuse gândindu-se la Kilman și la Elizabeth a ei în drum spre magazinul universal al Armatei și al Flotei.

Big Ben bătu jumătatea de oră.

Ce lucru extraordinar, ce ciudat, da, ce mișcător era s-o vezi pe bătrâna doamnă (erau vecine de atâția ani) îndepărtându-se de fereastră, ca și când ar fi fost legată de sunetul acela, de funia aceea. Așa uriaș cum era, avea o legătură cu ea. Jos, jos, în mijlocul lucrurilor obișnuite, limba clopotului, căzând, făcea clipa solemnă. Bătrâna era silită de sunetul acela, așa își închipuia Clarissa, să se miște, să plece – dar unde? Clarissa încercă s-o urmărească cu privirea cum se întoarce și dispare, dar boneta albă abia

i se mai vedea mișcându-se de ici-colo la celălalt capăt al camerei. La ce bun crezuri, și rugăciuni, și impermeabile? Câtă vreme, se gândea Clarissa, acesta e miracolul, acesta e misterul; adică bătrâna doamnă pe care o putea vedea mergând de la scrin până la oglindă, încă o mai putea zări. Și supremul mister pe care Kilman ar fi spus că l-a rezolvat sau Peter ar fi spus că l-a rezolvat, dar pe care Clarissa era convinsă că amândoi erau foarte, foarte departe de a-l rezolva, era pur și simplu acesta: aici e o cameră; dincolo, alta. Rezolvă asta religia sau iubirea?

Iubirea, dar în clipa aceea celălalt ceas, ceasul care bătea întotdeauna cu două minute după Big Ben, se insinua, cu poala plină de mărunțișuri și de fleacuri pe care le scutură la pământ, ca și când, da, Big Ben, nimic de spus, făcea, cu maiestatea lui, legea, atât de solemn, atât de drept, dar ea trebuie să-și mai amintească și de tot felul de lucruri mărunte – doamna Marsham, Ellie Henderson, paharele de înghețată – tot felul de lucruri mărunte, valuri clipocind și dansând în dâra acelei bătăi solemne care se așternea netedă ca o fâșie de aur pe mare. Doamna Marsham, Ellie Henderson, paharele de înghețată. Gata, trebuie să telefoneze imediat.

Volubil, agitat, ceasornicul întârziat suna, sosind în dâra Big Benului, cu poala plină de fleacuri. Lovite, zdrobite de năvala trăsurilor, de brutalitatea camioanelor, de înaintarea grăbită a miriade de bărbați colțuroși, de femei gătite, de domurile și de turnurile ministerelor și spitalelor, ultimele rămășițe ale acestei poale pline de mărunțișuri și de fleacuri păreau să se spulbere, ca spuma unui

val istovit, de trupul domnișoarei Kilman, care se oprise o clipă în stradă ca să spună în șoaptă: „Trupul e de vină“.

Trupul era cel care trebuia stăpânit. Clarissa Dalloway o insultase. La asta se aștepta. Dar ea, Kilman, nu biruise; nu-și supusese trupul. Urâtă, stângace, Clarissa Dalloway a râs de ea că e așa; și îi reînviase dorințele trupești, pentru că nu-i era totuna cum arată în comparație cu Clarissa. Și nici să vorbească nu putea ca ea. Dar de ce-ar dori să-i semene? De ce? O disprețuia pe doamna Dalloway din adâncul inimii. Nu era serioasă. Nu era bună de nimic. Viața ei era o urzeală de deșertăciune și de amăgire. Și totuși Doris Kilman fusese biruită. Când Clarissa Dalloway a râs de ea, fusese gata să izbucnească în lacrimi, ăsta era adevărul. „Trupul, trupul“, murmură ea (avea obiceiul să gândească cu glas tare), și încercă să-și potolească sentimentul acesta răscolitor și dureros, în timp ce străbătea Victoria Street. Se ruga lui Dumnezeu. Era urâtă, n-avea ce face; și nu-și putea permite rochii frumoase, Clarissa Dalloway a râs – se va gândi însă intens la altceva până va ajunge la cutia de scrisori. De altfel, o avea pe Elizabeth. Are să se gândească însă la altceva; are să se gândească la Rusia; până va ajunge la cutia de scrisori.

Ce plăcut trebuie să fie, spuse ea, la țară; se lupta, cum o învățase domnul Whittaker, împotriva acestui sentiment de ranchiună față de o lume care o umilise, își bătuse joc de ea, o alungase, începând cu această înjosire – un trup urât de care oamenilor le era silă. Oricum și-ar aranja părul, fruntea ei rămânea ca un ou, chealã, albă. Nu-i venea bine nici un fel de îmbrăcăminte. Putea să-și

cumpere orice. Iar pentru o femeie asta însemna, firește, să nu întâlnească niciodată un bărbat. Ea nu va fi niciodată pentru nimeni cea dintâi. În ultima vreme i se păruse uneori că, exceptând-o pe Elizabeth, nu trăia decât pentru mâncare; pentru tabieturile ei, cina ei, ceaiul ei; noaptea, sticla ei de apă caldă. Trebuie însă să luptăm; să învingem; să avem încredere în Dumnezeu. Domnul Whittaker îi spusese că toate acestea au un rost. Dar nimeni nu știa ce supliciu e acesta! El spusese, arătând spre crucifix, că Dumnezeu știe tot. Dar de ce trebuie ea să sufere când alte femei, ca de pildă Clarissa Dalloway, fuseseră scutite? Pentru a înțelege, trebuie să suferim, spusese domnul Whittaker.

Trecuse de cutia de scrisori, iar Elizabeth intrase deja în raionul cu tutun, cafeniu și răcoros, din magazinul universal al Armatei și al Flotei, și ea tot își mai murmura ce-i spusese domnul Whittaker despre înțelegerea pe care o dă suferința, despre trup. „Trupul“, murmură ea.

La ce raion voia să meargă? o întrerupse Elizabeth.

— Jupoane, spuse ea scurt și o luă drept spre ascensor.

Urcară. Elizabeth o conduse când într-o parte, când în alta; o conduse, absentă cum era, ca pe un copil mare, ca pe un cuirasat greoi. Uite jupoanele, cafenii, decente, vărgate, frivole, solide, vaporoase; absentă cum era, alese ceva cu totul nepotrivit, încât vânzătoarea o crezu nebună.

Elizabeth se întreba, în timp ce juponul era împachetat, la ce s-o fi gândind domnișoara Kilman. Să ne luăm ceaiul, spuse domnișoara Kilman, trezindu-se, venindu-și în fire. Își luară deci ceaiul.

Elizabeth se întreba dacă domnișoarei Kilman îi e, într-adevăr, foame. Acesta era felul ei de a mânca, mânca cu multă poftă; se uita din când în când la farfuria de fursecuri de pe masa de alături; apoi, când o doamnă și un copil s-au așezat acolo și copilul a luat fursecul, oare într-adevăr domnișoara Kilman fusese contrariată? Da, domnișoara Kilman fusese contrariată. Dorise fursecul acela – pe cel roz. Plăcerea de a mânca era aproape singura plăcere fără vină care-i rămăsese și simțea că și aceasta îi era zădărnicită!

Când oamenii sunt fericiți au o rezervă, îi spuse ea lui Elizabeth, din care poți scoate la nevoie, în timp ce ea era ca o roată fără cauciuc (îi plăceau astfel de metafore), hurducată de orice pietricică – așa spunea după ce termina lecția și mai rămânea o vreme în picioare, rezemată de cămin, ținând în mână mapa ei cu cărți, „ghiozdanul", cum îi spunea, în fiecare marți dimineața, după lecție. Vorbea și despre război. La urma urmei, existau și oameni care nu credeau că englezii au întotdeauna dreptate. Se scriseseră cărți în privința asta. Existau și alte puncte de vedere. Ar vrea Elizabeth să meargă cu ea să-l asculte pe Cutare? (un bătrân cu o înfățișare extraordinară). Apoi domnișoara Kilman a dus-o la o biserica din Kensington și au luat ceaiul cu un preot. Domnișoara Kilman îi împrumutase lui Elizabeth cărți. Dreptul, medicina, politica, toate profesiunile sunt deschise femeilor din generația dumitale, spunea domnișoara Kilman. În ce-o privea însă, cariera ei era complet distrusă, și era oare vina ei? Dumnezeule mare, spunea Elizabeth, nu.

Și atunci mama ei intra să-i spună că a sosit un pachet de la Bourton și oare i-ar face plăcere domnișoarei

Kilman niște flori? Era întotdeauna foarte, foarte drăguță cu domnișoara Kilman, dar domnișoara Kilman înghesuia florile grămadă și nu știa să spună fleacuri, și ce-o interesa pe domnișoara Kilman o plictisea pe mama ei, și era penibil să le vezi împreună; și domnișoara Kilman își dădea importanță și părea foarte urâtă, dar domnișoara Kilman era teribil de inteligentă. Elizabeth nu se gândea niciodată la săraci. Aveau din belșug tot ce le trebuia, mama ei își lua zilnic micul dejun în pat; i-l ducea sus Lucy; și îi plăceau doamnele bătrâne pentru că erau ducese și erau descendentele vreunui lord. Dar domnișoara Kilman îi spusese (într-una din diminețile de marți, după terminarea lecției): „Bunicul meu ținea un magazin de vopsele în Kensington". Domnișoara Kilman se deosebea întru totul de oricare dintre oamenii pe care îi știa ea; te făcea să te simți atât de măruntă.

Domnișoara Kilman mai luă o ceașcă de ceai. Elizabeth, cu ținuta ei orientală, cu misterul ei de nepătruns, ședea perfect dreaptă; nu, nu mai dorea nimic, își căută mănușile – mănușile ei albe. Erau sub masă. Nu, să nu plece încă! Domnișoara Kilman nu putea s-o lase să plece! Ființa aceasta tânără, atât de frumoasă; fata aceasta pe care o iubea cu adevărat. Mâna ei mare se deschise și se închise pe masă.

Dar efectul fu parcă puțin ratat, se gândi Elizabeth. De altfel chiar voia să plece.

— Dar, spuse domnișoara Kilman, încă n-am terminat. Atunci, firește, Elizabeth are să aștepte. Era însă cam înăbușitor acolo.

— O să te duci la serată, diseară? o întrebă domnișoara Kilman. Elizabeth credea că da; așa dorea mama

ei. Nu trebuie să se lase absorbită de serate, îi spuse domnișoara Kilman, mușcând din restul eclerului cu ciocolată.

Nu-i plăceau prea mult seratele, spuse Elizabeth. Domnișoara Kilman deschise gura, împinse puțin înainte bărbia și înghiți restul de ecler cu ciocolată, apoi își șterse degetele și clăti ceaiul de pe fundul ceștii.

Simțea că e pe punctul să plesnească. Era un chin îngrozitor. Dacă ar fi putut s-o apuce, s-o strângă, dacă ar fi putut s-o facă pe deplin și pentru totdeauna a ei și apoi să moară: asta era tot ce mai dorea. Să stea însă așa, fără să găsească nimic de spus; s-o vadă pe Elizabeth că se întoarce împotriva ei; să simtă că până și ei i-e silă de ea – asta era prea mult; asta nu putea să îndure. Degetele ei groase se chirciră.

— Nu merg niciodată la serate, spuse domnișoara Kilman, așa, numai ca s-o mai rețină pe Elizabeth. Lumea nu mă invită la serate, și simțea, vorbind, că egoismul ei o făcea să piardă tot; domnul Whittaker o prevenise; nu se putea însă abține. Suferise atât de îngrozitor. De ce m-ar invita? spuse. Sunt urâtă, sunt nefericită. Își dădea seama că era prostesc. Dar spunea toate acestea din pricina oamenilor ăstora care treceau – oameni purtând pachete, care o disprețuiau. Și totuși, ea era Doris Kilman. Avea o diplomă. Era o femeie care răzbise singură în viață. Cunoștințele ei de istorie modernă erau mai mult decât respectabile.

— Nu mi-e milă de mine, spuse ea, mi-e milă… avea de gând să spună „de mama dumitale“, dar nu, nu putea, nu lui Elizabeth. Mi-e mult mai milă de alții.

Ca o făptură mută care a fost dusă la o poartă fără să înțeleagă de ce stă acolo, tânjind să fugă, să o ia la goană, Elizabeth Dalloway ședea și nu spunea nimic. Oare avea domnișoara Kilman de gând să mai spună ceva?

— Să nu mă uiți cu totul, spuse Doris Kilman; glasul îi tremura. Departe, pe câmp, în zare, făptura cea mută galopa înspăimântată.

Mâna cea mare se deschise și se închise.

Elizabeth întoarse capul. Veni chelnerița. Trebuia plătit la casă, spuse Elizabeth și plecă, smulgându-i, așa simțea domnișoara Kilman, măruntaiele din ea, întinzându-le, mergând prin încăpere; și apoi, cu o răsucire finală, plecându-și foarte politicos capul, se duse.

Plecase. Domnișoara Kilman ședea la masa de marmură printre ecleruri, izbită o dată, de două, de trei ori de șocuri de suferință. Plecase. Frumusețea plecase; tinerețea plecase.

Ședea. Se ridică, plecă poticnindu-se printre măsuțe, clătinându-se ușor într-o parte și-n alta, și cineva veni după ea cu juponul, și se pierdu în mulțime, și fu prinsă între cufere destinate special călătoriilor în India; apoi nimeri în raionul pentru nașteri și rufărie de sugari, se împletici printre toate bunurile lumii, perisabile sau trainice, jamboane, medicamente, flori, papetărie, cu tot felul de mirosuri, când dulci, când acre; se văzu împleticindu-se așa, cu pălăria într-o parte, cu fața foarte roșie, se văzu, cât era de mare, într-o oglindă; și până la urmă ieși în stradă.

Turnul catedralei Westminster se înălța în fața ei, locașul Domnului. În mijlocul circulației, era locașul Domnului. Porni cu încăpățânare, ducându-și pachetul spre

celălalt sanctuar, Westminster Abbey, unde, înălțându-și mâinile ca pe un cort dinaintea feței, se așeză lângă ceilalți care, ca ea, căutaseră acolo adăpost; credincioși de tot felul, acum fără rang social și aproape fără sex, cu mâinile înălțate în dreptul fețelor; îndată însă ce le lăsau, erau burghezi cuviincioși, englezi și englezoaice, unii dintre ei dornici să vadă figurile de ceară.

Dar domnișoara Kilman își ținea cotul dinaintea feței. Când rămânea singură; când era lume în jurul ei. Alți credincioși intrau în stradă să-i înlocuiască pe vizitatori și ea continua, în timp ce oamenii priveau și treceau târându-și pașii pe lângă Mormântul Soldatului Necunoscut, continua să-și țină degetele peste ochi și încerca, în acest dublu întuneric, căci lumina în Westminster Abbey era precară, să năzuiască dincolo de vanități, de dorințe, de micile plăceri, să scape de ură și de iubire. Mâinile îi zvâcneau. Părea că dă o luptă. Și totuși altora Dumnezeu le era accesibil și lină cărarea spre el. Domnul Fletcher, pensionar de la Ministerul de Finanțe, doamna Gorham, văduva celebrului K.C., se apropiară de el cu simplitate și, după ce se rugară, se rezemară de spătar și se lăsară cuprinși de plăcerea muzicii (orga cânta molcom), și o văzură pe domnișoara Kilman la capătul șirului, rugându-se, rugându-se și, fiindcă tocmai ieșiseră în pragul lumii lor lăuntrice, se gândiră la ea cu simpatie, ca la un suflet care străbate aceleași teritorii; un suflet croit dintr-o substanță imaterială; nu o femeie, un suflet.

Dar domnul Fletcher trebuia să plece. Trebuia să treacă pe lângă ea și, deoarece era îngrijit ca un mire, fu puțin mâhnit de dezordinea bietei doamne; părul despletit;

pachetul pe jos. Nu-i făcu imediat loc să treacă. Dar, cum domnul Fletcher stătea să privească în jur, la marmura albă, la geamurile cenușii, la bogățiile acumulate (era extrem de mândru de Westminster Abbey), talia, vigoarea și puterea acestei femei care își muta în răstimpuri genunchii (îi era atât de aspru drumul către Dumnezeu – atât de tenace dorințele) îl impresionară, așa cum o impresionaseră și pe doamna Dalloway (în după-amiaza aceea nu-și putuse lua gândul de la domnișoara Kilman), pe reverendul Edward Whittaker și pe Elizabeth.

Iar Elizabeth aștepta un omnibuz în Victoria Street. Era atât de plăcut să stai afară! Se gândi că poate nu trebuia să se întoarcă acasă chiar acum. O să ia un omnibuz. Și deja, cum stătea acolo așteptând, cu hainele ei bine croite, începea… Oamenii începeau s-o compare cu un plop, cu aurora, cu o zambilă, cu o căprioară, cu o apă curgătoare, cu un crin de grădină; și acest lucru o făcea să-și simtă viața ca o povară, pentru că prefera cu mult să fie lăsată să facă ce-i place, la țară, dar era comparată cu crinii, și trebuia să meargă la serate, și Londra era atât de plicticoasă în comparație cu viața de la țară, doar cu tatăl ei și cu câinii.

Omnibuzele veneau în viteză, se opreau, porneau din nou – caravane spectaculoase, sclipitor lăcuite cu roșu și galben. Dar în care să se urce? Nu avea nici o preferință. Firește, n-are să se înghesuie. Avea înclinare către pasivitate, îi lipsea expresia, dar avea ochi frumoși, de chinezoaică, orientali și, cum spunea mama ei, cu niște umeri atât de frumoși și cu ținuta ei atât de dreaptă, era întotdeauna o încântare s-o privești; și, în ultima vreme, mai

ales seara, când era mai interesată de ce e în jur, căci animată nu era niciodată, părea aproape frumoasă, foarte impunătoare, foarte senină. La ce se gândea oare? Toți bărbații se îndrăgosteau de ea, ceea ce, sincer, o plictisea din cale afară. Într-adevăr, era începutul. Mama ei observase – începeau complimentele. Dar nu-i păsa deloc de toate acestea – de pildă, de felul în care se îmbrăca – și asta o necăjea uneori pe Clarissa, deși probabil nu era nimic grav în toți puii aceștia de cățel și în toți cobaii răpciugoși de care se ocupa, și asta îi dădea un anume farmec. Și acum atașamentul acesta ciudat pentru domnișoara Kilman. Oricum, se gândea Clarissa, citind din baronul Marbot, pe la trei dimineața, pentru că nu putea dormi, asta dovedește că are inimă.

Dintr-odată Elizabeth înaintă și se urcă cu multă ușurință în omnibuz, cea dintâi. Ocupă un loc pe imperială. Impetuoasa creatură – un pirat – se urni, țâșni înainte; trebui să se apuce de bară pentru a-și păstra echilibrul, căci un pirat era cutezător, fără scrupule, te trântea fără milă, făcea ocoluri primejdioase, înșfăca un pasager cu îndrăzneală sau nu voia să știe de un altul, se strecura ca un țipar, cu aroganță, printre obstacole, apoi se repezea insolent cu toate pânzele sus în Whitehall. Și s-a mai gândit oare Elizabeth la biata domnișoară Kilman, care o iubea fără gelozie, pentru care fusese ca o căprioară slobodă, ca luna deasupra unei poieni? Era încântată că scăpase. Aerul proaspăt era o desfătare. La magazinul universal al Armatei și al Flotei fusese atât de înăbușitor. Și acum goana aceasta prin Whitehall părea o cavalcadă; și la fiecare mișcare a omnibuzului frumosul trup îmbrăcat în

culoarea pielii de căprioară răspundea cu suplețe, ca al unui călăreț, ca figura de la prora unei corăbii, căci adierea vântului o despletea puțin; căldura dădea obrajilor ei paloarea lemnului vopsit în alb; și ochii ei frumoși, nesiliți să întâlnească alți ochi, căutau ținta înainte, fără expresie, sclipitori, cu privirea fixă, incredibil de inocentă, a statuilor.

Ce o făcea pe domnișoara Kilman atât de greu de suportat era faptul că vorbea întruna de suferințele ei. Și oare – avea dreptate? Dacă a-i ajuta pe săraci înseamnă să participi la ședințele comitetelor și să pierzi zilnic ore peste ore (cât erau la Londra abia îl vedea), tatăl ei făcea toate astea, slavă Domnului; – dacă asta însemna pentru domnișoara Kilman să fii creștin; dar era atât de greu de spus. O, ar fi vrut să mai meargă puțin, încă un penny până în Strand? Atunci poftim încă un penny. O să meargă până în Strand.

Îi erau dragi ființele bolnave. Și toate profesiunile sunt deschise pentru femeile din generația voastră, spunea domnișoara Kilman. Ar putea să se facă medic. Ar putea să se facă fermier. Animalele sunt adesea bolnave. Ar putea să aibă o mie de acri de pământ, să aibă oameni care să depindă de ea. S-ar duce și i-ar vizita în căsuțele lor. Iată Somerset House. Poți să fii un fermier excelent – și ideea aceasta, destul de curios, deși contribuise la ea și domnișoara Kilman, se datora aproape în întregime faptului că privea Somerset House. Ce minunat și ce serios arată această mare clădire cenușie. Și îi plăcea să se afle printre oameni care muncesc. Îi plăceau aceste biserici care, ca niște siluete de hârtie cenușie, mărgineau cursul Strandului. Aici era cu totul altfel decât în Westminster, se

gândi ea, coborând la Chancery Lane. Era atât de serios; atât de activ. Pe scurt, i-ar fi plăcut să aibă o meserie. S-ar fi făcut doctor, fermier, ar fi intrat poate, dacă ar fi găsit că e necesar, în Parlament, totul din pricina Strandului.

Pașii harnici ai acestor oameni grăbiți să se ducă la treburile lor, mâinile care așază piatră peste piatră, mințile veșnic ocupate nu cu flecăreli banale (să compare femei cu plopi – ceea ce era destul de amuzant, firește, dar cu totul neghiob), ci cu gânduri despre corăbii, despre afaceri, despre legi, despre guvernare, și pe lângă asta atât de maiestuoase (era în Temple), voioase (vedea râul), pioase (iată biserica din Temple) o făceau să fie absolut hotărâtă, orice ar spune mama ei, să se facă ori fermier, ori medic. Numai că, firește, era puțin cam leneșă.

Și era mult mai bine să nu sufle o vorbă despre lucrurile acestea. Sună atât de neghiob! Astfel de lucruri se întâmplă uneori când ești singur – clădiri care nu poartă numele arhitectului, mulțimi de oameni care se întorc din oraș și care au mai multă putere decât un preot din Kensington, decât oricare dintre cărțile pe care i le împrumutase domnișoara Kilman, mai multă putere să deștepte ceea ce zace adormit, amorf și sfios pe prundișurile din adâncul spiritului nostru, să-l aducă la suprafață, așa cum un copil își întinde dintr-odată brațele; era, poate, doar atât, un oftat, o întindere a brațelor, un impuls, o revelație, lucruri care au efecte durabile și apoi se duc din nou la fund, pe prundișul din adânc. Trebuie să meargă acasă. Trebuie să se îmbrace pentru cină. Dar ce oră era? Unde era un ceas?

Se uită pe Fleet Street. Făcu doi-trei pași spre Saint Paul, cu sfială, ca un om care pătrunde în vârful picioarelor,

explorând o casă străină, noaptea, cu o lumânare în mână, pe furiș, ca nu cumva stăpânul casei să deschidă ușile dormitorului său și s-o întrebe ce caută acolo, și nu îndrăznea să se abată pe aleile ciudate, pe străzile lăturalnice, cum n-ar fi îndrăznit într-o casă străină să deschidă uși care puteau fi ale dormitorului sau ale salonului, sau să ducă drept în cămară. Căci nici un Dalloway nu venea de obicei în Strand; ea era un pionier, un drumeț rătăcit care se aventurează, încrezător în steaua lui.

În multe privințe, și mama ei știa asta, era extrem de necoaptă, încă un copil care își iubește păpușile, papucii vechi; o copiliță; și era un lucru fermecător acesta. Numai că, pe lângă aceasta, în familia Dalloway dăinuia tradiția serviciului public. Starețe, directoare de colegiu, demnitare în republica femeilor – fără să strălucească, nici una dintre ele, asta erau. Înaintă încă puțin spre Saint Paul. Îi plăceau voioșia, căldura de soră, de mamă, de frate care se simțea în zarva aceea. Găsea în ea ceva bun. Zgomotul era teribil; și brusc se auziră trompete (erau șomerii) răsunând, vibrând metalic în vuietul mulțimii; muzică militară; pas de marș; și totuși, chiar dacă trăgeau să moară – chiar dacă o femeie își dădea sufletul și cel care o veghea, deschizând fereastra odăii în care ea tocmai îndeplinea acest act de supremă demnitate, ar fi privit jos, în Fleet Street, zarva aceea, muzica aceea militară ar fi urcat spre el triumfală, consolatoare, indiferentă.

Nu era ceva conștient. Nu era ceva în care să se distingă norocul sau soarta cuiva și tocmai de aceea era, chiar pentru cei năuciți de veghe, în așteptarea ultimelor înfiorări ale conștiinței pe fața muribunzilor, consolator.

Oamenii care uită ne pot răni, ingratitudinea lor ne poate roade sufletul, dar glasul acesta, curgând nesecat, an după an, târăște cu el tot ce-i iese în cale; această făgăduință; acest camion; această viață; această procesiune; se înfășoară în jurul lor și le duce cu el, așa cum în dura alunecare a unui aisberg gheața cuprinde o schijă de os, o petală albastră, niște stejari și le rostogolește mai departe.

Dar era mai târziu decât își închipuise. Mama ei n-ar fi văzut cu ochi buni hoinăreala aceasta de una singură. Se înapoie la Strand.

O boare de vânt (în ciuda căldurii, era vânt) suflă un voal subțire și negru peste soare și peste Strand. Fețele deveniră terne; omnibuzele își pierdură brusc strălucirea. De fapt, deși norii erau ca niște munți albi, atât de denși încât puteai să te închipui cioplind din ei cu o toporișcă așchii dure, cu povârnișuri largi și aurii, poiene ale unei grădini cerești, și semănau leit cu niște clădiri neclintite strânse deasupra lumii pentru adunările zeilor, totuși erau în continuă mișcare. Formele se succedau ca pentru a îndeplini un plan hotărât dinainte, când se lăsa un pisc, când un întreg bloc de formă piramidală care până atunci stătuse neclintit înainta spre mijloc sau conducea solemn procesiunea către un alt liman. Deși păreau fixați la locul lor, imobili într-o perfectă unanimitate, nimic nu putea fi mai proaspăt, mai liber, mai sensibil decât suprafața lor albă ca zăpada sau viu lucitoare ca aurul; schimbări, porniri, surpări, totul era prompt în puterea maiestuoasei alcătuiri; și, în ciuda neclintirilor grave, a vigorii și a solidității lor acumulate, scăpărau asupra pământului când lumină, când întuneric.

Cu calm și pricepere, Elizabeth Dalloway se urcă în omnibuzul de Westminster.

Luminile și umbrele care când făceau peretele cenușiu, când bananele galben-aprins, când făceau Strandul cenușiu, când făceau omnibuzele galben-aprins, i se păreau lui Septimus Warren Smith, întins pe sofa în salon, că pleacă și vin, lansează chemări, fac semne spre ceva; privea cum se aprinde și se stinge lumina de aur fluid, cu sensibilitatea uluitoare a unei ființe vii, pe trandafiri, pe tapet. Afară, arborii își trăgeau frunzișul prin adâncurile aerului ca pe un năvod; în odaie era sunet de ape și printre valuri străbăteau glasuri de păsări cântând. Toate puterile lumii își revărsau asupra lui comorile, iar mâna îi era întinsă pe spătarul sofalei așa cum își văzuse mâna, când făcea baie, plutind întinsă pe valuri, în timp ce în depărtare, pe țărm, auzea câini lătrând, lătrând în depărtare. Nu te mai teme, îi spunea în trup inima, nu te mai teme.

Nu-i era frică. În fiecare clipă natura îi dădea de înțeles printr-un semn voios că pata aceasta de aur care dădea ocol peretelui – acolo, acolo, acolo – că e hotărâtă, fluturându-și panașul, scuturându-și pletele, aruncându-și mantia când pe un umăr, când pe altul, cu gesturi frumoase, întotdeauna frumoase, stând lângă el să-i șoptească prin căușul palmelor împreunate cuvinte din Shakespeare, să-și destăinuie sensul.

Rezia, la masă, răsucea în mâini o pălărie și-l privea; îl văzu că zâmbește. Așadar, se simțea bine. Dar nu putea suporta să-l vadă zâmbind. Asta nu era căsnicie; și cum îl putea socoti drept bărbatul ei pe omul acesta cu privire ciudată, care tresărea mereu, râdea, ședea tăcut ceasuri după

ceasuri sau o apuca de mână și îi spunea să scrie. Sertarul mesei era plin de însemnările acestea; despre război; despre Shakespeare; despre mari descoperiri; despre cum nu există moarte. În ultima vreme devenea brusc agitat fără nici un motiv (și atât doctorul Holmes, cât și sir William Bradshaw spuneau că nimic nu este mai rău pentru el decât stările de agitație) și dădea din mâini și striga că el știe adevărul! Știa tot! Omul acela, prietenul care murise în război, Evans, venise, spunea el. Cânta după paravan. Ea nota cu exactitate tot ce-i spunea. Unele lucruri erau foarte frumoase; altele, pure absurdități. Și Septimus se oprea întotdeauna la mijloc, trecea la altceva; dorea să adauge ceva; auzea ceva nou: asculta cu mâna ridicată. Dar ea nu auzea nimic. Și odată au dat peste fata care deretica odaia, citind una dintre foile acestea și râzând zgomotos. A fost ceva groaznic. L-a făcut pe Septimus să denunțe, strigând, cruzimea omenească – cum se sfârtecă unii pe alții. Pe cei căzuți, spunea, îi sfârtecă. „Holmes ne prigonește", spunea el. Și născocea tot felul de lucruri despre Holmes; Holmes îi mânca din budincă; Holmes citea Shakespeare – și urla de râs sau de furie, pentru că doctorul Holmes părea să reprezinte pentru el ceva oribil, îl numea „natura umană". Și apoi mai erau viziunile. Se înecase, spunea el adesea, și zăcea pe un țărm stâncos, iar deasupra lui țipau pescărușii. Se uita în jos, peste marginea sofalei, la mare. Sau auzea muzică. De fapt, nu era decât o flașnetă sau un om care striga pe stradă. Dar el obișnuia să strige: „Ce frumos!" Și lacrimi îi șiroiau pe obraz, ceea ce era pentru ea lucrul cel mai îngrozitor, să vadă plângând un bărbat ca Septimus, care luptase, care era curajos. Și stătea întins, ascultând,

până începea brusc să strige că se prăbușește, adânc, adânc, în flăcări! Iar ea mai să vadă flăcări, atât de vie era impresia lui. Dar nu era nimic. Erau singuri în cameră. A fost un vis, îi spunea până izbutea să-l potolească, uneori însă i se făcea frică și ei. Cosea și ofta.

Oftatul ei era gingaș și încântător, ca o adiere de vânt în pădure, seara. Ba lăsa din mână foarfeca; ba se întorcea să ia ceva de pe masă. Un mic foșnet, un mic scârțâit, o mică izbitură construiau ceva nedefinit acolo, pe masa lângă care ședea și cosea. Printre gene, vedea conturul ei estompat; trupul ei mic, îmbrăcat în negru; chipul și mâinile ei; întoarcerile ei către masă, când lua de pe ea un mosor sau (avea obiceiul să rătăcească lucrurile) își căuta mătasea. Făcea o pălărie pentru una din fetele doamnei Filmer, cea măritată, care se numea – uitase cum se numea.

— Cum o cheamă pe fata măritată a doamnei Filmer? întrebă.

— Doamna Peters, spuse Rezia. Se temea că pălăria e prea mică, spuse ea, ridicând-o în fața ei. Doamna Peters era o femeie trupeșă; dar ei nu-i plăcea. Acceptase să-i lucreze doar pentru că doamna Filmer fusese atât de bună cu ei – „Azi-dimineață mi-a dat struguri“, spuse ea – astfel că Rezia voia să-și arate într-un fel recunoștința. Serile trecute intrase în cameră și o găsise pe doamna Peters, care credea că ei erau plecați, ascultând gramofonul.

— Adevărat? întrebă el. Asculta gramofonul? Da; îi spusese de altfel despre asta atunci; o găsise pe doamna Peters ascultând gramofonul. El începu, cu multă precauție, să deschidă ochii, să vadă dacă gramofonul era

într-adevăr acolo. Dar lucrurile adevărate – lucrurile adevărate îl răscoleau prea violent. Trebuie să fie precaut. Nu are de gând să înnebunească, întâi se uită la revistele de modă de pe raftul de jos, încet-încet, la gramofon și la pâlnia lui verde. Nimic nu putea fi mai precis. Și astfel, prinzând curaj, se uită la bufet; la farfuria cu banane; la gravura reginei Victoria și a prințului consort, la policioara căminului, pe care era vasul cu trandafiri. Nici unul dintre lucrurile acestea nu mișca. Toate erau neclintite; toate erau reale.

— E o femeie cu limbă ascuțită, spuse Rezia.

— Cu ce se ocupă domnul Peters? întrebă Septimus.

— A, spuse Rezia, încercând să-și aducă aminte. Parcă doamna Filmer spusese că e comis-voiajor la o societate. Acum e la Huli, spuse ea.

„Acum!“ Ea rostise cuvântul cu accentul ei italian, îl spusese chiar ea. Își umbri ochii așa încât să-i vadă doar puțin câte puțin, întâi bărbia, apoi nasul, apoi fruntea, de teamă să nu fie deformate sau să nu aibă pe ele cine știe ce semn groaznic. Dar nu, uite-o, perfect naturală, cosând, cu mutrișoara puțin bosumflată, și expresia aplecată și melancolică pe care o au femeile când cos. Dar nu era nimic îngrozitor în toate astea, își spuse el ca să se liniștească, privindu-i a doua și apoi a treia oară fața, mâinile, doar nu era nimic înfricoșător sau dezgustător la ea cum sta acolo, în plină zi, cosând! Doamna Peters avea o limbă ascuțită. Domnul Peters era la Huli. Atunci de ce să se exalte și să profetizeze? De ce să fugă, stigmatizat și prigonit? De ce să-l facă norii să tremure și să hohotească de plâns? De ce să caute adevăruri și să proclame mesaje

când Rezia ședea lângă el și-și înfigea ace cu gămălie în rochie, la piept, iar domnul Peters era la Huli? Miracole, revelații, torturi, singurătate, cufundări în mare, adânc, adânc, în flăcări, toate se irosiseră pentru că avea impresia, privind-o pe Rezia cum dichisește pălăria de paie pentru doamna Peters, că vede un așternut înflorat.

— E prea mică pentru doamna Peters, spuse Septimus. Pentru întâia oară de atâtea zile vorbea cu tonul lui obișnuit!

Firește că era… ridicol de mică, spuse ea. Dar așa îi ceruse doamna Peters.

Septimus îi luă pălăria din mâini. E pălăria unei maimuțe de flașnetar.

Ce mult se bucura! De săptămâni nu mai râseseră așa împreună, amuzându-se între ei, cu intimitatea oamenilor căsătoriți. Asta însemna că, dacă doamna Filmer ar fi intrat, sau doamna Peters, sau oricine altcineva, nimeni n-ar fi înțeles de ce râdeau ea și Septimus.

— Uite, spuse ea, înfigând un trandafir în pălărie, într-o parte. Nu fusese atât de fericită niciodată! Niciodată, de când exista!

Acum era și mai ridicolă, spuse Septimus. Acum sărmana femeie arăta ca un porc în târg. (Nimeni n-o făcuse vreodată să râdă cum o făcea Septimus.)

Ia să văd, ce avea ea în cutia ei de lucru? Avea panglici și mărgele, pompoane, flori artificiale. Rezia le răsturnă pe masă. El începu să combine culori – într-adevăr, era neîndemânatic, nu era în stare să facă un pachet, dar avea un ochi admirabil și adesea făcea bine ce făcea, uneori alandala, firește, dar alteori nespus de bine.

— O să aibă o pălărie splendidă! murmură el, luând una și alta, în timp ce Rezia, îngenuncheată lângă el, privea peste umărul lui. Acum era gata – adică modelul, acum trebuie să-l coasă ea. Dar să aibă foarte, foarte multă grijă, spuse el, să nu schimbe nimic din ce făcuse el.

Și Rezia se apucă să coasă. Când cosea, se gândi el, scotea un sunet ca al unui ceainic pus la foc mic; clocotea, murmura, nu se oprea o clipă, degetele ei ferme, mici și ascuțite ciupeau și înțepau. Acul ei fulgera drept la țintă. Soarele poate intra și ieși, pe pompoane, pe tapet, dar el are să aștepte, se gândi, întinzându-și picioarele, privindu-și ciorapul încrețit, la capătul sofalei; are să aștepte acolo, la căldură, în ochiul acesta de aer liniștit, ca acela de care dai uneori la marginea unei păduri, seara, unde, datorită unei adâncituri în pământ ori cine știe cărei îmbinări de copaci (trebuie să fii științific mai presus de orice), căldura stăruie și aerul adie pe obraz ca aripa unei păsări.

— Uite-o, spuse Rezia, învârtind pălăria doamnei Peters pe vârful degetelor. Deocamdată ajunge. Mai târziu… și vorbele ei se pierdură într-un susur, pic, pic, pic, ca un robinet bucuros că e lăsat să curgă.

Era minunat. Nu făcuse niciodată ceva de care să se simtă atât de mândră. Era ceva atât de real, de substanțial, pălăria doamnei Peters.

— Ia uită-te puțin la ea, spuse el.

Da, va fi toată viața fericită să vadă pălăria aceasta. Redevenise deci el însuși, râsese. Fuseseră singuri, numai ei doi. O să-i fie dragă toată viața pălăria aceasta.

Îi spuse s-o încerce.

— Bine, dar o să fiu caraghioasă! strigă ea, dând fuga la oglindă și privindu-se când dintr-o parte, când din cealaltă. Apoi și-o scoase repede, pentru că bătea cineva la ușă. Să fie oare din partea lui sir William Bradshaw? Trimisese deja răspuns?

Nu! Era doar fetița care aducea ziarul de seară.

Și se petrecu atunci ce se petrecea mereu – ce se petrecea în fiecare seară a vieții lor. Fetița își sugea degetul la ușă; Rezia îngenunchea lângă ea; Rezia gângurea, o săruta; Rezia scotea o pungă de bomboane din sertarul mesei. Așa se întâmpla întotdeauna, întâi un lucru, apoi altul. Așa construia ea seara, făcea întâi un lucru, apoi altul. Dansau, țopăiau, ea și fetița, în jurul odăii. El luă ziarul. Echipa din Surrey fusese bătută măr. Era un val de căldură. Rezia repetă: Surrey fusese bătut măr. Era un val de căldură, și făcea și din asta o parte a jocului ei cu nepoata doamnei Filmer, râdeau amândouă, sporovăiau deodată, prinse în jocul lor. Septimus era tare obosit. Era tare fericit. Are să doarmă, închise ochii. Dar îndată ce nu mai văzu nimic, sunetele jocului deveniră mai vagi și mai ciudate și păreau strigătele unor oameni care caută și nu găsesc și trec și se duc mai departe, tot mai departe.

Tresări, înspăimântat. Ce era în fața lui? Farfuria cu banane pe bufet. Nu era nimeni în cameră. (Rezia plecase să ducă fetița la mama ei; era ora ei de culcare.) Deci asta era: să rămână singur pentru totdeauna. Asta era condamnarea pronunțată la Milano când intrase în cameră și le văzuse croind cu foarfeca pălării din postav; să fie singur pentru totdeauna.

Era singur cu bufetul și cu bananele. Era singur, părăsit pe înălțimea lui pustie, întins – dar nu era culmea unui deal, nu era un pisc de stâncă; era sofaua din salonul doamnei Filmer. Dar vedeniile, chipurile, glasurile morților unde erau? În fața lui era un paravan cu trestii negre și rândunele albastre. Acolo unde văzuse înainte munți, unde văzuse chipuri, unde văzuse frumusețe, acum nu era decât un paravan.

— Evans! strigă. Nici un răspuns. Chițăise un șoarece sau foșnise o perdea. Acestea erau glasurile morților. Paravanul, găleata cu cărbuni, bufetul, iată ce-i rămânea. Hai atunci să privească paravanul, găleata cu cărbuni și bufetul… dar Rezia dădu buzna în cameră flecărind.

Venise o scrisoare. Planurile tuturor erau date peste cap. Până la urmă, doamna Filmer n-o să se poată duce la Brighton. Și nu mai era când s-o anunțe pe doamna Williams, și Rezia găsea că lucrul e într-adevăr foarte, foarte supărător, când îi căzură privirile asupra pălăriei și se gândi… poate… ea… putea puțin să… Glasul ei se stinse într-o melodie bucuroasă.

— Ah, drace! strigă ea (înjurăturile ei erau o glumă între ei doi); se rupsese acul. Pălăria, copilul, Brighton, acul. Rezia clădea; întâi un lucru, apoi altul, clădea, cosând.

Voia să-l întrebe dacă, mulând trandafirul, pălăria arăta mai bine. Se așeză la capătul sofalei.

Acum erau pe deplin fericiți, spuse ea deodată, lăsând pălăria. Da, acum putea să-i spună orice. Putea să-i spună tot ce-i trecea prin cap. Poate acesta fusese primul lucru pe care îl simțise în seara aceea, la cafenea, când intraseră

Septimus și camarazii lui englezi. Intrase, cam sfios, privind în jur și, când și-a agățat-o, pălăria i-a căzut, își aducea aminte asta. Știa că e englez, dar nu una din namilele acelea de englezi care-i plăceau surorii sale, el era slab; dar avea în obraji culori frumoase, proaspete; și nasul lui mare, ochii lui scânteietori, felul lui puțin aplecat de a ședea, o făcuseră să se gândească, cum îi spusese Rezia adesea, la un șoim tânăr, în seara aceea, când îl văzuse întâia oară, în timp ce jucau domino, iar el intrase – un șoim tânăr; dar cu ea era întotdeauna foarte blând. Nu-l văzuse niciodată ieșindu-şi din fire sau beat, doar amărât câteodată din pricina acelui război crâncen, dar chiar atunci, când intra ea, el uita de toate. Orice, orice în lumea asta, te miri ce necaz mărunt în legătură cu lucrul ei, tot ce i se năzărea să spună, el înțelegea imediat. Nici familia ei nu era așa. Pentru că era mai vârstnic decât ea și pentru că era atât de inteligent – cât de serios era, voia ca ea să citească Shakespeare înainte de a fi în stare să citească în englezește o poveste de copii! – pentru că avea mult mai multă experiență decât ea, putea să-i fie un sprijin. Și ea, de asemenea, putea să fie un sprijin pentru el.

Stai, pălăria aceasta. Și apoi (se făcea târziu) sir William Bradshaw.

Își duse mâinile la cap, așteptând să-i spună dacă-i place pălăria sau nu și, în timp ce ea stătea așteptând, cu privirile plecate, el îi simțea sufletul, ca o pasăre care sare din creangă în creangă, coboară, se așază ici-colo, mereu cu mișcări fără greș; putea să-i urmărească gândul în timp ce stătea acolo – avea una din acele atitudini relaxate, degajate care-i erau firești – și, orice-ar fi spus el, zâmbea

îndată ca o pasăre care se lasă ferm pe o creangă cu toate ghearele.

Dar își aduse aminte. Bradshaw spusese: „Oamenii care ne sunt cei mai dragi ne fac rău când suntem bolnavi“. Bradshaw spusese că trebuie să învețe să se odihnească. Bradshaw spusese că trebuie să se despartă de ea.

— Trebuie, „trebuie“, de ce „trebuie“? Ce putere avea oare Bradshaw asupra lui? Ce drept are Bradshaw să-mi spună mie „trebuie“? întrebă el.

— Deoarece ai spus că vrei să te sinucizi, spuse Rezia. (Slavă Domnului, acum putea să-i spună lui Septimus orice.)

Așadar era în puterea lor! Holmes și Bradshaw îl urmăreau! Bruta cu nările roșii adulmeca în toate locurile tăinuite! Poate să spună „trebuie“! Unde erau hârtiile lui? Lucrurile pe care le scrisese?

Îi aduse hârtiile, lucrurile pe care le scrisese, lucrurile pe care le scrisese ea pentru el. Le trânti vraf pe sofa. Începură să se uite la ele împreună. Diagrame, desene, omuleți și femeiuști cu bețe în loc de brațe, cu aripi la spate – da, aripi erau; cercuri trase în jurul unei monede de un șiling, de șase pence – sori și stele; prăpăstii în zigzag pe care urcau șiruri de alpiniști legați unii de alții cu frânghie, semănau leit cu niște cuțite și furculițe; petice de mare cu niște mutrișoare care ieșeau râzând din ceva care semăna oarecum cu niște valuri: harta lumii. Arde-le! strigă el. Acum însemnările; cum cântă morții după tufișurile de rododendron; ode închinate timpului; conversații cu Shakespeare; Evans, Evans, Evans – mesajele lui din lumea morților; arborii să nu mai fie tăiați; spune-i

prim-ministrului. Dragostea universală: sensul lumii. Arde-le! strigă el.

Dar Rezia le acoperi cu mâinile. Unele erau foarte frumoase, se gândi ea. Are să le lege (nu avea un plic) cu o fâșie de mătase.

Chiar dacă îl vor lua, spuse ea, o să se ducă cu el. Nu-i puteau despărți fără voia lor.

Potrivindu-le margine pe margine, făcu un pachet și îl legă mai mult fără să privească, așezată aproape, așezată lângă el, se gândi Septimus, ca și când și-ar fi răsfirat petalele în jur. Era un pom în floare; și printre ramurile ei se întrezărea chipul unui legislator care ajunsese într-un sanctuar unde nu se mai temea de nimeni; nici de Holmes; nici de Bradshaw; un miracol, un triumf, cel din urmă și cel mai mare. Uluit, o văzu că urcă cumplita scară, ducându-i în spate pe Holmes și pe Bradshaw, doi oameni care nu cântăreau niciodată mai puțin de șaptezeci de kilograme, care își trimiteau soțiile la Curte, oameni care câștigau zece mii pe an și vorbeau despre măsură; ale căror verdicte erau diferite (căci una spunea Holmes, și alta Bradshaw), totuși erau judecători; care confundau viziunea cu dulapul; nu vedeau nimic clar, totuși hotărau, pedepseau. Dar ea triumfa asupra lor.

— Uite! spuse ea. Hârtiile erau împachetate. Nimeni nu le mai putea vedea. O să le pună bine undeva.

Și, spuse ea, nimic n-o să-i poată despărți. Ședea alături de el și-i dădea numele păsării aceleia, șoim sau corb, care deși era o pasăre rea și o mare pacoste a holdelor, semăna leit cu el. Nimeni nu-i poate despărți, spuse ea.

Apoi se ridică să se ducă în dormitorul lor, să facă bagajul, dar auzind glasuri jos, la intrare, și gândindu-se că e doctorul Holmes, dădu fuga pe scări să-l împiedice să urce.

Septimus o auzi vorbind pe scări cu doctorul Holmes.

— Scumpă doamnă, am venit ca prieten, spunea Holmes.

— Nu. Nu vă pot primi să-l vedeți pe soțul meu, spuse ea. Parcă o vedea, o găinușă care îi stătea în cale cu aripile întinse. Dar Holmes stăruia.

— Scumpă doamnă, îngăduiți-mi… spuse Holmes, dând-o la o parte (Holmes era un bărbat voinic).

Holmes urcă scările. O să deschidă larg ușa. O să spună, „Ehei, frica, ți-e cam frică!“ Holmes are să-l înșface. Dar nu; nici Holmes, nici Bradshaw. Se ridică clătinându-se, săltând când pe un picior, când pe altul, și cercetă cuțitul de pâine al doamnei Filmer, un cuțit frumos pe al cărui mâner era scris „Pâine“. Dar nu, nu trebuie murdărit. Gazul? Era prea târziu acum. Holmes se apropia. Ar fi putut folosi un brici, dar Rezia, așa făcea ea întotdeauna, le împachetase. Mai rămânea doar fereastra, fereastra asta mare, de casă cu chirie în stil Bloomsbury; și treaba asta obositoare, plicticoasă și cam melodramatică de a deschide fereastra și de a se arunca. Așa își închipuie ei tragediile, nu el, nici Rezia (căci Rezia era de partea lui). Lui Holmes și lui Bradshaw le plăceau astfel de lucruri. (Se așeză pe pervaz.) Dar are să aștepte chiar până la ultima clipa. Nu voia sa moară. Viața era bună. Soarele cald. Numai ființele omenești… Un bătrân care cobora scările de la intrarea casei din față se oprise și se uita la el.

Holmes era la ușă. „Prinde-mă dacă poți!“ strigă Septimus și se aruncă cu putere, cu violență, pe grilajul doamnei Filmer.

— Lașul! strigă doctorul Holmes, dând ușa de perete. Rezia alergă la fereastră, văzu; înțelese. Doctorul Holmes și doamna Filmer se ciocniră. Doamna Filmer îi aruncă Reziei șorțul peste ochi și o duse în camera de culcare. Urmă o mare vânzoleală pe scări, în sus și în jos. Doctorul Holmes intră – alb ca varul, tremurând tot, cu un pahar în mână. Trebuie să aibă curaj și să bea ceva, spuse el (Ce era? Ceva dulce), căci soțul ei era îngrozitor de mutilat, n-o să-și mai revină, nu trebuie să-l vadă, trebuie cruțată cât mai mult cu putință, va avea de îndurat ancheta, biata femeie. Cine ar fi putut să prevadă așa ceva? Un impuls subit, nu era vina nimănui, câtuși de puțin (îi spuse el doamnei Filmer). Și de ce dracu' făcuse el asta, doctorul Holmes nu-și putea închipui.

În timp ce bea lichidul acela dulce, i se părea că deschide niște ferestre mari, că iese afară, într-o grădină. Dar unde? Un ceas bătea ora – una, două, trei; ce rezonabil era sunetul; comparat cu toate izbiturile și șușotelile acestea; era ca Septimus. O cuprindea somnul. Dar ceasul continuă să bată, patru, cinci, șase, iar doamna Filmer care își flutura șorțul (n-o să aducă trupul în casă, nu-i așa?); părea să facă parte din grădina aceea; ca un steag. Văzuse odată un steag desfășurându-se încet de pe un catarg, la Veneția, unde se dusese cu mătușa ei. Oamenii morți în luptă erau salutați așa, iar Septimus făcuse războiul. Dintre amintirile ei, cele mai multe erau frumoase.

Își puse pălăria și începu să alerge prin niște lanuri de grâu – unde să fi fost? – pe un deal, undeva, aproape de mare, căci se vedeau corăbii, pescăruși, fluturi. Se așezară pe o faleză stâncoasă. Și la Londra stăteau așa, și, pe jumătate visând, îi ajungeau pe ușa camerei de culcare ropot de ploaie, șoapte, foșnet de spice uscate, mângâierea mării care, după cum i se părea, îi cuprinsese sub bolta ei arcuită și îi murmura, cum stătea întinsă pe țărm și se simțea risipită, ca niște flori care ning pe un mormânt.

— E mort, spuse ea, zâmbindu-i bietei bătrâne care o păzea, cu ochii ei cinstiți, albastru-deschis, ațintiți asupra ușii. (N-o să-l aducă aici, nu-i așa?) Dar doamna Filmer pufni. O, nu, o, nu! îl duceau de acolo. Să nu-i fi spus? Soțul și soția ar trebui să fie împreună, se gândi doamna Filmer. Trebuie să facă însă cum îi spusese medicul.

— Lăsați-o să doarmă, spuse doctorul Holmes, luându-i pulsul. Rezia văzu în dreptul ferestrei, întunecată, forma vastă a trupului său. Era așadar doctorul Holmes.

Unul din triumfurile civilizației, se gândi Peter Walsh. E unul din triumfurile civilizației, în timp ce răsuna, limpede și ascuțit, clopotul ambulanței. Rapid, cu precizie, ambulanța se îndrepta spre spital după ce culesese prompt, uman, vreun biet amărât; un om lovit la cap, doborât de boală, lovit de un vehicul acum poate nu mai mult de un minut în timp ce traversa, cum ni se poate întâmpla chiar nouă. Asta era civilizația, îl frapase acum, la înapoierea lui din Orient – eficacitatea, organizarea, spiritul comunal al Londrei. Fiecare camion, fiecare trăsură se dădea, disciplinat, la o parte ca să lase ambulanța

să treacă. Să fie ceva morbid? Era, mai degrabă, mișcător, respectul pe care îl arătau ambulanței și victimei dinăuntru – oameni ocupați, care se grăbeau spre casă, se gândeau, văzând ambulanța, la soțiile lor; sau, poate, la cât de ușor ar fi putut fi ei acolo, întinși pe o targă cu un doctor și o infirmieră alături… Of, dar dacă începi să evoci doctori, cadavre, gândul devine morbid, sentimental; o undă de plăcere, chiar un soi de voluptate asociată impresiei vizuale erau un avertisment că nu e bine să persiste în astfel de gânduri – fatale pentru artă, fatale pentru prietenie. Adevărat. Și totuși, se gândi Peter Walsh, în timp ce ambulanța dispărea după colț, dar clopotul cu sunet limpede și ascuțit se mai auzea încă de pe strada următoare și de mai departe, de pe Tottenham Court Road, pe care o traversa bătând fără răgaz, totuși acesta e privilegiul singurătății; în intimitate poți să faci ce-ți place. Poți să și plângi, dacă nu te vede nimeni. Sensibilitatea aceasta îl compromisese în societatea anglo-indiană; plângea când nu trebuia și râdea de asemenea. E în mine ceva, se gândi el, oprit lângă o cutie de poștă, care s-ar putea dizolva acum în lacrimi. De ce, Dumnezeu știe. O frumusețe probabil și povara zilei care, începând cu vizita la Clarissa, îl extenuase cu arșița ei, cu intensitatea și cu susurul unei impresii după alta picurând în pivnița aceea unde stăteau, adânci, obscure și nimeni n-o să știe vreodată, în parte din motivul acesta, secretul ei, complet și inviolabil, viața îi părea o grădină necunoscută, plină de cotloane și de unghere, uimitoare, da; clipe ca acestea îți tăiau, de-a dreptul, răsuflarea; iată una dintre ele venind către el, lângă cutia poștală din fața muzeului britanic, o

clipă în care lucrurile vin să se unească; ambulanța; viața și moartea. Rafala aceasta de emoție parcă îl aspiră în sus, pe un acoperiș foarte înalt, iar ce rămânea din el era pustiu ca un țărm de mare presărat cu cochilii albe. Asta îl compromisese în societatea anglo-indiană.

Clarissa, odinioară, mergând cu el undeva, pe imperiala unui omnibuz, sau măcar o Clarissa în sensul superficial al cuvântului, emotivă, când disperată, când nespus de voioasă, fremătând toată pe atunci și o tovarășă de drum atât de plăcută, descoperind din înaltul omnibuzului mici scene năstrușnice, nume, oameni, căci aveau obiceiul să exploreze Londra și să aducă acasă saci plini de comori strânse în piața Caledoniei – Clarissa avea pe vremea aceea o teorie – aveau amândoi o grămadă de teorii, mereu teorii, cum fac tinerii. Era destinată să explice sentimentul lor de nemulțumire: nu cunoșteau oamenii; nu erau cunoscuți. Cum să se fi cunoscut? Te întâlnești cu cineva zilnic; apoi nu-l mai vezi șase luni sau ani de zile. Era nesatisfăcător, conveneau ei, cât de puțin cunoști oamenii. Dar, spunea ea, șezând în omnibuz și străbătând Shaftesbury Avenue, se simțea pe sine însăşi; nu „aici, aici, aici"; și bătea în spătarul scaunului; ci pretutindeni. Dădea din mână, mergând pe Shaftesbury Avenue. Erau toate acestea. Astfel că, pentru a o cunoaște pe ea sau pe oricine altcineva, trebuiau căutați oamenii care îi completau; și chiar locurile. Avea afinități bizare cu oameni cu care nu schimbase o vorbă vreodată, o femeie care trecea pe stradă, un bărbat din spatele unei tejghele – până și copaci sau hambare. Concluzia extremă era o teorie transcendentală care, pentru că îi era groază

de moarte, îi îngăduia să creadă, sau să pretindă (era doar atât de sceptică!) că, de vreme ce aparițiile noastre, adică partea din noi care apare, sunt atât de trecătoare comparate cu cealaltă, partea nevăzută din noi, care se întinde departe, înseamnă că partea nevăzută poate supraviețui, poate fi cumva recuperată, atașată unei persoane sau alteia, sau poate chiar bântui anumite locuri, după moarte. Poate – poate.

Dacă se uita înapoi la această lungă prietenie de aproape treizeci de ani, teoria se potrivea din plin. Oricât de scurte, de abrupte, de dureroase fuseseră adesea întâlnirile lor efective ținând seama și de absențele lui, de întreruperi (în dimineața aceea, bunăoară, intrase Elizabeth, ca un mânz cu picioare lungi, frumoasă, tăcută, exact când începea să vorbească cu Clarissa), efectul lor asupra vieții lui fusese imens. Era în asta un mister. Ți se dădea un grăunte tăios, ascuțit, aspru – întâlnirea efectivă; teribil de dureroasă în jumătate din cazuri; și totuși în absență, în locurile cele mai neașteptate, înflorea, se deschidea, își răspândea parfumul, puteai s-o atingi, s-o guști, să privești în jurul tău, s-o simți și s-o înțelegi pe deplin, după ce zăcuse pierdută ani și ani. Astfel, Clarissa venise la el; pe bordul vasului; în Himalaya; evocată de lucrurile cele mai fără noimă (așa cum Sally Seton, neroada aceea generoasă, entuziastă, își amintea de *el* când vedea hortensii albastre). Avusese asupra lui o influență mai mare decât oricine. Și, mereu în felul acesta, îi apărea în față, fără să fi vrut el, așa, rece, critică, o lady; sau răpitoare, romantică, amintindu-i de un câmp, de o holdă din Anglia.

O văzuse mai des la țară decât la Londra. Imagini peste imagini de la Bourton…

Ajunsese la hotel. Traversă holul, plin de fotolii și de sofale roșii, de plante fanate cu frunze ascuțite, își luă cheia din cârligul tabloului. Domnișoara îi înmână câteva scrisori. Urcă scările – o vedea cel mai adesea la Bourton, spre sfârșitul verii, când rămânea acolo o săptămână, uneori chiar două, cum se obișnuia pe atunci. Iat-o întâi în picioare pe culmea unui deal, cu rochia fluturându-i în vânt, ținându-și părul cu o mână, arătând cu cealaltă, strigând spre ei – vedea în vale Severnul. Ori într-o pădure, punând un ceainic la fiert – avea mâini tare neîndemânatice; fumul făcea temenele; le sufla în obraz; fața ei mică și roz se întrezărea prin fum; a cerut apă de la o bătrână care a ieșit apoi în ușa căsuței să-i vadă plecând. Mergeau întotdeauna pe jos; ceilalți, cu trăsura. Trăsura o plictisea, nu-i plăceau animalele, în afară de câinele acela al ei. Băteau drumurile cale de kilometri. Se oprea brusc ca să se orienteze, îl călăuzea înapoi peste câmpuri, și tot timpul discutau, vorbeau despre poezie, vorbeau despre oameni, vorbeau despre politică (pe vremea aceea ea era radicală); cât mergeau, nu băga de seamă nimic în jurul ei, doar când se oprea, exclama în fața unei priveliști sau a unui arbore și îl făcea și pe el să privească; apoi, din nou mai departe, peste miriști, ea mergând în frunte, cu o floare pentru mătușa ei, niciodată obosită de mers, deși era firavă; dădeau buzna în Bourton odată cu amurgul. Apoi, după cină, bătrânul Breitkopf deschidea pianul și cânta,

deși n-avea nici un pic de voce, iar ei ședeau cufundați în fotolii, străduindu-se să nu râdă, dar pufnind de fiecare dată și râdeau, râdeau – râdeau de nimic anume. Se presupunea că Breitkopf nu-i vede. Și apoi, dimineața, sus, jos înaintea casei, ca o codobatură…

A, o scrisoare de la ea! Plicul acesta albastru; era scrisul ei. Și trebuia s-o citească, încă una dintre acele întrevederi menite să fie dureroase! Îi era al naibii de greu să-i citească scrisoarea. Ce bucurie mare a fost să-l vadă! Trebuia să-i spună asta. Asta era tot.

Dar suficient cât să-l tulbure. Îl contraria. Ar fi preferat să nu-i fi scris așa. Venită peste gândurile lui, scrisoarea ei era ca un ghiont în coaste. De ce nu-l lăsa în pace? La urma urmei, se măritase cu Dalloway și trăise foarte fericită alături de el toți anii aceștia.

Hotelurile acestea nu sunt locuri prea consolatoare. Dimpotrivă! În cuierul acesta își atârnaseră pălăria o infinitate de oameni. Până și muștele, dacă te gândeai bine, se așezaseră pe nasul altor oameni. Cât despre curățenia care îl izbise în obraz, nu era atât curățenie, cât vacuitate, răceală; ceva convenit și obligatoriu. O matroană uscată trecea totul în revistă în zori, adulmecând, iscodind, punându-le pe slujnicele cu nasul vânăt de frig să curețe din răsputeri, ca și când locatarul următor ar fi fost o halcă de carne care trebuie servită pe o tavă perfect curată. Pentru dormit, un pat; pentru a ședea, un fotoliu; ca să te speli pe dinți și să te razi, un pahar, o oglindă. Cărțile, scrisorile, halatul alunecau pe impersonalul rips al odăii ca niște impertinențe distonante. Ceea ce-l făcea să vadă toate acestea era scrisoarea Clarissei. „Ce bucurie să te văd!“

Trebuia să-i spună asta! Împături hârtia; o împinse la o parte; nimic n-o să-l poată face s-o recitească!

Pentru ca scrisoarea să-i fi ajuns la șase trebuia să se fi așezat s-o scrie imediat după ce-a plecat el; i-a pus un timbru; a trimis și pe cineva la poștă cu ea. Asta era Clarissa. Vizita lui o răscolise. Simțise intens; o clipă, când i-a sărutat mâna, regretase, îl invidiase chiar, poate își amintise (văzuse asta în privirea ei) de o vorbă a lui – poate aceea că, dacă se va mărita cu el, ei doi vor schimba lumea; și acum? Între două vârste; mediocritatea; apoi, cu vitalitatea ei de neînfrânt, se constrânsese să îndepărteze gândurile acestea, căci era în ea un flux de viață cum nu mai văzuse la nimeni, puternic, rezistent, în stare să treacă peste obstacole și s-o poarte triumfal către țelul ei. Da; simțise însă reacția imediat ce ieșise din cameră, îi păruse groaznic de rău pentru el; se gândise ce putea, din toată lumea asta, să-i dea ca să-i facă plăcere (în afară, bineînțeles, de un singur lucru) și și-o închipuia foarte bine ducându-se, cu obrajii șiroind de lacrimi, la masa ei de scris și scriind dintr-un avânt rândul acela care îl întâmpinase la sosire: „Atât de fericită să te văd!" Și era sinceră. Peter Walsh își desfăcuse șireturile de la ghete.

Căsnicia lor n-ar fi fost însă reușită. Celălalt lucru se întâmplase însă, la urma urmei, într-un chip mult mai firesc.

Ciudat lucru; așa era; o mulțime de oameni credeau așa. Peter Walsh, care se descurcase onorabil, care îndeplinise corect funcțiile obișnuite, era simpatizat, dar socotit puțin excentric, își dădea aere – era ciudat că avea, mai ales acum, când era cărunt, o privire satisfăcută; o privire

de om care nu spune tot. Era ceea ce îl făcea atrăgător pentru femei, cărora le plăcea să simtă că firea lui nu era exclusiv virilă. Avea ceva neobișnuit, ceva ascuns. Poate pentru că îi erau dragi cărțile – nu te vizita niciodată fără să-ți ia cartea de pe masă (în clipa aceasta citea, iar șireturile îi atârnau pe podea); poate pentru că era un gentleman, ceea ce se vedea în felul în care își scutura pipa de scrum și, firește, în felul cum se purta cu femeile. Căci era un lucru fermecător și ridicol cât de ușor putea să-l învârtă pe degete o fată fără dram de minte. Dar o făcea pe riscul ei. Cu alte cuvinte, deși putea să fie atât de puțin distant și, cu veselia și buna lui creștere, cu tovărășia lui atât de atrăgătoare, totul mergea doar până la un punct. Ea spunea ceva – nu, nu; el vedea foarte limpede cum stau lucrurile. Nu poate fi de acord cu asta – nu, nu. Pe de altă parte, era în stare să strige și să se zguduie de râs și să se țină de burtă când se spunea o glumă, între bărbați; în materie de mâncăruri se pricepea ca nimeni altul în India. Era un bărbat. Dar nu felul de bărbat pe care ești obligată să-l respecți – slavă Domnului; nu ca maiorul Simmons, de pildă; câtuși de puțin, se gândea Daisy când, în ciuda celor doi copilași ai ei, îi compara.

Își scoase ghetele, își goli buzunarele. Odată cu briceagul scoase un instantaneu al lui Daisy; Daisy șezând pe verandă, toată în alb, cu un foxterier pe genunchi; fermecătoare, foarte brună; cea mai bună fotografie pe care i-o văzuse. Lucrurile decurseseră, la urma urmei, atât de firesc; cu mult mai firesc decât în cazul Clarissei. Fără scandaluri. Fără supărări. Fără scene și fără frământări.

Un drum ușor. Și fata aceea brună și adorabilă de pe verandă exclama (parcă o auzea): Firește, firește că o să-i dea tot (reacțiile ei erau excesive), tot ce dorește! striga ea, dând fuga în calea lui fără să se uite cine îi vede. Și avea numai douăzeci și patru de ani! Și avea doi copii, Dumnezeule mare!

Da, intrase într-o astfel de încurcătură la vârsta lui. Noaptea, când se trezea, gândul acesta revenea cu multă putere. Să spunem că se căsătoresc. Pentru el ar fi foarte bine, dar pentru ea? Doamna Burgess, o femeie de treabă și deloc flecară, era de părere că plecarea aceasta a lui în Anglia, cu scopul evident de a-şi consulta avocații, ar putea s-o facă pe Daisy să mai reflecteze, să se gândească mai bine ce face. Era în joc poziția ei, spunea doamna Burgess; bariera socială; renunțarea la copii. Mai devreme sau mai târziu o să fie o femeie cu proastă reputație, târându-se prin noroiul suburbiilor sau, mai probabil, o declasată (știi, spunea ea, cum ajung femeile acestea, fardate excesiv). Dar Peter Walsh nu-și făcea griji din pricina asta. Încă n-avea de gând să moară, în orice caz, ea trebuia să hotărască; să judece, chibzuia el, călcând prin cameră în ciorapi, netezind cutele cămășii de frac, pentru că urma să se ducă probabil la serata Clarissei, dacă nu se va duce cumva la un music-hall sau nu va rămâne în casă să citească o carte pasionantă scrisă de cineva pe care îl cunoscuse la Oxford. Și dacă o să se pensioneze, asta o să facă – o să scrie. O să meargă la Oxford și o să facă cercetări în Biblioteca Bodleiană. Zadarnic fata cea brună, adorabilă, dădea fuga la capătul terasei, zadarnic făcea semn cu mâna; zadarnic striga că puțin îi

pasă de ce spune lumea. Iată-l, omul care reprezenta totul pentru ea, gentlemanul desăvârșit, seducător, distins (pentru că vârsta lui nu avea nici o importanță), iată-l cum umblă printr-o cameră de hotel din Bloomsbury, se rade, se spală și, ridicând căni, punând jos briciul, continuă să facă cercetări în Biblioteca Bodleiană și să găsească soluția a două-trei mici probleme care îl interesează. Și se va opri să sporovăiască cu cine se va nimeri și, din pricina aceasta, va întârzia tot mai mult la prânz, va rata întâlniri; iar când Daisy o să-l roage și o să-l roage s-o sărute, sau o să-i facă o scenă, n-o să poată fi la înălțime (deși ținea sincer la ea) – pe scurt, pentru că ar fi mai bine, cum spunea doamna Burgess, să-l uite sau să și-l amintească doar cum era în august 1922, o siluetă în picioare, la o răscruce, în amurg, mereu mai îndepărtată pe măsura ce docarul o ducea, legată strâns pe scaunul din spate; dar mâinile ei sunt întinse și, văzând că silueta se micșorează și se șterge, tot mai striga că o să facă orice în lume, orice, orice, orice… Nu știa niciodată ce gândește lumea, îi era din ce în ce mai greu să se concentreze. Devenea absent; devenea tot mai absorbit de grijile lui; când posac, când vesel; depinzând de femei, distrat, morocănos, din ce în ce mai puțin capabil (așa se gândea el în timp ce se bărbierea) să înțeleagă de ce nu poate Clarissa, pur și simplu, să le găsească o locuință și să fie drăguță cu Daisy; s-o prezinte în lume. Și atunci ar fi liber – liber să ce? Să umble de ici-colo, să dea târcoale (în clipa aceasta scotea tot felul de chei, de hârtii), să se repeadă și să guste, să fie singur, într-un cuvânt, să-și ajungă; și totuși nimeni, firește, nu depindea mai mult

de alții (se încheie la jiletcă); asta îi fusese fatal. Nu se putea ține departe de fumoare, îi plăceau coloneii, îi plăcea golful, îi plăceau bridge-ul și mai ales compania femeilor, și gingășia prieteniei lor, și fidelitatea, și curajul, puterea dragostei lor care, deși nu era lipsită de neajunsuri, i se părea (și fața cea drăgălașă, brună, adorabilă, uite-o pe maldărul de plicuri) demnă de atâta admirație, o floare atât de magnifică, crescută pe culmile vieții omenești, și totuși el nu era pe măsura acestor lucruri, din pricina tendinței lui de a vedea contextul lucrurilor (Clarissa minase ceva în el pentru totdeauna), de a se plictisi foarte repede de devotamentele mute și de a avea nevoie de varietate în dragoste, deși l-ar fi scos din fire dacă Daisy ar fi iubit pe altcineva, l-ar fi scos din fire! Căci avea o fire geloasă, nestăpânit de geloasă, îndurase chinuri groaznice! Dar unde-i era briceagul; ceasul, sigiliul, carnetul de cecuri și scrisoarea Clarissei pe care n-are s-o recitească, dar la care îi plăcea să se gândească, și fotografia lui Daisy? Și acum la cină.

Lumea lua masa.

Așezați în jurul meselor mici, împodobite cu vaze de flori, în ținută de seară sau de oraș, cu șalurile și poșetele așezate alături, cu aerul că se simt în largul lor, pentru că nu erau învățați cu atâtea feluri de mâncare la cină; încrezători în ei, pentru că își puteau permite să plătească; obosiți, pentru că străbătuseră Londra în lung și-n lat cât fusese ziua de lungă, cumpărând, vizitând locuri; curioși, pentru că au întors capul, au ridicat ochii când a intrat acest gentleman cu înfățișare plăcută, purtând ochelari cu ramă de corn; de treabă, pentru că ar

fi fost bucuroși să-ți facă mici servicii, indiferent care, să-ți împrumute mersul trenurilor sau să-ți dea informații utile; dorința aceasta a lor, pulsând în ei, dându-le ghes din adânc să-și creeze legături fie ele bazate doar pe un loc de naștere comun (Liverpool, de exemplu) sau pe descoperirea că au prieteni cu același nume, cu privirile lor furișe, cu tăcerile lor jenate și cu retragerile lor subite în glumele și în izolarea familială, iată-i luând masa în timp ce domnul Walsh intra și se așeza la o masă mică de lângă perdea.

Nu ceea ce spunea, pentru că, fiind singur, nu se putea adresa decât chelnerului, ci felul său de a examina lista, de a arăta cu degetul un vin anume, de a sta drept la masă, de a lua cina cu seriozitate, fără lăcomie, iată ce îi câștigă respectul lor; respect care, rămas neexprimat aproape până la sfârșitul cinei, izbucni la masa unde ședea familia Morris, în momentul când domnul Walsh a fost auzit spunând, la sfârșit, „pere Bartlett". De ce vorbise atât de moderat și totuși ferm, cu aerul unuia care știe ce e disciplina și se știe în drepturile sale, întemeiate pe dreptate, nici Charles Morris tânărul, nici Charles Morris bătrânul, nici domnișoara Elaine, nici doamna Morris nu știau. Dar când rostise „pere Bartlett", stând singur la masă, simțiră că domnul acela contase pe sprijinul lor într-o privință legitimă; era campionul unei cauze care deveni imediat și a lor, astfel că ochii lor îi întâlneau pe ai lui cu simpatie și când ajunseră, cu toții deodată, în fumoar, un mic schimb de cuvinte între ei devenise inevitabil.

Nimic foarte profund – doar că Londra era aglomerată; se schimbase în ultimii treizeci de ani; că domnul Morris prefera Liverpoolul; că doamna Morris vizitase expoziția de flori din Westminster și că ei toți îl văzuseră pe prințul de Wales. Și, totuși, se gândi Peter Walsh, nici o familie din lume nu poate fi comparată cu familia Morris; absolut nici una; și relațiile dintre ei sunt fără cusur, și puțin le pasă de înalta societate, și le place ce le place, și Elaine se pregătește să poată participa la afacerile familiei, iar băiatul obținuse o bursă la Leeds, și bătrâna doamnă (care avea cam vârsta lui) mai are trei copii acasă; și au două automobile, dar domnul Morris mai repară și acum ghete duminica; minunat, absolut minunat, se gândi Peter Walsh, care se legăna ușor înainte și înapoi, cu paharul de lichior în mână, între scaune de piele roșie și scrumiere, foarte încântat de sine, pentru că cei din familia Morris țineau la el. Da, țineau la un om care spusese „pere Bartlett". Simțea că țin la el.

Se va duce la serata Clarissei. (Familia Morris pleca; dar se vor mai întâlni.) Voia să se ducă la serata Clarissei, pentru că voia să-l întrebe pe Richard ce făceau în India neghiobii de conservatori. Și ce piesă se joacă? Și muzica... Da, firește, și simplă flecăreală.

Căci acesta e adevărul despre sufletul nostru, se gândi el, despre eul nostru, care, ca un pește, locuiește în mări adânci și se mlădiază printre tenebre croindu-și drumul între tulpini de alge uriașe, spre întinderi scânteind în soare și iarăși, mereu și mereu în bezna rece, adâncă, inscrutabilă; țâșnește brusc la suprafață și se joacă printre valurile

încrețite de vânt; cu alte cuvinte, are o nevoie imperioasă să se scuture, să se curețe, să se aprindă, stând de vorbă. Care sunt intențiile guvernului – Richard Dalloway are să știe – în ce privește India?

Deoarece era o noapte foarte caldă și vânzătorii de ziare umblau pe străzi cu placarde care proclamau, cu mari litere roșii, că era un val de căldură, scaune împletite erau așezate pe treptele hotelului și gentlemeni care beau cu paiul și fumau cu un aer detașat ședeau în ele. Într-unul ședea și Peter Walsh. Ai fi spus că ziua aceea, ziua londoneză abia începea. Ca o femeie care și-a scos rochia de stambă și șorțul alb, s-a îmbrăcat în albastru și și-a pus perle, ziua se schimba, își lepăda hainele de rând, se înveșmânta în voaluri, se prefăcea în seară și, cu același oftat de încântare pe care îl scoate o femeie când lasă să-i cadă juponul, și ziua se despuia de praf, căldură, culoare; circulația se rărea; după învălmășeala camioanelor urmau automobilele, claxonând, avântându-se; și din loc în loc, în frunzișul des al scuarurilor, atârna o lumină intensă. Abdic, părea să spună seara pălind și stingându-se deasupra crestelor și a înălțimilor, boltite, ascuțite, de hoteluri, de locuințe, de magazine, mă sting, începea ea să spună, dispar, dar Londra nici nu voia să audă, își repezea baionetele în cer, o țintuia, o silea să fie părtașă la desfătările ei.

Căci marea revoluție a verii, opera domnului Willett avusese loc după ultima vizită a lui Peter Walsh în Anglia. Prelungirea serii era pentru el un lucru nou. Era ceva care, pe drept cuvânt, te însuflețea, într-adevăr, fetele tinere treceau cu servietele sub braț, nespus de bucuroase că

sunt libere, mândre, în tăcere, că pășesc pe acest caldarâm faimos, și o bucurie anume, ieftină, de bâlci dacă vreți, totuși o intensă bucurie le îmbujora obrajii. Și se îmbrăcau bine; ciorapi roz; pantofi frumoși. Le așteptau două ore de cinematograf. Erau mai vii, mai rafinate în lumina galben-albastră a serii; iar pe frunzele din scuar lumina aceasta avea o strălucire sumbră, lividă – parcă ar fi fost coborâte în apele mării – frunzișul unei cetăți scufundate. Frumusețea aceasta îl uluia; și îi dădea și curaj, pentru că ceilalți anglo-indieni întorși în țară (cunoștea o mulțime), stăteau, cum se și cuvenea, la Clubul Oriental, trăgând otrăviți concluzia că e sfârșitul lumii, dar el, uite, era aici, tânăr ca întotdeauna; îi invidia pe tineri pentru seara lor de vară și pentru toate celelalte și dobândind, din vorbele unei fete, din râsul unei chelnerițe – lucruri impalpabile, pe care nu puteai pune mâna — aproape certitudinea că întreaga acumulare piramidală care în tinerețea lui părea de neclintit se deplasase. Se presase pe vârf – fuseseră apăsați; mai ales femeile, ca acele flori pe care Helena, mătușa Clarissei, obișnuia, șezând sub lampă după cină, să le preseze între foi de sugativă gri, punând deasupra dicționarul lui Littré. Murise. Auzise despre ea de la Clarissa, spre sfârșit nu mai vedea cu un ochi. Ce lucru potrivit – o capodoperă a naturii – ca bătrâna domnișoară Parry să fi început să se prefacă în sticlă. Trebuie să fi murit ca o pasăre pe ger, înțepenită pe o cracă. Aparținea unei alte vremi, dar fiind atât de neștirbită, atât de completă, se va arăta mereu în zare, ca o piatră albă, înaltă, ca un far care marchează o etapă trecută a acestei aventuroase și

lungi, lungi călătorii, a acestei interminabile – se căută de mărunțiș, să cumpere un ziar, și citi despre Surrey și Yorkshire (întinsese această monedă de milioane de ori) Surrey era din nou bătut măr – al acestei interminabile vieți. Dar crichetul nu era doar un joc. Crichetul era un lucru important. Nu se putuse niciodată abține de la citirea unei informații despre crichet. Citi întâi scorurile, în ediția specială, apoi că era o zi caniculară; apoi despre un asasinat. Faptele repetate de milioane de ori se îmbogățesc, deși s-ar putea spune că prin asta își pierd suprafața. Trecutul îmbogățește, și experiența, și să-ți fi fost dragi un om sau doi, și astfel câștigi puterea care lipsește celor tineri, de a reteza scurt, de a face ce-ți place, să nu-ți pese nici cât negru sub unghie de ce spune lumea, să te duci și să vii fără să aștepți mare lucru (lăsă ziarul din mână și se ridică de la masă) ceea ce de fapt (își căută pălăria și haina) nu era cu totul adevărat în ceea ce-l privea, nu astă-seară, pentru că iată-l pornind la o serată, la vârsta lui, cu impresia certă că o să i se întâmple ceva deosebit. Dar ce?

Frumusețe, în orice caz. Nu frumusețea brută a ochiului. Nu era, pur și simplu, frumusețe – Bedford Place, care dă în Russell Square. Nu numai linia dreaptă, vidul, firește; simetria unui coridor; pe lângă aceasta, erau ferestre luminate, un pian, un gramofon cântând; o impresie de plăcere care se ascunde, dar se dezvăluie la răstimpuri, când, prin fereastra fără perdele, fereastra deschisă, văzu grupuri șezând la masă, tineri care se mișcă lent în cerc, conversații între bărbați și femei, cameriste fără treabă care privesc afară (ciudate comentariile lor,

după ce și-au terminat treaba), ciorapi puși la uscat pe streșini, un papagal, câteva plante. Atrăgătoare, misterioasă, infinit de bogată, viața aceasta. Și în marele scuar prin care trăsurile pătrund și se îndepărtează în goană, zăbovesc perechi care flirtează, se îmbrățișează, se ascund sub cascada unui arbore; mișcător lucru, atât de tăcuți, atât de absorbiți, încât treceai discret, timid, parcă te-ai fi găsit în prezența unei sfinte ceremonii pe care ar fi fost un sacrilegiu s-o întrerupi. Interesant lucru. Și așa mai departe, printre scânteieri și străluciri.

Pardesiul lui ușor se deschidea în bătaia vântului, Peter mergea în felul acela indescriptibil care era numai al lui, puțin aplecat, cu pași ușori, cu mâinile la spate și ochii lui mai aduceau încă puțin a ochi de șoim; mergea cu pași ușori prin Londra, spre Westminster, privind atent.

Ce Dumnezeu, toată lumea își lua cina în oraș? Aici un valet deschidea o ușă ca să treacă o bătrână doamnă cu pas mândru, purtând pantofi cu cataramă și, în păr, trei pene purpurii de struț. Erau deschise uși în fața unor doamne înfășurate ca niște mumii în șalurile lor cu flori strălucitoare, doamne cu capul gol și, în cartierele respectabile, din case cu mici grădini în față și cu coloane de stuc, ieșeau femei, îmbrăcate ușor, cu piepteni în păr (dăduseră o fugă până sus să vadă copiii); le așteptau bărbații, cu pardesiele deschise de vânt, și motorul pornea. Toată lumea ieșea. Din pricina ușilor care se deschideau, a coborârilor, a pornirilor, puteai să-ți închipui că Londra întreagă se îmbarcă în luntri legate de mal, legănându-se pe ape, ca și când tot orașul s-ar fi îmbrăcat pentru un carnaval. Și pe Whitehall, bătut de lumina argintie, patinau,

patinau fără odihnă păianjeni, și în jurul felinarelor se simțeau musculițe; era atât de cald, încât oamenii, în grupuri, stăteau de vorbă pe stradă. Iar aici, în Westminster, iată un judecător, de bună seamă ieșit la pensie, înfipt în poarta casei sale, îmbrăcat din cap până-n picioare în alb. Probabil un anglo-indian.

Uite aici o vânzoleală de femei care zbiară, femei bete; dincoace, doar un polițist și case mari, vagi în umbra serii, case înalte, case boltite, biserici, Parlamentul și sirena unui vapor pe râu, un sunet găunos, încețoșat. Dar iată strada ei, aceasta, a Clarissei; trăsuri coteau în goană, ca apa în jurul pilonului unui pod; i se părea că sunt atrase toate aici, pentru că duceau oameni care mergeau la serata ei, serata Clarissei.

Fluxul rece al impresiilor vizuale nu mai ajungea până la conștiința lui, ca și când ochiul ar fi fost o cupă prea plină și și-ar fi lăsat prisosul să se scurgă, neînregistrat, pe pereții lui de porțelan. E vremea să se trezească mintea. E vremea ca timpul să se încordeze, acum, când intră în casă, în casa luminată, unde ușa stătea deschisă, unde se opreau mașini din care coborau femei strălucitoare: sufletul trebuie să se pregătească să îndure totul cu vitejie. Deschise lama cea mare a briceagului său.

Lucy coborî scările ca o furtună, se strecură în salon să netezească o față de masă, să aranjeze un scaun, să se oprească o clipă gândindu-se că oricare dintre vizitatori va trebui să admită în sinea lui ce curat, ce sclipitor, ce frumos, ce îngrijit era totul, când va vedea frumoasa argintărie, dantelăria de bronz a căminului, tapițeria nouă a

scaunelor și perdelele de creton galben; le admiră pe toate pe rând; auzi zarva de glasuri; lumea urca deja la dineu; trebuie s-o șteargă!

Vine și prim-ministrul, vesti Agnes: așa auzise vorbindu-se la cină, spuse ea intrând cu o tavă de pahare. Ce importanță, ce importanță cât de mică putea să mai aibă un prim-ministru? La ora aceasta a nopții îi era totuna doamnei Walker, invadată de farfurii, sosiere, strecurătoare, tigăi, pui în aspic, șerbetiere, crutoane, lămâi, castroane de supă, castroane de budincă; oricât de înverșunat ar fi fost spălate ele la bucătărie, păreau să-i stea toate grămadă în cap, pe masa de la bucătărie, pe scaune, în vreme ce focul duduia și gemea, luminile electrice scânteiau și supeul nu era încă servit. Doamna Walker atât mai simțea, că puțin îi pasă dacă mai vine și un prim-ministru pe deasupra.

Doamnele urcă deja scările, spuse Lucy; doamnele se duceau sus pe rând, iar doamna Dalloway, rămasă ultima, trimitea, ca mai întotdeauna, câte-un mesaj la bucătărie. „Complimentele mele doamnei Walker", îi transmisese într-o noapte. Mâine-dimineață o să comenteze mâncărurile – supa, somonul; somonul – doamna Walker știa bine asta – nefiert, pentru că, neliniștită din pricina budincii, lăsa somonul în seama lui Jenny; așa că somonul era întotdeauna nefiert. Dar o doamnă cu păr blond și bijuterii de argint, spunea Lucy, întrebase despre felul întâi dacă fusese într-adevăr gătit în casă. Dar ce-o sâcâia pe doamna Walker, în timp ce învârtea și iar învârtea farfuriile și ațâța focul și apoi îl potolea, era somonul; un hohot de râs se auzi din camera unde se mânca; un glas

care spunea ceva; apoi alt hohot de râs – erau domnii care se amuzau după plecarea doamnelor. Vinul de Tokay, spuse Lucy, dând buzna. Domnul Dalloway a trimis după vinul din pivnițele împăratului, vinul imperial.

Fu dus prin bucătărie. Peste umăr Lucy anunță că domnișoara Elizabeth arăta minunat; nu-și mai putea lua ochii de la ea; era în rochia roz și purta colierul pe care i-l făcuse cadou domnul Dalloway. Jenny să nu uite de câine, foxterierul domnișoarei Elizabeth; pentru că mușcă, a trebuit să fie închis, și domnișoara Elizabeth se gândește că s-ar putea să aibă nevoie de ceva. Jenny să nu uite de câine. Dar Jenny nu putea să meargă sus, doar casa era plină de lume. Un automobil la poartă deja! Sună – și domnii mai sunt încă jos, bând Tokay!

Auzi, urcau scările; sosise primul venit și acum au să sosească unul după altul; prin urmare doamna Parkinson (angajată special pentru serată) are să lase ușa holului deschisă și holul va fi ticsit de domni care așteaptă (așteptau în picioare, netezindu-și părul), în timp ce doamnele își scoteau mantourile în camera de lângă culoar; unde le ajuta doamna Barnet, bătrâna Ellen Barnet, care servise familia timp de patruzeci de ani și venea în fiecare vară să le ajute pe doamne, care își amintea de mame din vremea când ele erau fetițe, care, deși foarte la locul ei, dădea mâna; spunea foarte respectuos „milady" și totuși avea un fel mucalit al ei de a se uita la doamnele tinere și, în același timp, de a o ajuta cu atâta tact pe lady Lovejoy, al cărei sutien pățise ceva. Și ele simțiră, vrând-nevrând, lady Lovejoy și domnișoara Alice, că în materie de perie și de pieptene faptul că o cunoșteau pe doamna Barnet

de treizeci de ani le crea o situație oarecum privilegiată – „de treizeci de ani, milady". Doamnele tinere, spuse lady Lovejoy, nu se rujau odinioară pe când stăteau la Bourton. Dar domnișoara Alice nici nu are nevoie de ruj, spuse doamna Barnet privind-o afectuos. Apoi doamna Barnet se așeză în vestiar, netezind blănurile, întinzând șalurile spaniole, făcând ordine pe masa de toaletă și știind foarte bine, în ciuda blănurilor și a broderiilor, cine era cu adevărat o doamnă și cine nu. Ce bătrânică de treabă, spuse lady Lovejoy urcând scările, e guvernanta Clarissei.

Apoi lady Lovejoy luă o ținută rigidă. ,,Lady și domnișoara Lovejoy", spuse ea domnului Wilkins (angajat special pentru serată). Avea un stil admirabil, cum se apleca și se îndrepta, se apleca și se îndrepta și anunța cu o perfectă imparțialitate „Lady și domnișoara Lovejoy… Sir John și lady Needham… Domnișoara Weld… Domnul Walsh". Stilul lui era admirabil; viața lui de familie trebuie să fi fost ireproșabilă, numai că părea imposibil ca o ființă cu buze verzui și cu obraji rași să fi putut cădea în greșeala de a-și complica viața cu copii.

„Ce plăcere să vă văd!" spunea Clarissa. Spunea asta fiecăruia. Ce plăcere să vă văd! Era cum era ea mai rău – expansivă, nesinceră. Mare greșeală făcuse că venise. Mai bine rămânea acasă și își citea cartea, se gândi Peter Walsh; sau să se fi dus la un music-hall: trebuia să fi rămas acasă, aici nu cunoștea pe nimeni.

Doamne, o să fie un eșec, simțea Clarissa până în măduva oaselor, în timp ce bătrânul lord Lexham, oprit în fața ei, îi cerea scuze pentru soția lui care răcise la garden-party-ul de la Palatul Buckingham. Îl vedea pe Peter cu

coada ochiului cum o judecă, acolo, în colț. Și la urma urmei, de ce făcea ea toate astea? De ce să țintească spre culmi și să treacă prin flăcări? Măcar dacă focul acesta ar mistui-o, într-un fel sau altul! S-o prefacă în cenușă! Orice era mai bine, mai bine să-și scuture torța și s-o trântească pe pământ decât să scadă, să se împuținează, ca o lumânare, ca o Ellie Henderson! Era teribil cum putea Peter s-o arunce în stările acestea doar venind și stând într-un colț. O făcea să se vadă așa cum era: exagerată. Stupid lucru. Dar atunci de ce venea, doar ca s-o judece? De ce să ia mereu, să nu dea niciodată? De ce să nu-și riște micul lui punct de vedere personal? Uite-l că pleacă de acolo, trebuie să-i vorbească. Dar n-o să aibă prilejul. Asta e viața – umilință, renunțare. Lordul Lexham îi spunea că soția lui nu-și punea blana la garden-party pentru că „draga mea, voi doamnele, sunteți toate la fel“ – știut fiind că lady Lexham are pe puțin șaizeci și cinci de ani! Era încântător să vezi perechea aceasta de bătrâni cum se răsfață unul pe altul. Bătrânul lord Lexham îi era drag. Iar serata ei însemna ceva, ceea ce o făcea să-i vină rău văzând că totul merge prost, că totul era la pământ. Indiferent ce, orice explozie, orice oroare era mai acceptabilă decât să-ți vezi invitații umblând de ici-colo fără țel sau stând înghesuiți într-un colț ca Ellie Henderson, care nici măcar nu-și dădea osteneala să se țină dreaptă.

Lin, perdeaua galbenă, cu toate păsările paradisului pe ea, se umfla și parcă simțeai intrând în încăpere un fâlfâit de aripi, absorbit apoi îndărăt. (Ferestrele erau deschise.) „Să fie curent?“ se întrebă Ellie Henderson. Răcea ușor. Dar nu-i păsa dacă asta o s-o coste mâine niște strănuturi.

Nu, se gândea la fetele astea tinere cu umerii goi; o învățase să se gândească la alții tatăl ei, un bătrân infirm, fost paroh la Bourton, acum mort; iar răcelile ei nu-i coborau niciodată în piept, niciodată. Se gândea la fete, la fetele tinere cu umerii goi; fusese toată viața o bucățică de om cu păr rar și cu un profil uscățiv: deși acum, trecută de cincizeci de ani, începea să emane un fel de blândă rază, ceva devenit distincție prin purificarea atâtor ani de dăruire de sine, dar care se stingea mereu din pricina afectării ei exasperate, a panicii ei cronice, provocate de un venit de trei sute de lire și de neajutorarea ei (nu era în stare să câștige un ban), ceea ce o făcea timidă și din ce în ce mai puțin aptă să frecventeze oameni bine îmbrăcați care, în timpul sezonului, făceau asta seară de seară; le ajungea să spună slujnicelor „O să port asta şi asta“, în timp ce Ellie Henderson dădea fuga să cumpere cinci-șase flori roz, ieftine, și apoi își arunca un șal peste vechea ei rochie neagră. Căci invitația la serata Clarissei îi sosise în ultimul moment. Nu era prea bucuroasă. Avea un fel de bănuială, Clarissa parcă nu avusese de gând s-o invite anul acesta.

Și de ce s-o fi invitat? N-ar fi avut chiar nici un motiv în afară de faptul că se cunoșteau dintotdeauna. Erau verișoare. În mod firesc însă, drumurile lor se despărțiseră; Clarissa era doar atât de curtată! Pentru ea, să meargă la o serată era un eveniment. Fie şi numai să vezi atâtea rochii frumoase și tot era o încântare. Fata aceea în roz, coafată modern, nu era Elizabeth? Cât a crescut! Totuși nu poate avea mai mult de șaptesprezece ani. E foarte, foarte frumoasă. Se pare că acum fetele, când ies

prima oară în lume, nu se mai îmbracă în alb cum se obișnuia altădată. (Să încerce să nu uite nimic, ca să-i povestească lui Edith.) Fetele poartă rochii drepte, mulate pe corp, care nu le acoperă gleznele. Nu le șade bine, se gândi ea.

Pentru că avea vederea slabă, Ellie Henderson își cam întindea gâtul înainte; și nu era prea necăjită că n-avea cu cine să stea de vorbă (nu cunoștea aproape pe nimeni). Părea să fie foarte interesant să-i privești pe toți cei de acolo; probabil oameni politici; prietenii lui Richard Dalloway; dar Richard Dalloway însuși era cel care simțea că nu e în stare s-o lase pe biata făptură să rămână acolo singură toată seara.

— Ce faci, Ellie, cum se poartă lumea cu *tine*? spuse el în felul lui jovial, și Ellie Henderson, cuprinsă de nervozitate, roșind și gândindu-se că era extrem de drăguț din partea lui să vină să stea de vorbă cu ea, spuse că cei mai mulți oameni suportă mai greu căldura decât frigul.

— Da, așa e, spuse Richard Dalloway. Așa e. Dar ce altceva puteai să mai spui?

— Ei, Richard, spuse cineva apucându-l de braț și, Dumnezeule, era Peter, bătrânul Peter Walsh. Era nespus de bucuros să-l vadă! Nu se schimbase deloc. Și plecară împreună, traversând direct camera, bătându-se reciproc pe umeri, ca niște oameni care nu s-au văzut de mult, se gândi Ellie Henderson privindu-i cum pleacă, sigură că îl știa de undeva pe omul acesta. Un bărbat înalt, între două vârste, cu ochi destul de frumoși, brun, cu ochelari, semănând puțin cu John Burrows. De bună seamă, Edith o să știe cine este.

Perdeaua și zborul ei de păsări ale paradisului se umflă din nou. Iar Clarissa văzu – îl văzu pe Ralph Lyon întinzând-o la loc și continuând să stea de vorbă. Așadar, nu era totuși un dezastru! Acum lucrurile o să meargă bine – serata ei. Începuse. Pornise. Dar încă mai atârna de un fir. Pentru moment trebuia să mai rămână acolo. Năvălea o grămadă de lume.

— Colonelul și doamna Garrod… Domnul Hugh Whitbread… Domnul Bowley… Doamna Hilbery… Lady Mary Maddox… Domnul Quin… psalmodia Wilkins. Schimba șase-șapte cuvinte cu fiecare, apoi plecau mai departe, se duceau mai departe în camere; într-o realitate, nu într-un neant, de vreme ce Ralph Lyon îndreptase perdeaua.

În ce-o privea pe ea, era un efort prea mare. Nu simțea nici o plăcere. Putea să fie oricine altcineva – stând acolo; oricine ar fi putut face asta; totuși simțea oarecare admirație pentru acest oricine, nu se putea împiedica să nu simtă că, oricum, toate acestea erau opera ei, că stâlpul acesta în care simțea că se metamorfozase marca o etapă; într-adevăr, destul de ciudat, uitase complet cum arată, nu se simțea decât un țăruș înfipt la capătul scărilor ei. De câte ori dădea o serată, avea impresia aceasta că e altceva decât ea însăși, că fiecare era ireal într-un fel; și mult mai real în alt fel. Lucrul, se gândi ea, se datorează în parte felului în care sunt îmbrăcați, în parte faptului că ieșiseră din rutina lor obișnuită, și în parte decorului; puteai să spui lucruri pe care altfel nu le-ai fi putut spune, lucruri care cereau un efort. Nu ea însă, cel puțin nu încă.

— Ce încântată sunt să vă văd! spuse ea. Scumpul meu sir Harry! Sir Harry cunoștea pe toată lumea de acolo.

Ce era foarte ciudat era ce simțeai văzându-i cum urcă scările unul după altul, doamna Mount și Celia, Herbert Ainsty, doamna Dakers – o, și lady Bruton!

— Ce amabilă ați fost că ați venit! spuse ea, și era sinceră – era așa ciudat, stând acolo, să-i vezi venind mereu, trecând, unii foarte bătrâni, unii…

Ce nume? Lady Rosseter? Dar cine Dumnezeu era lady Rosseter?

— Clarissa!

Glasul! Era Sally Seton! Sally Seton! După atâția ani! O recunoștea ca printr-o ceață. Căci nu așa arăta Sally Seton pe vremea când Clarissa ținea strâns cana cu apă caldă. Să te gândești că era în casa aceasta, în casa aceasta! Nu, nu așa.

Învălmășite, încurcate, vesele, cuvintele se îmbulzeau – în trecere prin Londra; auzise de la Clara Haydon; ce noroc să te pot vedea! Am venit și eu așa – fără invitație…

Poți așeza cana cu apă caldă domol. Strălucirea ei se stinsese. Și totuși era nemaipomenit s-o revezi, mai bătrână, mai fericită; mai puțin adorabilă. S-au sărutat, întâi pe un obraz, apoi pe celălalt, în ușa salonului, și Clarissa se întoarse, ținând-o de mână pe Sally, și își văzu odăile pline, auzi zarva glasurilor, văzu candelabrele: perdelele umflate de vânt și trandafirii pe care i-i adusese Richard.

— Am cinci găligani de băieți, spuse Sally.

Avea un egoism fără urmă de complicații, dorința cea mai manifestă ca lumea să se intereseze întotdeauna întâi de ea și Clarissa o iubea pentru că rămăsese așa. „Nu-mi

vine să cred!“ exclamă ea, aprinzându-se toată de plăcere gândindu-se la trecut.

Dar, vai, Wilkins; Wilkins avea nevoie de ea; Wilkins proclama cu un glas puternic și autoritar, ca și când întreaga companie ar fi trebuit mustrată și gazda recuperată din frivolitatea ei, un nume:

— Prim-ministrul, spuse Peter Walsh.

Prim-ministrul? Să fie chiar el? se minună Ellie Henderson. Are ce să-i povestească lui Edith!

Nu-ți venea să râzi de el. Arăta ca un om obișnuit. Puteai să-l așezi într-o prăvălie și să cumperi de la el prăjituri – bietul băiat, înzorzonat cu firet de aur din cap până-n picioare. Trebuia însă să recunoști că atunci când a făcut înconjurul saloanelor, întâi cu Clarissa, apoi escortat de Richard, s-a descurcat foarte bine. Încerca să pară cineva. Era amuzant de privit. Nimeni nu se uita la el. Au continuat cu toții să converseze, totuși era perfect evident că toți știau, simțeau până în măduva oaselor măreția acestui om care trecea pe lângă ei; acest simbol a ceea ce reprezentau cu toții, societatea engleză. Bătrâna lady Bruton, și arăta și ea foarte bine, foarte impunătoare în dantelele ei, se ridică și, străbătând demn mulțimea invitaților, se retrase cu el într-o cameră mică, o cameră care ajunse imediat să fie supravegheată, păzită și un fel de freamăt și de foșnet străbătu în chip evident pe toată lumea: prim-ministrul!

Doamne, Dumnezeule, snobismul englezilor! se gândi Peter Walsh stând într-un colț. Ce mult le plăcea să se îmbrace în fireturi de aur și să aducă omagii! Ia te uită!

Trebuie să fie – drace, chiar era – Hugh Whitbread, adulmecând prin preajma celor mari, puțin mai gras, puțin mai alb, admirabilul Hugh!

Avea întotdeauna aerul că e de serviciu, se gândi Peter, o ființă privilegiată, dar misterioasă, depozitarul a numeroase secrete pe care era gata să le apere cu prețul vieții, deși nu erau decât mărunte cancanuri divulgate de un valet de Curte și care mâine vor fi în toate ziarele. Acestea erau jucăriile lui și încărunțise jucându-se cu ele, ajunsese în pragul bătrâneții, bucurându-se de respectul și de afecțiunea tuturor celor care au privilegiul de a cunoaște acest produs tipic al colegiilor engleze. Era inevitabil ca cineva să construiască în jurul lui Hugh un astfel de context; acesta era stilul lui, stilul acelor scrisori admirabile pe care Peter le citise, la mii de kilometri peste mare, în *Times,* mulțumind Domnului că era departe de acest viespar infect de mici bârfe, chiar dacă nu auzea în schimb decât cum flecăresc maimuțele și cum își bat culii nevestele. Un tânăr măsliniu, student la o universitate sau alta, stătea reverențios lângă el. O să-l protejeze, o să-l inițieze, o să-l învețe cum să-și croiască un drum. Căci nimic nu-i plăcea mai mult decât să facă acte de tandră amabilitate, să facă să palpite inimile doamnelor bătrâne de bucurie că se mai gândește cineva la ele, așa bătrâne și necăjite cum erau, când ele credeau că le-a uitat toată lumea, dar iată-l apărând pe scumpul Hugh, care zăbovește un ceas întreg să stea de vorbă despre trecut, să evoce fleacuri, să laude checul făcut acasă, deși Hugh putea să mănânce chec cu o ducesă în fiecare zi lăsată de la Dumnezeu și, dacă te uitai cum arată,

probabil chiar petrecea o groază de timp în chipul acesta plăcut. Atoatejudecătorul, Atotiertătorul o să-l ierte, poate. Peter Walsh era fără îndurare. Nemernici trebuie să existe și, Dumnezeu știe, poate ticăloșii care ajung la spânzurătoare pentru că au zdrobit capul unei fete într-un tren sunt, în ansamblu, mai puțin dăunători decât Hugh Whitbread și amabilitatea lui! Uite la el cum pășește pe vârfuri, cum iese dansând, ploconindu-se și făcând temenele în calea prim-ministrului și a lui lady Bruton, cu intenția vădită ca toată lumea să observe că el are privilegiul de a-i spune ceva, ceva personal, lui lady Bruton. Lady Bruton se opri. Dădu din cap, capul ei frumos și bătrân. Probabil îi mulțumea pentru cine știe ce act de slugărnicie. Avea lingușitorii ei, funcționari inferiori din ministere, care se zbăteau să-i facă mici servicii în schimbul cărora îi invita la masă. Dar ea era, moralmente, un vlăstar al secolului al optsprezecelea. Nu puteai să-i reproșezi nimic.

Și acum Clarissa își escorta prim-ministrul spre ieșire, dezinvoltă, scânteietoare, cu distincția părului ei cărunt. Purta cercei și o rochie verde-argintie, de sirenă. Părea că alunecă pe valuri și că își împletește părul, căci mai avea încă acest dar; să fie; să existe; să însumeze totul într-o clipă a trecerii ei; se întoarse, își agăță eșarfa de rochia cuiva, o desprinse, râse, totul cu o perfectă degajare și cu aerul unei ființe care plutește în elementul ei. Totuși, ușor, vârsta o atinsese cu aripa ei; tot așa o sirenă privește în oglinda ei soarele amurgind pe valuri într-o seară foarte limpede. Iradia o aură de tandrețe; severitatea, afectarea, rigiditatea ei erau acum străbătute de o căldură

lăuntrică și, urându-i rămas-bun omului aceluia îndesat, cu fireturi de aur, care, Domnul aibă-l în paza lui, se silea din răsputeri să pară important, Clarissa avea o inefabilă demnitate; o cordialitate desăvârșită; părea că a ajuns la capătul tuturor lucrurilor, la extremul țărm, și că acum, vrând binele lumii întregi, trebuie să-și ia rămas-bun pentru totdeauna. Astfel de gânduri îi deștepta. (Dar nu era îndrăgostit de ea.)

Da, prim-ministrul a fost foarte drăguț că a venit, își spunea Clarissa. Și, străbătând alături de el camera în care erau și Sally, și Peter, și Richard – foarte încântat, și toată lumea asta înclinată într-o oarecare măsură s-o invidieze, simțise beția clipei, o dilatație a fibrelor inimii înseși, care părea că vibrează și că se înalță, dreaptă; – de bună seamă, deși în fond asta era ceea ce simțeau ceilalți; da, deși lucrurile acestea îi făceau plăcere, deși simțea furnicătura și ațâțarea lor, toate aceste aparențe, aceste triumfuri (Peter, bunăoară, dragul ei Peter, care o găsește atât de strălucitoare) aveau ceva găunos; erau în afară, tangibile, dar nu erau în inimă; poate pentru că îmbătrânea, în orice caz n-o mai mulțumeau ca altădată; și brusc, privindu-l pe prim-ministru coborând scările, rama aurită a picturii lui sir Joshua, fetița cu manșon, i-o evocă, violent, pe Kilman; Kilman, vrăjmașa ei. Iată ceva satisfăcător; ceva real. O, cât o ura – exaltată, ipocrită, coruptă; și atât de puternică; o sedusese pe Elizabeth; femeia care se strecurase în casa lor ca să fure și să pângărească (Ce prostie! ar spune Richard). O ura: o iubea. Avem nevoie de dușmani, nu de prieteni – nu de doamna Durrant și de Clara, de sir William și de lady Bradshaw, de domnișoara

Truelock și de Eleanor Gibson (pe care le vedea urcând scările). S-o caute dacă au nevoie de ea. Trebuia să se ocupe de serată!

Iată-l pe vechiul ei prieten, sir Harry.

— Scumpe sir Harry! spuse ea, îndreptându-se spre arătosul bătrân care făcuse mai multe picturi proaste decât doi membri ai academiei de la St. John's Wood la un loc (picturile lui reprezentau, în mod invariabil, oi stând la apusul soarelui în niște bălți și pătrunzându-se de umezeală sau, dat fiind că artistului nu-i lipsea o anume știință a gestului, sugerând, prin ridicarea unui picior dinainte și prin clătinarea coarnelor „Apropierea Străinului" – toate activitățile lui, mesele în oraș, cursele, erau întemeiate pe oi stând la apusul soarelui în bălți și pătrunzându-se de umezeală).

— Ce vă face să râdeți? îl întrebă ea. Într-adevăr, Willie Titcomb, sir Harry și Herbert Ainsty râdeau cu toții. Dar nu, sir Harry nu-i putea povesti Clarissei Dalloway (deși o plăcea atât de mult; o găsea un exemplar perfect al tipului ei și amenința să-i facă portretul) amintirile lui de la music-hall. O tachina pentru serata ei. Fără nici un strop de brandy. Cercurile acestea, spuse, erau mai presus de el. Totuși avea simpatie pentru ea; o respecta, în ciuda blestematului și dificilului ei rafinament de persoană din lumea mare, care îl punea în imposibilitatea de a o pofti pe Clarissa Dalloway să i se așeze pe genunchi.

Și veni spre ei flăcăruia aceea rătăcitoare, fosforescența aceea vagă, bătrâna doamnă Hilbery, întinzându-și mâinile spre căldura acelui râs (era vorba de Duce și de Lady), care părea să-i potolească o anume neliniște ce o necăjea

când se trezea cu noaptea în cap și nu avea nici un chef să-i ceară fetei în casă o ceașcă de ceai: certitudinea că trebuie să murim.

— Nu vor să ne spună nimic, zise Clarissa.

— Dragă Clarissa! exclamă doamna Hilbery. Astă-seară, spuse ea, arată leit ca mama ei, așa cum a văzut-o ea întâia oară, mergând printr-o grădină, cu o pălărie gri.

Și ochii Clarissei se umplură de lacrimi. Mama ei mergând printr-o grădină! Dar, vai, trebuia să plece.

Pentru că iată-l pe profesorul Brierly, care ține cursuri despre Milton, stând de vorbă cu junele Jim Hutton (care era incapabil, chiar pentru o serată ca aceasta, să-și centreze cravata și să-și împiedice părul de a sta vâlvoi) și putea vedea, chiar de la această distanță, că se certau. Căci profesorul Brierly era un ins foarte sucit. În ciuda rangului, a onorurilor, a catedrelor care îl separau de scribii cei mărunți, simțea instantaneu când atmosfera nu era favorabilă bizarului amestec care era el; cunoștințe prodigioase și timiditate; un farmec geros, lipsit de cordialitate; naivitate amestecată cu snobism; când vedea părul rău pieptănat al unei cucoane sau pantofii unui tânăr, se înfiora, pentru că îi revelau o lume subterană, desigur foarte stimabilă, de răzvrătiți, de tineri aprigi, cu pretenții de geniu; atunci, cu o clătinare ușoară a capului, cu un fornăit – humpf! – proclama valoarea moderației; a unei cât de sumare frecventări a clasicilor, pentru a-l putea prețui pe Milton. Profesorul Brierly (pentru Clarissa era limpede) n-o prea scotea la capăt în privința lui Milton cu junele Jim Hutton (care purta ciorapi roșii pentru că cei negri erau la spălătorie). Îi întrerupse.

Spuse că-i place Bach. Îi plăcea și lui Hutton. Asta era ceea ce îi lega, și Hutton (un poet detestabil) avusese întotdeauna convingerea că, printre doamnele din lumea bună care dovedeau interes pentru arte, doamna Dalloway nu avea pereche. Era curios cât putea să fie de rigidă, în muzică, nu avea păreri originale. Era cam pedantă. Dar ce înfățișare plină de farmec! Știa să facă din casa ei un loc atât de agreabil, dacă n-ar fi fost profesorii aceștia ai ei. Clarissa era cât pe-aci să-l smulgă de acolo și să-l așeze dinaintea pianului, în camera din fund. Pentru că el cânta divin.

— Dar zgomotul! spuse ea. Zgomotul!

— E semnul unei serate reușite. Salutând politicos, profesorul se îndepărtă cu pași ușori.

— Știe tot ce se poate ști în lumea asta despre Milton, spuse Clarissa.

— Într-adevăr? spuse Hutton, care avea de gând să facă întregul Hampstead să asiste la felul în care îl va imita pe profesor: Profesorul despre Milton; Profesorul despre moderație; Profesorul îndepărtându-se cu pași ușori.

Trebuie să schimbe câteva vorbe cu perechea aceea, spuse Clarissa, lord Gayton și Nancy Blow.

Nu se putea spune că *ei* adaugă ceva la zarva seratei. Stăteau unul lângă celălalt în dreptul perdelelor galbene și nu-și spuneau nimic (perceptibil). Vor pleca peste puțin în altă parte, împreună; și nu aveau în nici o împrejurare prea multe de spus. Priveau și-atâta tot. Le ajungea. Arătau atât de curați, atât de sănătoși, ea cu un ten de piersică, făcut din pudră și fard, iar el atât de frecat, de răzuit, cu niște ochi de pasăre, că un glonț n-ar fi putut să-l străpungă,

nici o lovitură să-l nimerească. Lovea, sărea, cu precizie, pe loc. Zăbala lui făcea să freamăte gurile poneilor. Avea onorurile lui, monumentele ancestrale, flamuri atârnând în biserica neamului său. Avea îndatoririle lui; arendașii; mama și surorile; își petrecuse toată ziua la Camera Lorzilor și despre asta și vorbeau – crichet, veri, filme – când veni la ei doamna Dalloway. Lord Gayton avea pentru ea o mare simpatie. La fel, domnișoara Blow. Avea maniere atât de fermecătoare!

— Sunteți niște îngeri… este minunat că ați venit! spuse ea. Avea o slăbiciune pentru lorzi; îi era dragă tinerețea, iar Nancy, îmbrăcată de cei mai mari artiști din Paris, pentru sume exorbitante, dădea impresia, cum sta acolo, că pe trupul ei crescuse în mod spontan un volănaș verde.

— Aveam de gând să se danseze, spuse Clarissa.

Căci tinerii nu știu să converseze. Și de ce-ar fi conversat? Să strige, să se îmbrățișeze, să-și arunce mingi, să se trezească în zori; să ducă zahăr poneilor; să sărute și să mângâie boturile unor pechinezi adorabili; și apoi, plini de fior și de elan, să se arunce în apă și să înoate. În schimb, enormele resurse ale limbii engleze, capacitatea pe care, orice s-ar spune, o conferă de a împărtăși sentimente (la vârsta lor, ea și cu Peter ar fi stat toată seara să discute) nu era pentru ei. Vor rămâne așa, tineri, opriți în tinerețea lor. Se vor dovedi nesfârșit de buni cu oamenii de pe moșiile lor, dar singuri probabil că vor fi cam fără haz.

— Ce păcat! spuse ea. Am sperat să se danseze.

Cât de drăguț fusese din partea lor că au venit! Dar nici vorbă de dans. Saloanele erau ticsite.

Iat-o pe bătrâna mătușă Helena, în șalul ei. Ce păcat, trebuia să-i părăsească – pe lord Gayton și pe Nancy Blow. Iat-o pe bătrâna domnișoară Parry, mătușa ei.

Da, domnișoara Helena Parry nu murise: domnișoara Parry trăia. Trecuse de optzeci de ani. Urca scările încetișor, ajutându-se de un baston. Fusese instalată într-un fotoliu (Richard se îngrijise de asta). Oamenii care fuseseră în Birmania prin anii șaptezeci erau conduși la ea fără excepție. Pe unde era Peter? Se înțelegeau atât de bine odinioară. Dacă se pomenea de India sau chiar de Ceylon, ochii ei (numai unul era de sticlă) deveneau încet-încet mai adânci, se făceau albaștri și vedeau, nu făpturi omenești – nu avea amintiri duioase, nici mândre iluzii cu privire la viceregi, generali, răscoale – vedeau orhidee, trecători prin munți și pe ea însăși, dusă pe spinări de culi peste piscuri singuratice, să scoată din rădăcini orhidee (specimene uluitoare, nemaivăzute) pe care le picta în acuarelă; o englezoaică de neîmblânzit, foarte iritată dacă războiul – aruncând, de pildă, o bombă chiar la ușa ei – o tulbura din meditația ei despre orhidee și despre propria ei persoană călătorind prin India în preajma anilor șaizeci – dar iată-l pe Peter.

— Vino să stai de vorbă cu mătușa Helena despre Birmania, spuse Clarissa.

Și când te gândești că nu schimbase o vorbă cu ea toată seara!

— O să stăm de vorbă mai târziu, spuse Clarissa, ducându-l la mătușa Helena, cu șalul ei alb, cu bastonul ei.

— Peter Walsh, spuse Clarissa.

Numele nu-i spunea nimic.

O invitase Clarissa. Era obositor; era zgomotos; dar o invitase Clarissa. Și venise. Ce păcat că locuiau la Londra – Richard și Clarissa. Chiar numai pentru sănătatea Clarissei și tot ar fi fost mai bine să locuiască la țară. Dar Clarissei îi plăcuse întotdeauna societatea.

— A fost în Birmania, spuse Clarissa.

A! Nu fu în stare să reziste tentației de a mai pomeni o dată ce spusese Darwin cu privire la cărticica ei despre orhideele din Birmania.

(Clarissa trebuia să stea de vorbă cu lady Bruton.) Fără îndoială că acum cărticica ei despre orhideele din Birmania fusese dată uitării, dar avusese trei ediții până în 1870, îi spuse ea lui Peter. Își aduce acum aminte de el. Venea la Bourton (și el o lăsase în salon fără să-i spună o vorbă, își aminti Peter Walsh, în seara aceea când Clarissa îl chemase să meargă cu barca).

— Lui Richard i-a făcut atât de multă plăcere să ia masa la dumneavoastră! îi spuse Clarissa lui lady Bruton.

— Richard mi-a fost de mare folos, replică lady Bruton. M-a ajutat să scriu o scrisoare. Ce mai faci dumneata?

— O, foarte bine! spuse Clarissa. (Lady Bruton nu putea să sufere ca soțiile oamenilor politici să fie bolnave.)

— Iată-l pe Peter Walsh! spuse lady Bruton (căci niciodată nu găsea nimic de spus Clarissei; deși ținea la ea. Avea o sumedenie de calități deosebite, dar nu aveau nimic în comun – ea și Clarissa. Ar fi fost mai bine dacă Richard s-ar fi însurat cu o femeie mai puțin fermecătoare, dar care să-l fi ajutat mai mult în munca lui. Pierduse ocazia de a intra în Cabinet). „Iată-l pe Peter Walsh!“

spuse ea, strângând mâna acestui simpatic păcătos, acest individ foarte capabil care ar fi putut să-și facă un nume, dar nu-și făcuse (mereu încurcat cu câte-o femeie) și, firește, bătrâna domnișoară Parry. Admirabilă bătrână!

Lady Bruton se opri lângă fotoliul domnișoarei Parry; un grenadier spectral, drapat în negru, care îl invita pe Peter Walsh la masă; cordială, dar fără vorbe de prisos, nepomenind absolut nimic despre flora sau fauna Indiei. Fusese acolo, firește; locuise pe rând la trei viceregi; considera că unii dintre funcționarii civili din India sunt deosebit de capabili; dar ce tragedie starea de lucruri din India! Prim-ministrul tocmai îi spunea (bătrânei domnișoare Parry, înfofolită cum era în șalul ei, puțin îi păsa de ce tocmai îi spusese ministrul), și lady Bruton ar fi fost bucuroasă să știe care era părerea lui Peter Walsh, proaspăt sosit din miezul lucrurilor, și o să-l prezinte lui sir Sampson, căci fără glumă, nu mai putea să doarmă noaptea gândindu-se, ea, fiică de soldat, ce nebunie, mai bine spus, ce crimă se comite acolo. Acum era o femeie bătrână și nu mai era în stare de mare lucru. Dar casa ei, slujitorii, excelenta ei prietenă Milly Brush – își mai amintea de ea? – nu așteptau decât să se apeleze la ei – dacă puteau fi de folos. Lady Bruton nu vorbea niciodată despre Anglia, dar această insulă de oameni, pământul acesta drag îl avea în sânge (fără să-l citească pe Shakespeare) și dacă vreodată o femeie ar fi putut purta coif și trage cu săgeata sau duce o oaste la atac, guverna cu o dreptate inflexibilă hoardele barbare și zăcea tăcută sub un scut, într-o biserică, sau sub un tumul verde, pe coasta unui deal preistoric, femeia aceasta ar fi fost

Millicent Bruton. Privată, din pricina sexului ei și a unei anume indolențe mentale, de putere logică (îi era peste putință să scrie o scrisoare pentru *Times*), avea mereu în minte ideea Imperiului și dobândise din tovărășia ei cu această Divinitate în zale o ținută dreaptă ca țeava de pușcă, o atitudine energică, încât nici în moarte nu ți-o puteai închipui despărțită de pământ sau cutreierând teritorii pe care, ca un duh de steag, să fi încetat să mai fluture Union Jack. Să nu mai fii englez chiar între morți – nu, nu! Cu neputință!

Oare asta e lady Bruton (pe care o cunoscuse cândva)? Peter Walsh încărunțit? se întreba lady Rosseter (care fusese odinioară Sally Seton). Și asta era, desigur, domnișoara Parry – bătrâna mătușă morocănoasă care locuia la Bourton. N-o să uite niciodată cum alergase goală pe culoar și fusese chemată la domnișoara Parry! Și Clarissa! O, Clarissa! Sally o apucă de braț.

Clarissa se opri lângă ei.

— Nu pot să stau, spuse ea. Vin eu mai târziu. Așteptați. Să aștepte, adică, până pleacă toată lumea. O să mă întorc, spuse ea, privindu-i pe prietenii ei de demult, Sally și Peter, care își dădeau mâna; iar Sally, amintindu-și fără îndoială de trecut, râdea.

Dar glasul ei era stors de cuceritoarea bogăție de altădată; ochii ei nu mai erau scânteietori ca pe vremea când fuma, când dădea fuga goală-pușcă pe culoar să-și ia punga cu buretele, iar Ellen Atkins întrebase: Ce-ar fi fost dacă ar fi văzut-o domnii? Dar toată lumea o ierta. Într-o noapte șterpelise din cămară un pui, fiindcă-i îi era foame; fuma în camera de culcare; uitase în barcă o carte scumpă

și rară. Dar toată lumea o adora (în afară, poate, de *papa*). Din pricina ardorii ei; a vitalității ei; – picta, scria. Bătrânele din sat mai întrebau și azi de fiecare dată: „Ce mai face prietena dumneavoastră cu rochie roșie? Era atât de ageră!“, îl acuzase pe Hugh Whitbread, nici mai mult, nici mai puțin decât pe Hugh Whitbread (și uite-l acolo pe vechiul ei prieten Hugh stând de vorbă cu ambasadorul Portugaliei), că a sărutat-o în fumoar, drept pedeapsă că susținuse dreptul de vot al femeilor. De ce nu? Câți bărbați proști nu-l au! Și Clarissa își amintea că a trebuit s-o înduplece să nu-l denunțe în timpul rugăciunii familiale – ar fi fost în stare s-o facă, îndrăzneață cum era, nesăbuită, cu o pasiune melodramatică de a fi mereu în centrul atenției și de a da naştere unor scene și, se gândea Clarissa, toate acestea trebuiau să ducă la un sfârșit cumplit și tragic; moartea ei; martirajul ei; și, în loc de asta, se măritase, cu totul pe neașteptate, cu un bărbat chel, purtând o floare mare la butonieră, care era, după cât se spunea, proprietarul unor filaturi de bumbac din Manchester. Și avea cinci băieți!

Sally și Peter se așezaseră alături. Stăteau de vorbă; ce lucru familiar – conversația lor. Au să discute despre trecut. Cu ei doi (mai mult chiar decât cu Richard) își împărțea trecutul: grădina; copacii; bătrânul Joseph Breitkopf cântând, fără să aibă voce, din Brahms; tapetul din salon; mirosul rogojinilor. Sally va rămâne mereu o parte din acest trecut; Peter va rămâne mereu. Dar trebuia să-i lase. Iată-i pe sir William și pe lady Bradshaw, care nu-i erau deloc simpatici.

Trebuia să se ducă la lady Bradshaw (îmbrăcată în gri și argintiu, legănându-se ca o morsă pe marginea bazinului, lătrând după invitații, ducesa, soția tipică de om ajuns), trebuia să se ducă la lady Bradshaw și să-i spună…

Dar lady Bradshaw i-o luă înainte.

— Am sosit scandalos de târziu, scumpă doamnă Dalloway; mai că nu îndrăzneam să intrăm.

Și sir William, care arăta foarte distins, cu părul lui cărunt și cu ochii albaștri, spuse da, nu putuseră rezista tentației. Discuta cu Richard, desigur, despre decretul acela pe care voia să-l vadă votat în Camera Comunelor. De ce oare se crispa văzându-l că stă de vorbă cu Richard? Arăta a ce era, un mare medic. Un om care, în meseria lui, era în frunte, foarte puternic, puțin uzat. Și pe bună dreptate: ce cazuri i se prezentau! – oameni profund zdruncinați; oameni în pragul demenței; soți și soții. Era obligat să hotărască în situații îngrozitor de dificile. Și totuși – simțea că n-ai vrea pentru nimic în lume ca sir William să te vadă nefericit. Nu; nu omul acesta.

— Cum îi merge fiului dumneavoastră la Eton? o întrebă pe lady Bradshaw.

N-a putut să intre în echipa de crichet, spuse lady Bradshaw, din pricina unui oreion. Iar taică-său era chiar mai necăjit decât el, se gândi ea, „pentru că“, spuse ea, „nici el nu e altceva decât un copil mare“.

Clarissa se uită la sir William, care vorbea cu Richard. Nu arăta a copil – nici măcar puțin.

Însoțise odată pe cineva care mergea să-l consulte. Fusese perfect judicios; deosebit de rezonabil. Dar, Dumnezeule – ce ușurare să ieși din nou în stradă! În anticameră,

își aminti ea, era un nenorocit care plângea. Nu știa însă ce e cu sir William; nu înțelegea exact de ce-i repugna. Numai Richard era de aceeași părere cu ea: „nu-i plăcea ceva din fondul lui". Era însă extraordinar de competent. Vorbeau despre proiectul acela de lege. Sir William pomeni, cu glas scăzut, despre un caz. Se raporta la ceea ce spunea el despre efectele tardive ale șocului de bombardament. Proiectul trebuie să conțină un articol în acest sens.

Coborând glasul, trăgând-o pe doamna Dalloway în adăpostul comunei lor feminități și al mândriei lor comune pentru ilustrele calități ale soților lor și pentru deplorabila lor tendința de a lucra peste puteri, lady Bradshaw (biata gâscă – nu te poți supăra pe ea) îi povestea în șoaptă cum „tocmai când să iasă, soțul meu a fost chemat la telefon, un caz foarte trist. Un om tânăr (asta îi spunea acum sir William domnului Dalloway) se sinucisese. Făcuse războiul". O, se gândi Clarissa, o moarte în mijlocul seratei mele.

Plecă mai departe, în camera mică unde stătuseră prim-ministrul și lady Bruton. Poate era cineva acolo. Dar nu era nimeni. Scaunele încă mai păstrau urma prim-ministrului și a lui lady Bruton, ea, întoarsă spre el cu deferență, el șezând țeapăn, autoritar. Nu era nimeni. Splendoarea seratei se prăbușea, atât de ciudat era să intri acolo singură, în rochie de seară.

Ce-i venise familiei Bradshaw să vorbească despre moarte la serata ei? Un tânăr se sinucisese. Iar ei vorbeau despre asta la serata ei – vorbeau despre moarte. Se sinucisese – dar cum? Când i se vorbea de o nenorocire, brusc,

înainte de orice, trupul ei trăia scena; rochia ei lua foc; trupul ei ardea. Se aruncase de la o fereastră. Pământul țâșnise în jurul lui; vârfurile ruginite l-au străpuns, orbește, sfârtecându-l. Iată-l zăcând, și în creier îi zvâcnește ceva surd, îi zvâcnește, îi zvonește, și apoi sufocarea, bezna. Iată ce vedea. De ce făcuse asta? Iar sir William și lady Bradshaw vorbiseră despre moarte la serata ei!

Aruncase cândva un șiling în Serpentină, atât și nimic mai mult. Dar el aruncase tot. Ceilalți însă continuau să trăiască (trebuie să se întoarcă, saloanele erau încă pline; tot mai sosea lume). Vor îmbătrâni (toată ziua se gândise la Bourton, la Peter, la Sally). Un singur lucru are importanță; un lucru înfășurat în vorbe goale, desfigurat, încețoșat, un lucru din propria ei viață lăsat să se scurgă zilnic, să decadă în alterare, minciuni, vorbe goale. El însă îl păstrase neatins. Moartea e o sfidare. Moartea e o încercare de a comunica, pentru că oamenii se simt neputincioși să ajungă la centru, un centru care, în mod mistic, le scapă mereu; apropierile se desfac; extazul pălește, suntem singuri, fiecare. În moarte e o îmbrățișare.

Dar tânărul acesta care se omorâse – se azvârlise în adânc luându-și comoara cu el? „Dacă ar fi să mor acum, acum ar fi o fericire moartea“, își spusese cândva demult, coborând trepte, îmbrăcată în alb.

Și apoi unii oameni sunt poeți, gânditori. Dar dacă a avut o astfel de pasiune și s-a dus la sir William Bradshaw, un mare medic, pe care ea îl simțea în chip nelămurit un om rău, lipsit de sex și de dorință, extrem de politicos cu femeile, în stare însă să-ți facă un rău anume, cu neputință de exprimat, să-ți violeze sufletul, asta era – dacă tânărul

acesta s-a dus la el, și sir William l-a asuprit, așa, cu marea lui putere, oare n-a ajuns el să-și spună (simțea că așa trebuie să fi fost): Viața a ajuns de neîndurat; oamenii de felul acesta fac viața de neîndurat?

Și mai era spaima (o simțise chiar în dimineața aceasta); copleșitoarea neputință; părinții ne-o încredințează, această viață, s-o trăim până la capăt, s-o străbatem cu seninătate; în adâncul inimii ei sălășluia o crâncenă teamă. Chiar acum, adesea, dacă Richard n-ar fi fost lângă ea citind din *Times,* ca să se poată adăposti ca o pasăre, ca să poată, frecând așchie de așchie, lucru de lucru, să reaprindă, să înalțe iar, plină de un freamăt viu, bucuria aceea nemăsurată, ar fi pierit. Ea scăpase. Dar tânărul acela se omorâse.

Într-un anume sens, era pentru ea un dezastru, o dezonoare. Era pedeapsa ei să vadă cum se scufundă și dispar azi un bărbat, mâine o femeie, iar ea să fie silită să rămână aici în rochia ei de seară. Uneltise; trișase. Nu fusese niciodată cu totul admirabilă. Fusese dornică de succes, lady Bexborough și toate celelalte. Și cândva mergea pe terasa de la Bourton.

Ciudat, de necrezut; niciodată nu fusese atât de fericită. Nimic nu era destul de lent; nimic nu dura prea mult. Nu există nici o plăcere mai presus de aceasta, se gândi ea, punând scaunele la locul lor, aliniind o carte pe raftul bibliotecii, plăcerea aceasta de a fi isprăvit cu triumfurile tinereții, de a se fi topit în apele vieții, de a o regăsi, cu o tresărire de bucurie, în soarele care răsare, în ziua care apune. Nu o dată, la Bourton, în timp ce ei stăteau de vorbă, se dusese să se uite la cer; sau îl văzuse printre

umerii celor din jur, la cină; îl văzuse și la Londra, în nopțile fără somn. Se duse la fereastră.

Era ceva din ea, cât de năstrușnică părea ideea, ceva din ea în cerul acesta al lumii ei, cerul acesta de peste Westminster. Desfăcu perdelele; privi. O, ce lucru neașteptat! – din camera de vizavi bătrâna doamnă privea drept la ea! Se ducea la culcare. Și cerul. Crezuse că va fi un cer solemn, că va fi un cer întunecat, rotindu-și încet chipul, încărcat de frumusețe. Dar iată-l, palid, cenușiu, străbătut în goană de nori vaști și subțiri. Era ceva nou pentru ea. Se stârnise vântul. Se ducea la culcare doamna din camera de vizavi. Era fascinant s-o privești pe doamna aceasta bătrână, traversând odaia, venind la fereastră. Oare-o vedea? Era fascinant, în timp ce lumea mai râdea și mai vorbea tare în salon, s-o privești pe femeia aceasta bătrână ducându-se liniștită la culcare. Își trăgea oblonul. Orologiul începu să bată. Tânărul se sinucisese; dar nu-i era milă de el; orologiul bătea ora, unu, două, trei, iar ei nu-i era milă de el, având în vedere cum stăteau acum lucrurile. Așa! doamna cea bătrână stinsese lumina! Întreaga casă era în întuneric, așa cum stăteau acum lucrurile, repeta ea, și îi urcară spre buze vorbele. Nu te mai teme de arșița soarelui. Acum trebuie să se întoarcă la ei. Dar ce noapte extraordinară! Simțea că-i seamănă foarte mult – tânărului care se omorâse. Era bucuroasă că făcuse asta; lepădase viața, în timp ce ceilalți continuau să trăiască. Orologiul bătea. Cercurile de plumb se topeau în aer. Dar trebuie să se întoarcă. Trebuie să se urnească. Trebuie să-i găsească pe Sally și Peter. Și, din camera mică, intră din nou în salon.

— Dar unde e Clarissa? spuse Peter. Ședea pe sofa alături de Sally. (După atâția ani de când se știau, nu era în stare să-i spună „lady Rosseter“.) Unde s-a dus femeia asta? întrebă el. Unde-i Clarissa?

Sally presupunea, și de altfel și Peter, că erau acolo oameni importanți, politicieni, pe care nici unul, nici altul nu-i cunoșteau decât din vedere, după fotografiile din ziarele ilustrate, și cu care Clarissa trebuie să fie amabilă, să stea de vorbă. Era, de bună seamă, cu ei. Dar iată-l pe Richard Dalloway, care nu ajunsese în Cabinet. N-a reușit? se gândea Sally. Nu prea citea ziarele, îi vedea uneori menționat numele. Ce să-i faci, ducea o viață foarte izolată, în sălbăticie, cum ar fi spus Clarissa, între mari negustori, mari industriași, oameni care, la urma urmei, făceau ceva. De altfel și ea făcuse ceva pe lumea asta. „Am cinci băieți!“ îi spusese lui Peter.

Dumnezeule mare, cât s-a putut schimba! Dulceața maternității; și egoismul ei. Ultima oară se văzuseră, își aminti Peter, printre conopide, în lumina lunii, frunzele erau „ca bronzul nelucrat“, cum spusese ea, în maniera ei literară; și culesese un trandafir. Îl făcuse să meargă în lung și în lat, în noaptea aceea groaznică de după scena de la izvor; trebuia să prindă trenul de miezul nopții. Dumnezeule, plânsese!

Vechea lui manie, să-și deschidă briceagul, se gândi Sally, de câte ori se însuflețea își tot deschidea și închidea briceagul. Fuseseră foarte, foarte apropiați, ea și Peter Walsh, pe vremea când el era îndrăgostit de Clarissa, și ce scenă groaznică, ridicolă, la prânzul acela, din cauza lui Richard Dalloway. Ea îl numise pe Richard Dalloway

„Wickham". De ce să nu-i zică „Wickham" lui Richard? Clarissa luase foc! Și de atunci nici nu se mai văzuseră, ea și Clarissa, poate de cinci-șase ori în ultimii zece ani. Iar Peter Walsh plecase în India și auzise vag că a avut o căsnicie nefericită *și* nu știa dacă are copii și nici nu putea să-l întrebe, pentru că se schimbase. Era cam zbârcit, dar mai blând, se gândi ea, și ținea sincer la el pentru că era legat de tinerețea ei și încă mai păstra un mic exemplar din Emily Brontë pe care i-l dăruise el, și de bună seamă scria. Pe atunci avea intenția să scrie.

— Ai scris ceva? îl întrebă ea, răsfirându-și mâna, mâna ei fermă și bine făcută, pe genunchi, un gest pe care Peter și-l mai amintea.

— Nici un cuvințel! spuse Peter Walsh și ea râse.

Era încă atrăgătoare, era încă cineva, Sally Seton. Dar cine era Rosseter ăsta? La nuntă purtase două camelii, asta era tot ce știa Peter despre el. „Au zeci de mii de servitori, kilometri de sere", scrisese Clarissa; cam așa ceva. Sally admise cu un hohot de râs.

— Da, am un venit de zece mii pe an – excluzând sau nu impozitul, nu-și amintea, pentru că bărbatul ei, pe care trebuie să-l cunoști, care o să-ți fie simpatic, spuse ea, făcea toate astea în locul ei.

Sally, care fusese cândva în zdrențe. Ca să vină la Bourton amanetase inelul pe care străbunicul ei îl primise de la Maria Antoaneta – ținea bine minte?

A, da, își aminti Sally; îl mai avea încă, un inel cu rubin pe care Maria Antoaneta i-l dăruise străbunicului ei. Pe vremea aceea nu avea nici un ban și drumul la Bourton însemna de fiecare dată o încurcătură groaznică. Dar

mersul la Bourton însemna foarte mult pentru ea – o ajutase să rămână în toate mințile, era convinsă, atât de oribilă era viața ei de-acasă. Dar toate acestea erau lucruri de demult – trecuseră toate acum, spuse ea, și domnul Parry murise; și domnișoara Parry mai trăia încă. În viața lui nu rămăsese atât de trăsnit! spuse Peter. Fusese absolut sigur că a murit. Și căsnicia Clarissei, presupunea Sally, fusese fericită? Și fata aceea foarte frumoasă, foarte stăpână pe ea era Elizabeth, acolo, lângă perdele, în roz.

(E ca un plop, e ca un râu, e ca o zambilă, se gândea Willie Titcomb. O, la țară e mult mai bine decât aici, faci ce vrei! își auzi lătrând câinele, Elizabeth era sigură.) Nu seamănă nici pic cu Clarissa, spuse Peter Walsh.

— O, Clarissa! spuse Sally.

Iată ce simțea Sally. Îi datora enorm Clarissei. Fuseseră prietene, nu cunoștințe, prietene, și parcă o vedea și-acum pe Clarissa, toată în alb, mergând pe lângă casă cu brațele pline de flori – și până azi straturile de tutun îi amintesc de Bourton.

Dar – înțelege Peter oare? – îi lipsește ceva. Ce-i lipsește? Nu farmecul; avea un farmec nespus. Dar ca să vorbească deschis (și își dădu seama că Peter era un prieten vechi, un prieten adevărat – ce importanță are absența? Ce importanță are depărtarea? Simțise adesea nevoia să-i scrie, dar rupea scrisorile, totuși simțea că înțelege, oamenii înțeleg și fără vorbe, cum înțelegi că ai îmbătrânit, da, îmbătrânise, în după-amiaza aceea își vizitase fiii la Eton, aveau oreion), ca să vorbească foarte deschis, cum putuse ea să facă asta? Să se mărite cu Richard Dalloway? Un vânător, un om care se gândește numai la câinii lui.

Pur și simplu, când intra într-o cameră mirosea a grajd. Și apoi toate astea? Făcu un semn cu mâna.

Uite-l pe Hugh Whitbread; trecea, cu jiletca lui albă, searbăd, gras, orb la tot în afară de mulțumirea lui de sine și de buna lui stare.

— Pe *noi* n-o să ne recunoască, spuse Sally, și nici nu avu curajul să-i atragă atenția. Vasăzică ăsta era Hugh! Admirabilul Hugh! Și cu ce se ocupă? îl întrebă ea pe Peter.

Lustruiește pantofii regelui și numără sticlele la Windsor, o informă Peter. Peter tot limbă ascuțită are! Sally, trebuie să fii sinceră, spuse Peter, ce-a fost cu sărutul acela, al lui Hugh?

Pe gură, îl asigură ea, în fumoar, într-o seară. Se dusese glonț la Clarissa, turbată. Hugh nu face astfel de lucruri! spusese Clarissa, admirabilul Hugh! Ciorapii lui Hugh erau, fără excepție, cei mai frumoși pe care îi văzuse vreodată – și acum, fracul lui. Fără cusur! Avea copii?

— Nu e om aici care să nu aibă șase băieți la Eton, îi spuse Peter, în afară de mine. El, slavă Domnului, n-avea nici unul. Nici băieți, nici fete, nici nevastă. Nu prea pare să regrete, spuse Sally. Arată mai tânăr, se gândi ea, decât oricare dintre ei.

Făcuse o prostie în multe privințe, spuse Peter, că se însurase așa; „era complet gâscă", spuse el, dar adăugă, „am avut și clipe foarte bune împreună". Cum adică? se întreba Sally; ce vrea să spună? Era ciudat, îl cunoștea, și totuși nu știa nimic din ce i se întâmplase. Spunea asta din orgoliu? Foarte probabil; la urma urmei, trebuie să-l fi umilit (deși era un original, un soi de spiriduș, un om

deloc obișnuit) faptul că era singur la vârsta lui, fără cămin, fără un loc unde să se ducă. Dar nu-i așa că o să stea la ei câteva săptămâni? Firește că o să stea; se gândește cu plăcere să stea cu ei, și așa Sally ajunse să spună ce-o durea. Richard și Clarissa nu fuseseră niciodată la ei în toți anii aceștia, îi chemaseră de nenumărate ori. Clarissa (Clarissa, firește) nu voia să vină. Pentru că, spuse Sally, Clarissa era, în adâncul inimii ei, snoabă – erai silit să admiți asta, snoabă. Și asta era ceea ce le despărțea, era convinsă. Clarissa considera că ea făcuse o mezalianță, pentru că bărbatul ei era – și era mândră de asta – fiu de miner. Fiecare ban pe care îl aveau fusese câștigat de el. Când era copil (glasul ei tremură), căra saci grei.

(Și o s-o țină așa, simți Peter, ceasuri întregi; fiu de miner; lumea considera că făcuse o mezalianță; cei cinci fii ai mei; și încă ce? – răsaduri, hortensii, crini egipteni foarte, foarte rari, care nu cresc la nord de Canalul Suez, dar ea și un grădinar dintr-o suburbie a Manchesterului aveau straturi întregi, zău, straturi întregi! Da, Clarissa scăpase de toate acestea, lipsită cum era de această exuberantă maternitate.)

Era, oare, snoabă? Da, în multe feluri. Dar unde era, de atâta vreme? Se făcea târziu.

— Și totuși, spuse Sally, cum am auzit de serata Clarissei am simțit că nu pot să *nu* vin – că trebuie s-o revăd (unde mai pui că stau pe Victoria Street, la un pas de aici). Așa că am venit pur și simplu nepoftită. Dar, îi șopti ea, spune-mi, te rog. Cine e?

Era doamna Hilbery, care căuta ușa. Ce târziu era! Și, murmură ea, pe măsură ce înainta noaptea, pe măsură ce

oamenii se răresc, îți întâlnești vechii prieteni; unghere liniștite; priveliști fără pereche. Oare știau ei, îi întrebă, că sunt înconjurați de o grădină vrăjită? Lumini și arbori și lacuri cu scânteieri minunate, și cerul. Câteva lămpi feerice, spusese Clarissa Dalloway, în grădină! Clarissa era o zână! E un parc… Nu știa cum îi cheamă, dar știa că sunt prieteni, prieteni fără nume, cântece fără cuvinte, cele mai frumoase. Dar erau atâtea uși, atâtea locuri neașteptate, încât nu-și găsea drumul.

— Bătrâna doamnă Hilbery, spuse Peter; dar aceea cine era? Doamna care stătuse toată seara lângă perdea, fără să scoată o vorbă? Era o față cunoscută; legată de Bourton. De bună seamă, era persoana care croia rufărie la masa cea mare de lângă fereastră. Davidson, parcă așa o chema?

— O, e Ellie Henderson, spuse Sally. Clarissa era cam dură cu ea. Îi era verișoară, tare săracă. Clarissa era dură cu oamenii.

Da, cam era, spuse Peter. Și totuși, spuse Sally, cu focul acela al ei, cu o pornire de entuziasm care i-o făcea dragă lui Peter în zilele de demult, dar de care se temea puțin acum, se temea de efuziunile ei excesive – cât de generoasă era Clarissa cu prietenii ei! Și ce calitate rară era, și cum uneori, noaptea sau de Crăciun, când se gândea la ce-i dăduse bun viața, așeza prietenia ei în frunte. Erau tineri pe atunci; da. Clarissa avea o inimă curată; da. Peter o s-o considere sentimentală. Și era. Ajunsese, cu vremea, să creadă că nu merită să spui decât ceea ce simți cu adevărat. Inteligența e o prostie. Trebuie să spunem, fără subtilități, doar ceea ce simțim.

— Dar, spuse Peter Walsh, eu nu știu ce simt.

Bietul Peter, se gândi Sally. De ce nu vine Clarissa să stea de vorbă cu ei? După asta tânjea. Știa ea bine. Tot timpul se gândise numai la Clarissa și se jucase cu briceagul.

Viața nu mi s-a părut simplă, spuse Peter. Relațiile lui cu Clarissa nu fuseseră simple. Asta îi stricase viața, spuse el. (Doar fuseseră atât de apropiați, el și Sally Seton – ar fi fost absurd să nu-i spună.) Nu putem iubi de două ori, spuse el. Ce să-i fi răspuns? Totuși, e mai bine să fi fost îndrăgostit decât să nu fi fost (dar ar crede-o sentimentală – putea fi atât de sarcastic). Să vină să stea cu ei la Manchester. Ai dreptate, spuse el. Foarte mare dreptate. O să meargă cu plăcere să stea la ei, îndată ce va fi terminat ce are de făcut la Londra.

Și Clarissa îl iubise mai mult decât l-a iubit vreodată pe Richard, Sally era absolut sigură.

— Nu, nu, nu! spuse Peter (Sally nu trebuia să spună asta – mersese prea departe). Băiatul ăsta de treabă – uite-l la capătul camerei, neschimbat, mereu același, bunul Richard. Cu cine stă de vorbă? întrebă Sally, cine e domnul acela foarte distins? Pentru că trăia în sălbăticie, avea o curiozitate insațiabilă să afle cine erau oamenii pe care-i vedea. Dar Peter nu știa. Nu-i plăcea mutra lui, spuse, probabil un ministru. Dintre toți oamenii aceștia, Richard i se părea lui cel mai bun – cel mai dezinteresat.

— Dar cu ce s-a ocupat? întrebă Sally. Asistență socială, probabil. Oare erau fericiți împreună, Clarissa și el? întrebă Sally (ea, Sally, era extrem de fericită); întreba pentru că trebuia să admită că nu știa nimic despre ei,

trecea doar la concluzii, așa cum se face, pentru că ce putem ști chiar despre oamenii lângă care trăim zi de zi? întrebă ea. Nu suntem, în fond, cu toții niște prizonieri? Citise o piesă admirabilă despre un om care zgâria pe zidurile celulei sale și își dăduse seama că asta e adevărat și despre viață – scrijelim pe ziduri. Adesea, când relațiile cu oamenii i se păreau fără nădejde (oamenii sunt așa de dificili), ieșea în grădina ei și găsea între florile ei o pace cum nici un bărbat și nici o femeie nu-i dăduseră vreodată. Nu; lui verzele nu-i spuneau nimic; el prefera ființele omenești, spuse Peter. Da, oamenii tineri sunt frumoși, spuse Sally, privind-o pe Elizabeth, care traversa salonul. Ce puțin seamănă cu Clarissa, la anii ei! Reușise să se lămurească puțin în privința ei? Nu-și descleșta gura. Nu prea, nu încă, conveni Peter. E ca un crin, spuse Sally, un crin pe malul unui lac. Dar Peter nu era de acord cu ideea că nu putem înțelege nimic. Putem înțelege tot, spuse el; cel puțin el înțelegea.

Dar aceștia doi, șușoti Sally, aceștia doi care vin acum (şi chiar aşa, o să trebuiască să plece dacă Clarissa nu vine curând), bărbatul acesta distins și soția lui cu figura cam comună care conversaseră cu Richard – ce puteai să știi despre niște oameni ca ei?

— Că sunt niște detestabili șarlatani, spuse Peter aruncându-le în treacăt o privire. O făcu pe Sally să râdă.

Dar sir William Bradshaw se opri lângă ușă să privească tabloul. Se uită în colțul pânzei, să vadă numele gravorului. Soția lui se uită și ea. Pe sir William Bradshaw îl interesa atât de mult arta!

Când ești tânăr, spuse Peter, ești prea impresionabil ca să-i poți cunoaște pe oameni. Acum, când ești bătrân, de cincizeci și trei de ani pentru a fi exact (Sally avea cincizeci și cinci, la trup, spuse ea, dar avea inima unei fete de douăzeci de ani); așadar acum, când ești matur, spuse Peter, poți înțelege și, cu toate acestea, nu-ți pierzi puterea de a simți. Nu, e-adevărat, spuse Sally. Simțea mai adânc, mai pătimaș cu trecerea anilor. Parcă sporește, vai, spuse Peter, dar omul trebuie să se bucure pentru asta – ceea ce trăise el îi dovedea că experiența sa sporește mereu. Avea pe cineva în India. I-ar plăcea să-i vorbească lui Sally despre ea. I-ar fi plăcut ca Sally s-o cunoască. E măritată, spuse el. Are doi copii mici. Să vină cu toții la Manchester, spuse Sally – să-i promită înainte de a se despărți.

— Uite-o pe Elizabeth, spuse el, nu simte nici jumătate cât noi, nu încă.

— Dar, spuse Sally privind-o pe Elizabeth cum se duce la tatăl ei, se poate vedea că țin unul la altul. Simțea asta după felul în care Elizabeth se dusese la tatăl ei.

Tatăl ei o privise, în timp ce conversa cu familia Bradshaw, și se întrebase: cine e fata asta frumoasă? Și își dăduse brusc seama că e Elizabeth a lui și că n-o recunoscuse, atât era de frumoasă în rochia ei roz! Elizabeth, stând de vorbă cu Willie Titcomb, simțise că tatăl ei o privește. Așa că se duse la el și acum, când serata era pe sfârșite, stăteau alături privind cum pleacă lumea, cum camerele se golesc treptat, cu lucruri risipite pe parchet. Până și Ellie Henderson pleca, aproape ultima, deși nimeni

nu-i adresase vreun cuvânt, dar dorise să vadă tot, ca să-i povestească lui Edith. Richard și Elizabeth erau bucuroși că se terminase, dar Richard era mândru de fata lui. Și nu avusese de gând să-i spună, dar nu se putu stăpâni. O privise, îi spuse el, și se întrebase: cine e fata asta frumoasă? Și era fata lui! Asta o făcu fericită. Dar bietul ei câine se auzea urlând.

— Richard a evoluat cu timpul. Ai dreptate, spuse Sally. Mă duc să schimb o vorbă cu el. Trebuie să-mi iau rămas-bun. Ce e mintea, spuse lady Rosseter ridicându-se, în comparație cu inima?

— Vin și eu, spuse Peter, dar continuă să mai șadă o clipă. Ce e groaza aceasta? Ce e acest extaz? se gândi el. Ce mă umple de o emoție atât de mare?

Clarissa, spuse el. Pentru că ea era în fața lui.